

Altă învățătură iaste că de sârg după mărturiia cuvântului lui Dumnedzău dzice Domnul alor săi să lucrédze, dând nouă învățătură că mai bine iaste omul după ascultarea cuvântului lui Dumnedzău să lucrédze, decât să dăntuiască și lucruri fără de ispravă să prăvască. Cum fac ceia ce sărbadză sărbătorile în beții și în scârnăvii, și în toate cheltuialele cele rrele. Carii în sărbători mai mult să îmbată și gioacă, și curvăsc, și ucig, de unde vin svadele, uciderile, morțile.“ (p. 219)

Desigur, aici, luat de avântul său moral mitropolitul Moldovei uita că de se apuca cineva de lucru după venirea de la biserică, unde ascultase predica duminica sau în altă zi de sărbătoare, acelui credincios nu avea să-i fie deloc bine, și există chiar scrieri de mare circulație, chiar dacă apocrife, care arătau ce pedeapsă-i așteaptă pe cei ce lucrează duminica sau în altă zi de sărbătoare!

Cele scrise mai departe ne ajută însă a înțelege de unde vine mentalitatea specifică neamului românesc, în ipostaza lui luminoasă, pe care n-o pot acoperi mizeriile deversate peste el de istorie și de specialiștii în inventarea și exacerbaria defectelor sale:

„Iară dacă dzise lui Petru Domnul să arunce mreaja în mare, să veneadze pește, îndată începu a să apăra dzicând: „Învățătoriu, toată noaptea am trudit și nemica n-am prins”. Acesta cuvânt arată nouă că toată truda noastră și toată nevoița noastră nu iaste nemică, de nu va vrea Dumnedzău să ne dea blagoslovenia Sa nouă.

Pentr-aceea trebuiaște hiecarele de noi să rugăm Dumnedzău mainte, să ne hie într-agiutoriu întru toate trébele noastre și întru toate primejdile și nevoile. Că cu voia lui Dumnedzău toate să fac și toate să pot, iară fără de voia Lui toată truda noastră iaste în deșert.“ (p. 219-220)

Cu această convingere au trăit ai noștri aproape două milenii și au lucrat punându-și sub semnul crucii fiecare zi de muncă și chiar orice acțiune. Iar dacă vor reuși să o păstreze, mai au șanse să apuce și sfârșitul celui abia început.

Sub pana Mitropolitului Varlaam această primă parte a tâlcului devine nu doar o învățătură, ci și o critică la adresa contemporanilor (care se dovedesc eterni în metehnele lor!), dar ea culminează cu o **rugăciune**, compusă de el și adresată lui Dumnezeu ca să-i ajute pe ai săi la găsirea căii spre viața adevărată, mântuindu-se de aceste metehne:

„Dă, Doamne, schimbare întru inimile și întru faptele creștinești. Că au doară nu vedem că nice un liubov unul cătr-alalt n-are? Mai marii pre cei mici ca pre nește robi-i au; în loc de agiutoriu, mai tare le iau, mai tare-i pradă, mai tare-i robăsc. Între toți oamenii unul altuia nime nu priiaște, unul altuia râvnêște, unul altuia pre-pune. De cere neștine agiutoriu de la cineva, camătă-i caotă să dea cât să nu să poată plăti.

Acéstea toate le facem preste dzisa lui Dumnedzău. Că câte ne învață Măriia Sa, toate le lepădăm și simtem surdzi pre dzisa lui Dumnedzău.

Au doară simt puțin de ceia ce lăcomiia sa niceodănăoară nu o pot sătura, carii necum să agiutorească pre cineva, ce încă gândesc de unde vor lua și pre cine vor prăda să strângă bani și avuție?

Doamne, dă ca din binele ce ne-ai împărțit să agiutorim și noi frații noștri, creștinii, și unul altui bine să facem. Că acesta iaste liubovul creștinesc. Cu acéstea lucruri să îmblândzêște Dumnedzău, fără de carile cu nevoie va îngădui neștine lui Dumnedzău.“ (p. 220-221)

A doua parte este intitulată *Pentru spaima lui Petru, ce să spământă și să miră dacă vădzu atâta pește, și pentru ascultarea apostolilor*, iar la Kiril Trankvilion-Stavrovetki **О ап(ѣ)льскимъ послѣшанію скоромъ и ловитвѣ ихъ** [Despre grabnica ascultarea apostolilor și vânarea lor], ceea ce șterge partea de povestire și tâlcuirea ei, punând în prim-plan ceea ce în titlul varlaamic apare abia la sfârșit.

Povestirea întreruptă în prima parte în folosul învățaturii morale și rugăciunii se reia în partea a doua. Ascultătorii erau deja avertizați, chiar din titlu, că vor auzi despre spaima și cuvintele Sfântului Petru în fața minunii dumnezeiești. Ele sunt comentate astfel de povestitor, pe același ton de basm:

„Cădea-să, Petre, să te rogi să petreacă Domnul cu tine, să-ți margă tot bine și cu năroc. Ce nu iaste a să mira că făcuși și tu ca ș-alaltî oameni, carii toți au fost bucuroși să aibă pre Dumnezău cu sine, iară dac-au vădzut slava Lui sau arătarea Lui s-au spăriiat foarte și s-au spământat, pentr-aceasta că s-au socotit pre sine ce sămt. Că și Avraam ce s-au mărturisit că iaste țărână și cenușe împotriva [față de, în fața lui – n.n.] lui Dumnezău, și Iov ca nește tine dzice că ne-au făcut, și ca nește prah ne întoarce.

Pentr-aceea nu iaste a să mira, când să spărie Moisi proroc de fugi denaintea lui Dumnedzău. Așijdere Ezechiel, vădzând arătarea lui Dumnedzău nu putu trăi, ce cădzu cu fața la pământ și puținel nu ieși sufletul lui dintr-însul.“ (p. 221)

Sfârșește istorisirea amintind de cuvintele „cu care-l întări și-l mângâie Domnul de zise: «Nu te teme, că de-acmu nu vei vâna pești, ce oameni»”. După care arată că și-au lăsat cu toții corăbiile și meseria de pescar și L-au urmat la o singură chemare, ceea ce este un exemplu pentru noi care

„în toate dzile audzim cuvântul Lui și ciudesele Lui socotim și nemică nu ne poate îndemna să urmăim Lui. Aceia nice acasă nu să mai întoarsără, ce părăsiră toate de cât avură. Avraam pentru Dumnedzău lăsă tot, și țara și sementiile și priiatinii, și fu nemérnic într-altă țară. Iară noi pentru Dumnedzău netocma să lăsăm ceva, ce de nu ne-am giura încai pre numele Lui. Dacă nu dăm săracului, încai să nu-i luăm ce are. Dacă nu agiutorim cădzutul, neputernicul, încai să nu-l asuprim, să nu-l dosădim.

Dacă nu ne doare de binele nostru cel netrecut să-l agonisim, încai să nu-l rășchirăm. Dacă ne lenim a sluji lui Dumnędzău, încai să nu-l mănem.“ (p. 222)

Se strecoară în povestirea Mitropolitului Varlaam din prima parte o informație care nu corespunde realității și contrazice chiar pericopa în care era vorba tocmai de *prima întâlnire a Domnului cu viitorii Lui apostoli și de chemarea lor*:

„Iară păscarii a cui era vasele acélea era ucenicii Măriei Sale: Petru, Andrei, Iacov, Ioan, carii fiind meșteri de-acela meșterșug, tot să ținea de meșterșug, pentru hrana vâna pește. Că până atunci macar că era chemați de Domnul pre apostolie, iară încă de tot de meșterșug nu să lăsase, să îmble tot cu Domnul Hristos.“ (p. 218-219)

De data asta ceea ce le spunea era greșit și greșeala se dovedește a-i aparține.

Cel mai convingător argument pentru modul cum lucrul pe izvoarele sale l-a făcut pe autorul *Cărții românești de învățătură* să devină treptat un creator tot mai independent față de ele, punând la contribuție pregătirea teologică incontestabilă, marele său talent literar și simțul genial al limbii române, ni-l dă lectura paralelă a textului său și al lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki pentru această a 18-a duminică.

Se vede clar că Mitropolitul Varlaam ține să alcătuiască o predică în care accentul să fie pus pe învățăturile pentru viață desprinse din pericopa evanghelică. O face având o țintă precisă: **modelarea sufletească a credincioșilor săi**. Procedează cu obișnuita sa economie de cuvinte, în acea „rostire” care-l deosebește în cuprinsul întregii elocvențe religioase răsăritene, nu doar postbizantine.

Specificul celor doi apare aici poate mai clar decât oriunde, și de aceea, anticipând o dorită lucrare viitoare asumată de altcineva și deocamdată imprevizibilă, ne vom supune la efortul deloc ușor⁷³ de a transcrie și traduce integral această predică pentru partea ce a fost folosită pentru *Cartea românească de învățătură*. Se va vedea că a fost de o manieră care nu se mai dovedește o simplă traducere, chiar selectivă. Vom circumscrie astfel, fără putința de tăgadă, și partea ce se dovedește strict originală în cartea ierarhului român.

De la început putem spune că dacă în textul ucraineanului nu vom descoperi eroarea de a-i prezenta pe pescari drept ucenici care mai practicau și meseria dinainte, nu găsim nici învățăturile pe care le-am reproduș mai sus, și care aveau

⁷³ Transcrierea unei cărți tipărite de inși care legau sau despărteau cuvintele de foarte multe ori anapoda, impune un efort special. Iar limba autorului abundă de cuvinte ce dau multă bătaie de cap, chiar dispunând de toate dicționarele. Ne exprimăm de aceea anticipat recunoștința față de toți cei ce ne vor fi alături cu propuneri de îndreptare a inevitabilelor erori și ne exprimăm recunoștința față de doamna Manuela Anton, care ne-a fost alături pentru ca ele să nu covârșească.

să rodească secole de-a rândul în stilul de viață al românilor, conferind predicii varlaamice nota „specific națională”. Nu găsim nici criticile foarte concrete la adresa contemporanilor și cu atât mai puțin rugăciunea creată de el, prin care devine **primul alcătuitor de rugăciuni în limba română, și al doilea creator de rugăciuni după Neagoe Basarab, care însă le scrisese în slavonă**.

Parcurgând integral cele 11 pagini ale celor trei părți din predica ucraineană (a treia, ca de obicei, fără numerotare dar cu titlu propriu) avem surpriza să descoperim tocmai în cea de pe urmă sursa elogiului cuvântului dumnezeiesc din prima parte a *introducerii* românești (unde partea a doua se referă la năvala mulțimii spre a asculta acest cuvânt).

Titlul acestei a treia părți este **Правоученіе яко нѣчтоже почитати паче слова бж҃его и яко дл҃жни есмы з любовію послѣшат(и) оучтлєн свонхъ** [Învățătură morală cum că nimic nu trebuie cinstit mai mult decât cuvântul lui Dumnezeu și că suntem datori cu iubire să ascultăm de învățătorii noștri].

Începe cu un apel la ascultarea de cei ce propovăduiesc cuvântul lui Dumnezeu (fiind citat Sfântul Apostol Pavel), întrucât nu de la ei grăiesc, ci sunt cei ce vestesc acest cuvânt. După mai mult de o pagină consacrată acestei teme urmează elogiul cuvântului dumnezeiesc din care se va inspira și pe care-l va folosi Mitropolitul Varlaam, iar pe restul de aproape o pagină se referă la modul cum se primește propovăduirea acestui cuvânt de către cei cărora li se predică, pe unii făcându-i satana să și doarmă, ceea ce am văzut că observase și Damaschin Studitul în cazul său.

Nici începutul și nici această parte finală nu i-a reținut atenția autorului român. Dar nu încapе îndoială că s-a folosit de miezul acestor trei pagini – lauda cuvântului dumnezeiesc:

Сего ради слово Бж҃іе и наоукѣ дш҃еполезнѣю возлюбѣте паче злата и сребра и каменій мно҃гоцѣнны(хъ) паче меда и сота⁷⁴. Нѣчтоже во честное въ вѣцѣ семъ емѣ достойно всѣм во сіа внезапѣ смѣртѣ ѡ(т)нметѣ. Слово же бж҃іе в дш҃ахъ ваши(хъ) въ вѣкы превоудет съдѣловающе сп(с)ніе и богатество лежащее на нбси и славѣ въ градоушемъ вѣцѣ. Тѣмже слов(о) бж҃іе подоваєтѣ предпочитати паче всякого любезнѣйшаго вѣ мирѣ сем. Понеже слово Бж҃іе свѣтови(д)нѣ твори(т) дш҃оу приемшѣю его и съ бг҃мъ съединает и ѡ(т) смѣрти свобождает яко са(м) гб҃ рек: всѣм(кѣ) слышай словесе моего на соуд) не прійде но преиде ѡ(т) смѣрти

⁷⁴ Marginal: Psalmul 18, versetul 11: Dorite sunt mai mult decât aurul și decât piatra cea de mare preț și mai dulci decât miera și fagurele.

въ живо(тъ) [marginal: Ioan 5] И аще слово въже освобождаетъ ѡ(т) смѣрти вѣчнои то подобаетъ его послѣшатъ(и) зъ вѣрою и зъ любовію пріймати въ слѣха и в ср(д)цю написовати незабытною паматію иво всакій непослоушникъ его смѣртію оумираетъ. И нѣстъ свѣта въж(ѣ)кого в разѣмѣ его, но тма неразѣмѣа и слѣпота блѣженіа, озавлостъ дшѣ, окаменѣніе ср(д)ца. Иво іако ѡ(т) огна походитъ свѣтъ и теплота тако и ѡ(т) слова въжего походитъ свѣтъ разѡума и теплота дши распалаетъ во сѧ любовію къ бгоу сицевѧ дша и бываеъ подобна распаленномѣ желѣзѣ и іако того немоціно взати нагою рѣкою и все прилипающее къ ней съгараеъ въскорѣ тако и дша распаленнаа огне(мѣ) дха стго и свѣтомѣ слова въжего тог(д)а всакю страсть грѣховнѣю пожигаеъ и не даеъса взати и прикоснѣти силам дѣмонски(мѣ). Тѣмже подобаетъ слоухати слова въжего.

[De aceea cuvântul lui Dumnezeu și învățătura de suflet folositoare să o iubiți mai mult decât aurul și argintul și decât mierea și fagurele de miere (Psalmul 18₆). Căci nimic nu este mai vrednic de cinste în veacul acesta, că pe toate astea moartea neașteptată le ia. Dar cuvântul lui Dumnezeu în sufletele voastre va fi în veci, lucrând mântuirea și bogăția ce se află în ceruri și slava în veacul viitor. De aceea cuvântul lui Dumnezeu se cuvine să-l cinștim mai presus de toate cele mai iubite ale lumii acesteia. Deoarece cuvântul lui Dumnezeu face sufletul care-l primește văzător de lumină și îl unește cu Dumnezeu și de moarte îl liberează, după cum însuși Domnul spune: toți cei ce ascultă cuvântul meu la judecată nu vor veni, ci vor veni de la moarte la viață [veșnică] (Ioan 5₂₄). Și dacă cuvântul lui Dumnezeu liberează de moartea veșnică, atunci trebuie să-l ascultăm pe el cu credință și cu dragoste să-l primim în auz, și în inimă să-l scriem spre amintire neuitată, fiindcă toți cei care nu-l ascultă cu moarte vor muri. Și nu este lumina dumnezeiască în mintea lor, ci întunerecul lipsei de minte și orbirea desfrâului, vătămarea sufletului, împietrirea inimii. Fiindcă așa cum din foc se răspândește lumină și căldură, tot așa din cuvântul lui Dumnezeu se răspândește lumina minții și căldura sufletului, și aprinde iubirea față de Dumnezeu în acest suflet, și este (se face) asemenea fierului pus în foc și ca acela cu neputință de luat cu mâna goală, și tot ce se lipește de el arde în scurtă vreme, la fel și sufletul aprins de focul Sfântului Duh și cu lumina cuvântului lui Dumnezeu, atunci arde orice patimă păcătoasă și nu se dă să fie luat și atins de puterile demonice.

Așa trebuie să fie ascultat cuvântul lui Dumnezeu.]

Sunt însă unii care în biserică se plictisesc și chiar dorm!

Nu numai *introducerea*, dar și începutul părții întâi din predica Mitropolitului Varlaam este compus în altă „cheie” decât a izvorului, și anume aceea a *povestirii*, spre deosebire de ce găsim în retorica lui Kiril Trankvilion-Stavro-

vețki din primele 16 rânduri. Dar ajungând la istoria „năvalei” și „îndesării” mulțimii și la motivele ce o făceau să fie așa, ne găsim, de la rândul 13 de jos al paginii 296 din Kiril Trankvilion-Stavrovețki până la sfârșitul primei părți (pe fila 298) și apoi cu prima pagină a părții a doua (f. 298) în fața unei traduceri, rezumări și prelucrări a celor ce se citesc în cartea ucraineană.

Am decis, în consecință, să transcriu și să traduc în întregime acest text, spre a permite ca prin comparație cu ceea ce a făcut din el și cu el Mitropolitul Varlaam, să asistăm la însuși procesul nașterii elocinței în limba românească. Elocință al cărei părinte se demonstrează a fi Sfântul Ierarh Varlaam.

Firul rupt odată cu uciderea Sfântului Antim și decapitării beizadelei brâncovenești ce dovedise un talent autentic, va fi reînnodat peste munți de Samuel Micu și mai ales de Petru Maior. Dar elocvența propriu-zisă va renaște, aproape simultan pe tot pământul românesc, în secolul renașterii naționale și al făuririi României moderne. Atunci, recursul la puterea cuprinsă în cuvântul trimis spre inimi și cugete pe această cale va deveni imperios necesar și va fi ilustrat de o întreagă pleiadă de autori de cuvântări intrate în istorie. Șirul lor începe cu Gheorghe Lazăr și Eufrosin Poteca la sud de Carpați, continuând cu răsunătoarele discursuri ale lui Alexandru Hasdeu, rostite la Hotin, în limba rusă, dar imediat transpuse – și răspândite integral sau parțial – în limba română, atât de Ion Heliade Rădulescu în Muntenia și de George Barițiu în Transilvania cât și de Mihail Kogălniceanu în „Dacia literară”.

Elocvența modernă va urca la o înălțime „clasică” odată cu Mihail Kogălniceanu și cu Simeon Bărnuțiu cel de pe Câmpia Libertății de la Blaj, și va înscrie în marea galerie eclesiastică inaugurată de Mitropolitul Varlaam pe Sfântul Mitropolit Andrei Șaguna* și pe Episcopul Melchisedec Ștefănescu, în timp ce oratoria laică îi va da pe B.P. Hasdeu, pe Titu Maiorescu, pe Barbu Ștefănescu-Delavrancea și pe supraomenescul Nicolae Iorga.

Tuturor le fusese strămoș-fondator autorul *Cărții românești de învățătură*, creatorul „rostitii românești” în propovăduirea religiei creștine pentru înălțarea sufletească și întărirea morală spre dăinuirea neamului său.

* Vezi acum P.S. Visarion, Episcopul Tulcii, *Mitropolitul Andrei Șaguna ca predicator*, în volumul *Logos și cultură*, Sibiu, Editura Anestis, 2005, p. 183-196 și importanta teză de doctorat a părintelui asist. dr. Nicușor Beldiman, *Predica în Biserica Ortodoxă Română din Muntenia în secolul al XX-lea. Analiză și evaluare*, Giurgiu, Editura Episcopiei Giurgiului, 2013, cu un întreg capitol introductiv (p. 16-44) intitulat *Privire de ansamblu asupra predicii românești până în secolul al XX-lea*. În excelente condiții grafice, cartea s-a tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Ambrozie, Episcopul Giurgiului.

Să urmărim acum cele citite și folosite de Mitropolitul Varlaam pentru predică sa, din cartea lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki:

f. 296: И ꙗко видѣвъ много нарѣда послѣдѹюща емѹ ѡ(т) всѣхъ градѡвъ и нападающа на нь; едины да видятъ лице его пресвѣтлое сіающее красотою паче снѡвъ члч(ѣ)кихъ⁷⁵, дрѹзѣи же точію да сѧ прикоснѹтъ рызѹ его и исцѣлѣютъ ѡ(т) недѹгъ своихъ, третїи же да бы слышали слово его дивной прем(д)рсти, и том ради вины налѣгали на нь. И видѣ тоу гѣ два корабли прї езерѣ стоѹща праздна, рибаре во изыйдоша ѡ(т) нихъ измывати мрежа своя, тогда вѣше(д) въ единъ корабль иже бѣ Симоновъ Петровъ и мѣи его мало ѡ(т) землѣ ѡ(т)везти. Почтоже рече еѹ(г)листа ꙗко мѣи его симѹ оубо показѹетъ великое смиренїе и кротость гѣ нашего Іс Хѣ і чѹдо естъ видѣти преславное, нбо црѣ всѣми цр(ѣ)твѹющїй⁷⁶ раба мѣитъ // 296^в и бгѣ творецѹ всѣхъ створена проситъ, Симоне, постѹпи мало въ глѹбинѹ.

И егда вѣшедъ въ корабль ѡ(т)стѹпи мало ѡ(т) землѣ, даже к тому не нападаютъ на н(ь) нарѣды, и ꙗко станетъ право лицѹ всѣхъ, даже всѣ ясно зрѣтъ лице его пресвѣтлое и слышатъ невѣзбранно слово дивной премѹдрости его, даже и стоѹщїи на приморїю оѹдобѣи могѹтъ слышати слово пооученїа его, сего ради вѣшедъ въ корабль и на море ѡ(т)стѹпи, даже и землю и море ѡстѣитъ шествиѣ свои(м) прч(ѣ)тыхъ ногъ своихъ к тому же и ѡ(т)чаавшагосѧ рибара о ловитвѣ оутѣшитъ.

И сѣдши въ корабли много и довольно наоучивъ нарѣдовъ ѡ цр(ѣ)твїи Бжѣмъ, различными гаданїи и приповѣстїами премѹдрими. ꙗко Матѹей еѹ(г)листа глѣтъ, первѣе вѣсѣдова о притчи сѣмени сѣанного, таже и о добромъ сѣмени и о плевела(хъ), вражїихъ, и о жатвѣ ско(н)чанїа вѣка, и паки о съкровищи съкровенномъ на селѣ, и ѡ добромъ висерѣ его же всею дшѣю должни есмы искати; и о неводѣ вѣверженномъ въ море мира сего, и о раздѣленїю рыбъ злыхъ и добрыхъ.

Всѣми сими пространно наоучи(въ) ѡныхъ нарѣдовъ стоѹщихъ на приморїю и дшѣ тѣхъ оутѣшивъ оѹма просвѣтивъ свѣтомъ бжїа познанїа.

Ѡ, мой сла(д)кій и чѹдный оучѣлю Хѣ бжѣ, дивнѹю катедрѹ

⁷⁵ Marginal: Psalmul 44 unde în versetul 3 găsim: „Împodobit ești cu frumusețea mai mult decât fiii oamenilor”.

⁷⁶ Cuvântul este defectuos tipărit sau nu a ieșit în fotocopie. Dar este împărătește.

мае(шъ)⁷⁷ в которой неразѹмныи рыбы ловятъ стои ты оѹловлѣшъ разоѹ(м)ныхъ и дивне всѧ творишъ, не ꙗко члкъ, но ꙗко истинный бгѣ. Самъ стоишъ оѹ морѹ, а рыбы ловишъ на сѣши и мрежею словесъ твоихъ из глѹбины извлочишъ з непостоѹн(н)ыхъ слантыхъ и горкихъ волнъ мнѡго матежного моря мира сего, члкъ ꙗко рыбѹ на свѣтъ заповѣдей твоихъ. Всѧ во тѣбѣ страхомъ повинѹются ꙗко творцѹ и вл(д)цѣ и на зе(м)ли и въ морѹ. Паки же егда станешъ на земли то въ мори чѹвственномъ сѣщихъ призываетъ. И съ трепетомъ послѹшаютъ тѧ неразѹмныи рыбы и повеленїемъ твоимъ приходятъ на мѣсто идеже корабль стоѹше, и мрежа вѣвержена быстъ.

Внегда же рекъ гѣ къ Симонѹ „постѹпи въ глѹбинѹ и вѣверзи мрежа своя въ ловитвѹ”, тогда ѡ(т)вѣща(въ) Симонъ Петръ глѣ: „Наставниче, през всю ноцѣ сїю трѹдихомсѧ и нѣчесоже ѡхомъ. Но по глѹѹ твоємѹ вѣвергѹ мрежѹ мою видѣхъ во ꙗко недѹзи различныи и дѹсы нечистыи повинѹются тѣбѣ и трепещѹтъ словесъ твоихъ. // 297 Се разѹмѣю ꙗко и море и живѹщаѧ в немъ послѹшаютъ гласа твоего и спѣшно повинѹются повеленїю твоємѹ. Тѣмже по глѹѹ твоємѹ вѣвергѹ мрежѹ мою”. И се сътворише ѡша множ(е)ство рыбъ мнѡго.

Таковъ бо естъ гласъ гнѣ над водами⁷⁸ морскими страхомъ гримащѣ его же слышахѹ живѹщїи въ мори оѹжасошасѧ и вскорѣ сътвориша волю хотѣнїа его и повеленїемъ Хѣ Бгѣ нашего прїйдоша спѣшно, и наполниша мрежѹ Петровѹ мнѡжествѡмъ своимъ, ꙗко и мрежи раздиратисѧ ѡ(т) тяготы рыбной. Даже познаетъ Симонъ Петръ ꙗко мнѡго и все може глѣ гнѣ и всѣми владѣетъ ꙗко бгѣ и вл(д)ка: видѣвши же Петръ сїа оѹдивлѣетсѧ и радѣетсѧ и ѡ(т) радости трепеще(тъ) благодаренїе вѣздающїи гнѣи своємѹ.

Паки же приходитъ къ мрежи и види(тъ) в ней мнѡжествѡ рыбъ мнѡго зѣло и недооѹмѣваетсѧ что сътвори(тъ) и ꙗко привлечетъ ихъ, поманѹша причастникѡвъ въ дрѹгомъ корабли, [marginal: споде(л)нико(в)] Іакова и Іоанна врата его и мѣи ихъ ꙗко да пришедши помогѹтъ емѹ привлечи на брегъ мнѡжетѡ рыбъ. И прешедши наполниша оба корабли до верха ꙗко погрѹжатисѧ имъ ѡ(т) тяготы рыбной. И ꙗко видѣ чѹдо сїе преславное Симонъ Петръ, тогда оѹжасесѧ дшѣю и пришедши припаде до колѣнъ

⁷⁷ Semnul suprascris nu e lizibil în fotocopie. Probabil мати, маю = имати (Djac.).

⁷⁸ Marginal: Psalm 28 vers 3: Glasul Domnului peste ape; Dumnezeuul slavei a tunat; Domnul peste ape multe.

Исѣхъ гл҃а: Изыйди ѡ(т) мене ꙗко грѣше(н) есмѣ моужь г҃и, и нѣсмѣ достоинъ стати предъ(д) лицемъ твоимъ, виждѣ бо тѣ бл(д)кѣ всакого създаніа аще тѣ море послѣшаетъ и живѣша в немѣ. То азъ нѣсм достоинъ стоати прамо лица твоего понеже грѣшенъ есмѣ ꙗко чл҃къ ты (жъ) бл(д)ко всѣхъ бг҃ъ сый прч(ѣ)тый приближася еси нечистомѣ и везгрѣшный грѣшномѣ и что ми за равенство равѣ съ бл(д)кою и гмѣ моимъ или кое общеніе чл҃къ съ гмѣ. Сего ради млю тѣ изыйди ѡ(т) мене г҃и мой, изыйди, ꙗко зѣло грѣшенъ есмѣ.

Г҃а же рекъ Петръ образ смиреніа показа. Не единъ бо Петръ тако сътвори но и Авраамъ прежде его рекъ: Азъ есмѣ пепелъ и земля предъ тобою гд҃и. Такожъ(д)е Иовъ праведный гл҃етъ: Кто же есмѣ азъ предъ бг҃омъ мон(мъ) точію прахъ и земля [marginal Иовъ, мѣ]. Сице и Дѣдъ рекъ: Азъ есмѣ червь а не чл҃къ⁷⁹ [Ps. 21]. Всѣ бо ст҃и смириши себе предъ(ъ) лицемъ вѣимъ и въ смиреніи великими zostали и славными въ вѣцѣ семъ и памать ихъ въ рѣдѣхъ вѣчныхъ вѣсмертна.

Грѣдыи же мира сего нѣ въ чтоже вѣмѣнишася и памать и(х) // 297^v съ шѣмомъ погыбе въ скорѣ; смиреннии бо вѣсташа грѣди иже вѣчнымъ паденіемъ падоша. Симонъ оубо нарицаемый Петръ смирился предъ(ъ) лицемъ вѣимъ и вѣста великъ быти на земли и славный ап(ѣ)лъ прѣвенствомъ всеи вселенной такожде и прочіи ст҃и, Авраамъ, Моисей⁸⁰.

[Și dacă văzu mult popor care-L urma din toate orașele și năvălea peste El, unii ca să vadă fața Lui preaslăvită ce strălucea de frumusețe mai mult decât a fiilor oamenilor [Psalmul 44, vers 3], alții ca să se atingă de veșmintele Lui și să se vindece de neputințele lor, și cei de ai treilea ca să asculte cuvântul Său cu înțelepciunea uimitoare, iar din această cauză se năpusteau asupra Lui, și văzând Domnul acolo două corăbii stând goale pe lac, deoarece pescarii ieșiseră dintr-insele și-și spălau mrejele, a intrat într-una din corăbii, care era a lui Simon Petru, și l-a rugat să o depărteze puțin de uscat. De aceea spune evanghelistul că l-a rugat, ca să ne arate marea smerenie și blândețe a Domnului nostru Iisus Hristos. Și este de văzut preaslăvita minune, că împăratul ce împărățește peste toate roagă pe rob; și Dumnezeu creator a toată creatură, cere: „Simone, mergi puțin mai la adânc”.

⁷⁹ Marginal: **Facerea, 18** (vers 27): și răspunzând Avraam a zis: „Iată, citez să vorbesc stăpânului meu, eu, care sunt pulbere și cenușe”; Iov, 42 (6): „Pentru aceea, mă urgisesc eu pe mine însumi și mă căiesc în praf și în cenușe”; Psalmul 21 (6): „Iar eu sunt vierme, și nu om, ocara oamenilor și defăimarea poporului”.

⁸⁰ Marginal: **всѣхъ дѣлѣхъ нѣ** (a doua literă neclară în fotocopie) въ Иоанѣ – dar nu găsim nimic în evanghelia de la Ioan nici eventual în cap. 18 nici altundeva.

Și când șezând în corabie s-a depărtat puțin de pământ, atât cât să nu mai năpădească asupra lui noroadele și să se afle în fața tuturor, încât toți să vadă bine fața Lui prealuminată și să audă cuvântul slobod⁸¹ al minunatei Sale înțelepciuni, și chiar stând pe mal să poată auzi ușor cuvintele învățaturii Sale. De aceea a stat în corabie și s-a depărtat pe mare: chiar și pământul și marea să fie sfințite⁸² prin umbletul preacinstitelor Sale picioare, și încă pentru a-i mângâia pe pescarii deznădăjduiți de a mai pescui.

Și stând în corabie, mult și îndestul învăța noroadele despre împărăția lui Dumnezeu, cu felurite pilde⁸³ și povestiri preaînțelepte. După cum ne spune Evanghelistul Matei, mai întâi a vorbit despre parabola semințelor semănate, apoi și despre semințele bune și neghinele dușmanului și despre judecata de la sfârșitul veacului, și iarăși despre comoara îngropată în pământ și despre mărgăritarul cel bun pe care din tot sufletul suntem datori să-l căutăm, și despre năvodul aruncat în marea lumii acesteia și despre despărțirea peștilor celor buni de cei răi⁸⁴.

Toate acestea pe larg le-a învățat acelor noroade ce stăteau pe mal și sufletele lor mângâindu-le, mințile le lumina cu lumina cunoștinței dumnezeiești.

O, dulcele și minunatul meu învățător, Hristoase Dumnezeule, Tu ai catedră⁸⁵ minunată, în care peștii necugetători se prind, Tu stai și prinzi pe cei cugetători, și în mod minunat le faci pe toate, nu ca un om ci ca Dumnezeu adevărat. Tu însuși stai în mare și peștii îi prinzi pe uscat. Și cu mreaja cuvintelor Tale, din adânc, pe om ca pe un pește îl scoți din amarele valuri ale mult tulburatei mări a lumii acesteia, la lumina poruncilor Tale. Toate pe Tine cu frică Te ascultă (ți se supun) precum creatorului și stăpânului pe pământ și pe mare. Și iarăși când stai pe pământ, atunci le chemi pe cele care în mare au simțire (au viață) și cu tremur Te ascultă pe tine peștii necugetători și la porunca Ta vin în locul unde se află corabia și au fost puse plasele.

⁸¹ **Нѣвъзбранію**, cuvânt pentru care Miklosich dă echivalentul latin *libere* poate însemna nestânjenit, liber, spontan, potrivit cu un om liber nu cu un sclav. Am tradus cu *slobod* fiindcă cel pe care nimeni nu-l poate opri să spună ce gândește îl numim slobod la gură.

⁸² Cuvântul prescurtat **ѡсѣтитъ** este, după întregirea propusă de doamna Manuela Anton, **ѡсѣтитъ** = a sfinți, ceea ce impune traducerea adoptată.

⁸³ **Гаданіе** аивѣма – **загадка** (D) = enigmă, ghicitoare dar „говорить загадками” înseamnă a vorbi în pilde (*Русско-румынский словарь*, составил Н.Г. Корлэтану и Е.М. Руссев, Москва, Editura de stat pentru dicționarele străine și naționale, 1954. Este cel mai bun dicționar rus-român.). Numele lui Corlăteanu este scris Corlăghianu, dar numele este Nicolae Corlăteanu, profesor la Universitatea din Chișinău și membru al Academiei Moldovei dintre Prut și Nistru.

⁸⁴ Toată această parte a predicii, preia și rezumă textul din Matei 13²⁻⁵⁰ care confirmă pe Luca în privința predicii rostite din corabie către mulțimea care stă pe tron, dar nu amintește și de pescuirea minunată care a urmat.

⁸⁵ Cuvintele **дивнѣю катедрѣ мае(шъ) в которон неразумныи рыбы ловятъ** = Tu ai catedră minunată, în care peștii necugetători se prind. **Катедра**, neînregistrat de Miklosich și nici în *Dicționarul* de la Praga, face parte din slavona uneori sui-generis a lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki. Djacenko – singurul la care-l găsim dă explicația: **катедра** – кафе́дра – orice loc înălțat, la fel cu „loc înalt” (тоже что горна мѣсто). Dacă ultimul cuvânt provine din **матн**, **маю** = **имати**, **имаю** el este explicat de același cu „a lua”: **братъ**, **занимать**, **братъ въ долгъ**, **захватывать**, **одовать** – ultimul cuvânt însemnând a birui, a răpune, a-i veni cuiva de hac. O traducere aproximativă ar fi „luând un minunat loc înalt din care peștii necugetători se prind”.

Și cum Domnul spuse lui Simon „Mergi la adânc și aruncă mreaja ta să pescuiești”, atunci răspunzând, Simon Petru zise: „Învățătorule, toată noaptea ne-am trudit și nimic n-am prins. Dar după cuvântul Tău voi arunca mreaja mea, fiindcă am văzut că feluriți bolnavi și duhurile necurate ascultă de Tine și tremură de cuvintele Tale. Gândesc, așadar, că și marea și cele ce trăiesc în ea ascultă glasul Tău, și degrabă se supun poruncii Tale. De aceea după cuvântul Tău voi arunca mreaja mea”. Și făcând aceasta, a prins mulțime mare de pești.

Așa este glasul Domnului peste apele mării tunând înfricoșător [Psalm 28, vers 3]. Auzindu-l, vietățile mării s-au înspăimântat și de grabă au împlinit voia dorinței sale, și după porunca lui Hristos, Dumnezeuul nostru, au mers în grabă și au umplut mreaja lui Petru, încât cu mulțimea lor și mreaja se rupea de greutatea peștilor.

Până să-și dea seama Simon Petru că multe și toate le poate cuvântul Domnului, și peste toate domnește ca Dumnezeu și stăpân, văzând Petru aceasta să minunează și se bucură. Și de bucurie tremură, dând mulțumire Domnului său. Din nou merge la mreajă și vede în ea mulțime foarte mare de pești, și nedumirindu-se ce să facă, și fiindcă îi dorea, și-a adus aminte de părtașii [marginal: colaboratorii] de pe cealaltă corabie, Iacov și cu Ioan fratele său, și i-a rugat pe ei să vină să-l ajute să ducă la mal mulțimea de pești. Și venind, au umplut amândouă corăbiile până-n vârf, încât se scufundau de greutatea peștilor. Și dacă văzu minunea aceasta preaslăvită Simon Petru, atunci se înspăimântă cu sufletul și mergând, căzu la genunchii lui Iisus zicând: Ieși de la mine Doamne, că sunt bărbat păcătos și nu sunt vrednic să stau înaintea feței Tale. Că văd că Tu ești stăpânul întregii creații dacă pe Tine Te ascultă cele ce trăiesc într-însa. Atunci eu nu sunt vrednic să stau înaintea feței Tale, căci păcătos sunt ca un om, iar Tu stăpân a toate, fiind Dumnezeu preacinstit, Te-ai apropiat de cei necurați, și cel fără de păcat de cei păcătoși. Și cum poate fi deopotrivă robul cu stăpânul și Domnul meu, sau ce comunicare e a omului cu Domnul. De aceea te rog să ieși de la mine, Domnul meu, să ieși, fiindcă sunt foarte păcătos”.

Zicând acestea Petru a vădit chipul (a dat exemplul) smereniei. Nu numai Petru a făcut așa, ci și Avraam înainte de el a zis: „Eu sunt cenușe și pământ înaintea Ta Doamne”. La fel și dreptul Iov a zis: „Ce sunt eu înaintea Dumnezeului meu, decât praf și pulbere?” [Iov 42₆]. La fel și David zice: „Eu sunt vierme, și nu om” [Ps. 21₆].

Toți acești sfinți s-au smerit pe sine în fața Domnului și prin smerenie au devenit mari și slăviți în veci. La fel amintirea lor, în neamuri veșnic nemuritoare.

Mândriile lumii acesteia nu se socotesc la fel, și amintirea lor cu zgomot se prăpădește repede. Cei smeriți au rămas, cei mândri au căzut cu cădere veșnică. Iar Simon, cel numit Petru, s-a smerit înaintea feței lui Dumnezeu și a rămas să fie mare pe pământ și slăvit apostol mai presus de toți de pe lume, la fel și ceilalți sfinți, Avraam și Moise.]

După această învățătură moralizatoare despre smerenie, cu totul alta decât învățăturile din predica românească pe care le-am citat, textul din cartea ucraineană urmează astfel:

297^v Ёгда во видѣвъ Петръ ловитвъ преславнѹю и гласъ слыша всемогѹщій, тогда оудивлетсѧ сѣло и сѣщїи с нимъ в корабли и не сїи токмо едины но и нарѡды стоащїи на приморїю видѣвши сїе знаменїе преславное радѹются и оудивляются о преславномъ чѡдеси и вѣрѹютьъ яко той естъ сп(ѣ)тъль мирѹ и вл(д)ка всѣхъ видимыхъ и невидимыхъ.

Не токмо бо гѣ словомъ оучитъ и проповѣдоуетъ яко снѣ бжїи естъ но и знаменїемъ и дѣломъ пречѹднымъ показѹетъ свое вж(ѣ)тво и яко вѣтъ естъ истинный по вж(ѣ)твѹ и члкъ по члч(ѣ)твѹ. Ясно бо можемъ познати вѣрѹ и видѣнїемъ въ Хѣ двѣ естествоѹ: естествомъ бо члчества стоитъ съ Петромъ в корабли и паки естествомъ вж(ѣ)кимъ владѣетъ вѣтры и морем и живѹщими в нем ибо и ниде рекоша о҃чнц(и): въ истиннѹ снѣ бжїи еси ты видѣхом бо яко море и вѣтры послѹшаютъ тебе⁸⁶.

Посих же яко видѣ гѣ Петра о҃жасна о преславномъ чѡдеси, и о мнѡжествѣ рибѹ, тогда о҃тѣшаетъ его и мѡжественна творитъ понеже рекъ емѹ: не вонса, ѡ(т)селѣ бо члкъ боѹдешъ ловити разо҃мныи рыбы, и ѡ(т) рыбѹ сихъ навѣки тайнѹ, смотренїа моего, и познай власть мою бозкѹю. Ибо яко видишь в корабли твоємъ мнѡжество рыбѹ, тако боѹдешъ видѣти въ цркви моеи мнѡжество нарѡдовѹ о҃ловленныхъ тобою въ вѣрѹ мою; и яко ннѣ зришь полнѹ корабль твой, тако боѹдетъ по(л)на Црковѹ моя ѡ(т) мнѡжества нарѡда члч(ѣ)каго. Ибо азъ днесъ на сїе посылаю васъ да о҃ловите ихъ ѡ(т) глѡбины сатанины и привлечете ис тмы грѣха на свѣтъ заповѣдей мои(хъ) и ѡ(т) смрти въ животъ вѣчный. Бего ради и знаменїе сїе показахъ вамъ въ о҃бразѹ боѹдѹщей тайны и истинны. Тако бо исполните ловитвъ свою предо мною въ послѣднее время.

Они же сїе слышавше абїе послѣдоваш(а) емѹ, оставлеше вса идоша въ слѣдъ его о҃крѣплены вѣрою и скорымъ послѹшанїемъ о҃веселили гѣа своего, сами же ѡ(т) него о҃ловлены пречѹднымъ и славнымъ знаменїемъ и сими призва // ихъ гѣ подобнымъ подобное. Яко прѣскныхъ звѣздоч(т)еѹѡ(в) звѣздою иногда⁸⁷ тако и риварей ловитвою рыбѹ призва гѣ на ап(ѣ)льсво. Лѡвца же тѣхъ нарекъ яко да по сихъ(ъ) приемши дѣа ст҃го поманѹтъ оное пр(о)рчество реченное прежде о нихъ се: Азъ посылаю ловца и ривара многы да

⁸⁶ Marginal: Matei 14. Nu găsim acolo această mărturisire. În capitolul 8²⁷ este consemnată miruirea oamenilor: „Cine este acesta ce și vânturile și marea ascultă de dânsul?”

⁸⁷ Marginal: Matei 2.

оуловатъ нхъ⁸⁸. Рибаре ап(ѣ)лы ловца же по нхъ хотѣиши быти еп(ѣ)пы, бгословцы, оучитѣ вселенскѣи. Ико тѣми оуловлетъ гѣ дшѣ члч(ѣ)кѣи ѡ(т) много мате(ж)ного моря мира сего, ѡ(т) глѣбины злобнои и непостоянныхъ грѣхныхъ житейскихъ вещей и привлачи(т) тѣхъ въ живо(т) вѣчный.

Partea a doua

Възлюбленіи мои, смотрѣте оубо оучникъ(ъ) хвѣхъ вѣрѣ и послушаніе нбо посредѣ дѣлѣ живоуще егда же оуслыш(а)ша Хѣ призывающаго нхъ да послѣдоуютъ емѣ, тогда не ѡ(т)рекошася: „Пойдемъ прѣвѣе въ дѣмы наша, совѣщаемся съ своими ближними“, но авіе всѣ оставаше послѣдоваша емѣ. Икоже нѣкогда Елисей скоро шедъ по Илїи⁸⁹ безъ законѣнїа ѡ(т) рекса соущихъ въ мирѣ ораше во волаи и два на десѣтъ сѣпрѣтъ волѡвъ закла предъ ними и въ сосоудехъ волѡвыхъ сваривъ и предложивъ псти соущимъ съ Илїею, и тако показа теплотѣ оусрѣдїа своего и скорое послушаніе давъ оучитѣлю своему.

Тако ап(ѣ)лы всѣ оставиша, домъ корабль ѡ(т)ца и матерѣ, женѣ и чада, имѣніе(е) и любовїю теплою и вѣрою крѣпкою послѣдоваша Хѣ оучитѣлю своему.

Мы же нѣтъ не тако творимъ но проти(в)наа симъ. Ни чадъ нѣ жены, ни имѣнїи но грѣха едино(го) не хоѣемъ оставити, и того ради къ Хѣ не приходимъ, и яковѣю прочїи полѣчимъ ѡ(т) него мл(ѣ)тъ понеже паче Хѣ любви(м) грѣхъ лютого дѣмона. Иже тѣло и дшѡу вѣчною смѣртію оубиваетъ и геенѣ предаетъ.

[Și văzând Petru pescuirea preaslăvită și auzind glasul atotputernic, atunci s-a uimit foarte și cei ce erau cu dânsul în corabie. Și nu numai ei, ci și norodul ce stătea la malul mării, văzând acest semn preaslăvit s-a bucurat și s-a uimit de preaslăvita minune și a crezut că el este Mântuitorul lumii și stăpânul tuturor celor văzute și nevăzute.

Și nu numai cu cuvântul ne învață Dumnezeu și propovăduiește că este fiul lui Dumnezeu, ci și semnul și fapta preaminunată ne arată dumnezeirea Sa, și că este Dumnezeu cu adevărat prin dumnezeire și om prin omenitate. Putem să cunoaștem limpede adevăratul și să vedem în Hristos două naturi: natura cea omenească stă cu Petru în corabie și totodată cu natura dumnezeiască stăpânește vânturile și marea și

⁸⁸ Marginal: Eremia, 16₁. Este versetul 16: „Iată, vă trimite mulțime de pescari, zise Domnul și-i vor pescui”.

⁸⁹ Marginal: 3 Regi 19₂₀: Atunci a lăsat Elisei boii și a alergat după Ilie zicând: „Lasă-mă să merg să sărut pe tatăl meu și pe mama mea și voi veni după tine”. Iar el i-a zis „Du-te și vino înapoi, că ce-am făcut e făcut!”

cele trăiesc într-însa. Căci și altundeva [Matei 14 – marginal] au spus ucenicii: „Cu adevărat am văzut că Tu ești fiul lui Dumnezeu, dacă vântul și marea Te ascultă”.

După aceasta, dacă văzu Domnul spaima lui Petru de preaslăvita minune și de mulțimea peștilor, atunci îl liniștește pe el și îl îmbărbătează, fiindcă îi spune: „Nu te teme, că de acum vei pescui oameni, peștii cugetători, și de la peștii aceștia vei cunoaște taina arătării Mele și vei ști puterea Mea dumnezeiască. Fiindcă precum vezi în corabia ta mulțimea de pești, așa vei vedea în Biserica Mea mulțime de neamuri pescuite de tine întru credința Mea; și dacă acum vezi plină corabia ta, tot așa va fi plină Biserica mea de mulțimea noroadelor omenești. Căci Eu astăzi la asta te trimit pe tine, ca să-i pescuiești pe ei din adâncurile satanice și să-i atragi din întunerecul păcatului la lumina poruncilor Mele, și din moarte la viața veșnică. De aceea și semnul ăsta vi l-am arătat, ca înfățișare a tainei și adevărului ce vor fi în viitor. Așa veți înfăptui pescuirea voastră înaintea Mea în vremea de pe urmă”.

Iar ei acestea auzindu-le, numaidecât L-au urmat pe El, și lăsând toate au mers pe urmele Sale întăriți cu credința, și cu grabnica ascultare L-au bucurat pe Domnul lor. Ei înșiși de către El pescuiți cu preaminunatul și slăvitul semn, și cu El i-a chemat pe ei Domnul să fie vrednici de așa ceva⁹⁰. Precum cândva pe persanii cititori în stele cu steaua, așa și pe pescari cu pescuitul de pești i-a chemat Domnul la apostolat. Pescari i-a numit pe ei, pentru ca după ce vor primi Duhul Sfânt să-și amintească cele spuse de profet mai înainte despre ei: „Eu trimit vânători și pescari mulți, ca să-i prindă pe ei” (Ieremia, 16₁₆). Pescari, apostoli, vânători în urma lor-vrând să fie episcopii, teologii, învățătorii universului. Că prin ei pescuiește Domnul sufletele oamenilor din mult zbuciumata mare a lumii acesteia, din adâncurile relelor, nestatornicilor și păcătoaselor lucruri ale vieții, și le atrage pe ele în viața veșnică.

Partea a doua

Iubiții mei, priviți așadar la credința și ascultarea ucenicilor lui Hristos, că din mijlocul treburilor vieții, când au auzit pe Hristos chemându-i să-L urmeze, atunci nu au răspuns: „Întâi să mergem la casele noastre, să ne sfătuim cu cei apropiați ai noștri” ci numaidecât, lăsând toate, l-au urmat pe El. Așa cum odinioară Elisei repede mergând după Ilie fără întârziere⁹¹ s-a lepădat de toate cele ce sunt în lume, boii de arat și douăsprezece perechi de boi le-a tăiat în fața lor și în felul acesta a arătat căldura osârdiei sale și grabnică ascultare dând învățătorului său.

Așa și apostolii, toate lăsându-le, casă, corabie, tată și mamă, soție și copii, avere, cu iubire fierbinte și cu credință puternică L-au ascultat pe Hristos, învățătorul lor.

Noi însă acum nu facem așa, ci dimpotrivă. Nu copiii, nu nevestele, nu averile, dar păcatele nu vrem să le părăsim, și de aceea nu mergem la Hristos. Și cum să

⁹⁰ Подовнымъ подобное pare a fi un joc de cuvinte bazat pe înțelesul lui подовенъ – asemănător, vrednic de ceva și подовный – care înseamnă și un lucru hotărât, stabilit, de cuviință. Traducerea noastră este, evident, aproximativă.

⁹¹ Totuși s-a dus până acasă spre a-și săruta tatăl și mama. Vezi nota 89. Nu se face trimitere însă și la versetul următor, 21, parafrazat în continuare: „Plecând de la el, a luat o pereche de boi pe care i-a junghiat și, făcând foc cu plugul boilor, a fript carnea lor și au împărțit-o la oameni și au mâncat-o. Iar el s-a sculat și s-a dus după Ilie și a început să-l slujească”.

primim mila de la El, dacă mai mult decât pe Hristos iubim păcatele răului demon. Care sufletul și trupul cu veșnica moarte omoară și le predă gheenei.]

Este prin urmare evident că de data aceasta predica românească, deși a folosit textul din cartea ucraineană, este opera Mitropolitului Varlaam atât prin învățăturile transmise, cât și prin modul în care, din nou, a reușit să țină discursul în limite care să nu-i împingă pe ascultători la somn și reușește să ne încânte chiar și pe noi, după atâtea veacuri, prin felul cum a fost rostită.

XLI. Pericopa din **Duminica a nouăsprezecea după Rusalii** este un fragment (versetele 27-36) din cuvântarea de la Luca 6²⁰⁻⁴⁹ care corespunde cu predica „de pe munte” de la Matei 5¹⁻⁴⁸, și parțial cu Marcu 3¹³⁻¹⁹.

Avem sintetizată, în aceste versete, de către însuși Mântuitorul, esența învățăturii Sale, noutatea ei absolută față de toate „credințele și ideile religioase” (Mircea Eliade) de până atunci și de atunci încolo.

Această învățătură pare a fi în totală contradicție cu ordinea „firească” ce domnește în lume, și va fi nu o dată respinsă de cei ce găsesc într-însa, precum Nietzsche, o „morală de sclavi”, fără să priceapă că aici se află **izvorul puterii creștinilor asupra răului** care asaltează neconținut ființa umană tocmai prin acei semeni ai noștri cărora cuvintele Mântuitorului le par a fi culmea absurdului. În ele găsim însă știința și arta pe care le datorăm Fiului lui Dumnezeu: **de a dezarma răul și pe purtătorii lui, și în final de a-i învinge.**

Nu este vorba de o doctrină a **non-violenței**, cum au înțeles-o Tolstoi și Gandhi, ci de **suprema, „violență”: a binelui ce luptă cu răul spre a-l scoate din viața oamenilor mai întâi prin eradicarea din sufletele lor.**

Și constatăm că exact așa a înțeles și Mitropolitul Varlaam, acum aproape patru secole, textul acestei pericope. El își începea tâlcuirea aducându-le la cunoștință ascultătorilor că „*aicea pre scurt împlă Domnul toată învățătura creștinească*” și încheia cu „*Așea și vrăjmașul tău acmu, cela ce Ț-au făcut rău, de-i vei îngădui cu blândete, atunci și vrajba lui vei potoli și la pocăință-l vei aduce, dacă va vedea răbdarea ta*”.

În altă parte l-am văzut explicând cum **relele din lume, războaiele, vrajbele, încrâncenările își au cuibul și izvorul în partea din ființa noastră ce se cheamă suflet și care este terenul de luptă între bine și rău, mai înainte ca el să se extindă la istoria însăși.**

Binele rămâne – după cum am mai spus – acel mister al ființei umane pe care niciun antropolog nu-l poate explica prin „legile naturale” și cu atât mai puțin apelând la ordinea darwinistă din realitatea exterioară. Dar tocmai fiindcă trăim de mai bine de un secol într-o lume în care **răul și răii** amenință să devină stăpâni absoluți peste semenii lor și peste creația lui Dumnezeu,

tocmai acest fapt tinde să devină un argument în mâna celor ce vor să-i ia binelui și ultima citadelă de unde mai poate porni la o reconchistă a lumii contemporane: **credința că Dumnezeu ne-a pus în mână arma biruinței binelui, și ne stă mereu alături, întărindu-ne în luptă.**

În cartea sa despre „un creștinism pentru mâine”, atât de caracteristică pentru trăirea occidentală, istoricul francez **Jean Delumeau** scria:

„În special din cauza crimelor abominabile comise de un secol încoace cu un sadism și o voință de exterminare nemaiîntâlnite, reflecția occidentală contemporană s-a adâncit în pesimism și a operat o adevărată fixație asupra răului, opunându-se astfel filosofiei progresului și optimismului specific secolului Luminilor. Contemporanilor noștri, omul le apare deseori «o mașină de ucis oameni».”⁹²

Nu încapă îndoială că pentru a nu ne lăsa copleșiți și învinși de această stare de spirit și de omul devenit „o mașină de ucis oameni”, adică un antiom⁹³ singura cale este aceea de a redescoperi **uriașa putere de împotrivire la rău și de înfrângere a lui, cuprinsă în Creștinism** și dată de el celor ce-și descoperă în propria ființă misterioasa chemare de a sluji binelui și semenilor.

Lumea creștină, în viziunea Celui ce a întemeiat-o, este **însăși izbânda asupra răului, detronarea îngerului căzut**. Departe de a însemna o abdicare în fața răilor și a răului, Creștinismul a dovedit tocmai „de un secol încoace” că rămâne mai departe, după aproape 2000 de ani, **invincibil**. În cea mai teribilă confruntare cu „porțile iadului” de la persecuțiile împăraților Romei păgâne, el a fost capabil să-l dea pe Ioan Paul al II-lea și o întreagă galaxie de noi luptători și martiri ai credinței, între care nu puțini sunt cei ridicați din mijlocul neamului românesc. El se va dovedi și în viitor, cu siguranță, **unica religie capabilă să ridice în fața valurilor oceanice ale răului un dig asemenea celui ridicat de olandezi pentru a putea ctitori în spatele lui una din cele mai exemplare izbânzi ale ființei umane.**

Cu cât este mai înspăimântătoare ascensiunea răului în lumea contemporană, cu atât mai actuală devine **știința luptei cu răul** cuprinsă în învățătura Mântuitorului. Așa încât celor ce se grăbesc a vesti un sfârșit apropiat al religiei creștine⁹⁴, le putem răspunde cu cuvintele unuia dintre cei mai reprezentativi

⁹² Jean Delumeau, *Guetter l'aurore. Un christianisme pour demain*, Éditions Grasset et Fasquelle, 2003. Versiunea românească: *În așteptarea zorilor. Un creștinism pentru mâine*. Traducere de Giuliano Sfichi, Iași, Polirom, 2006, p. 128.

⁹³ Pentru acest concept și ideea legată de el îmi îngădui să trimit pe cei interesați la eseul meu *Secolul anti-omului*, scris în 1987 și publicat în cele două ediții ale culegerii de articole pe care am intitulat-o *Războiul împotriva poporului român* (1994 și 2006), precum și la articolul *Omul și antiomul în era globalizării*, în „Săgetătorul”. Pagini culturale ale cotidianului „Argeșul”, nr. 734 din 13 septembrie 2011. Poate fi accesat și pe internet la adresa: www.ziarulargesul.ro.

⁹⁴ Un filosof francez contemporan, Michel Onfray, într-un interviu acordat revistei

ierarhi ai Ortodoxiei române de azi: „*Creștinismul abia începe*”⁹⁵. Cu atât mai actuală devine și una dintre marile cărți creștine ale culturii universale, scrisă acum aproape patru veacuri de Sfântul Ierarh Varlaam, Mitropolitul Moldovei.

Două puteri sunt în stare să învingă și să risipească puterea răului și a răilor asupra lumii: **credința și iubirea**. Puterea amândurora este redescoperită azi **pe căi științifice**, după ce a fost trecută multă vreme cu vederea și socotite adevărate infirmități de la Machiavelli încoace. Contrazicând legile darwiniste ale „luptei pentru existență”, ele ne apar tot mai imperativ ca unica modalitate de a evita transformarea acestei „lupte pentru existență” în cauză a **inexistenței** generale.

După ce mai multe cuvântări fuseseră consacrate **credinței** potrivit iconomiei ce a prezidat orânduirea pericolelor în *Sfânta și dumnezeiasca Evanghelie*, aceasta, după cum arată chiar titlul întâiei părți, este **Pentru liubov și pentru blândețe și pentru neținerea mâniei**, iar a doua **Pentru milostenia ce are Dumnedzău pre noi și cum ne vom asemăna Lui cu milostenia**.

Este o predică eminamente morală din care nu lipsește îndemnul adresat direct ascultătorilor la un comportament creștinesc față de semenii:

„Vădzând Domnul nostru Iisus Hristos că până simtem într-aceasta viață, până atunci simtem supt mare neputință și supt mare nesosință și mișelătate supuși, **însă nu pre toți într-un chip asuprește neputința și mișelătatea, pentr-aceea Domnul au învățat: ceia ce sănt mai slobodzi de nesosințe să le hie milă de cei mai neavuți, de cei mai neputincioși.**

Pre carii vor vedea în sărăcie înotând, în boale dzăcând, de agonisită scăpați, de bătrânețe slăbiți, în scârbe cădzuți, pre unii ca aceia, învață Domnul, **cei mai avuți, cei mai sănătoși, cei mai tineri, cei mai bogați ce mai au pace – să-i agiutorească, să-i miluiască. Și aceasta nu învață Domnul pre unul sau pre doi, ce pre toți câți-ș sănt credincioșii Săi.**” (p. 225. Sublinierea ne aparține.)

„Dilematica” VI, 2011, nr. 63, august, p. 53, declara fără echivoc: „Această religie pare decrepită, cel puțin în Europa” și explică „de ce încă mai trebuie să descreștinăm”, în sensul de a-i scoate omului din cap ideea creștină că „suntem liberi, capabili să facem binele și răul în mod voluntar”, când de fapt „nu suntem liberi, ci determinați de inconștient, societate, mediu, familie”. În urma acestei idei eminamente anticreștină „responsabilitatea, vina, pedeapsa nu mai sunt valabile”. Dar în felul acesta devine imposibilă și lupta cu acel rău ce călărește lumea de azi. Conform acestei viziuni, cel mai puternic factor determinant ce anulează libertatea omului de a face voit binele sau răul, DEVINE ÎNSUȘI RĂUL.

Filosoful francez se înregimentează astfel, „determinat” nu se știe cum și de cine, în armata celor ce contribuie la dezarmarea omului în lupta cu acea stare a lumii și omului producătoare de pesimism, disperare și negare a lui Dumnezeu, de care vorbea Jean Delumeau!

⁹⁵ P.S. Ioachim Băcăoanu, *Creștinismul abia începe*, în „Cronica Romanului”, Serie nouă, II, 2009, nr. 1-2, p. 3-6.

Întreaga predică are din nou o unitate și o curgere limpede a ideilor, care pune în evidență măiestria dobândită de autor în arta de propovăduitor. Dar ne întrebăm, iarăși, cât a pus la contribuție pentru aceasta izvorul de care s-a folosit și până acum.

Răspunsul este acesta:

Pentru a 8-a oară introducerea apare înlocuită cu o creație proprie. În ea se referă la cuvintele Domnului despre prunci din Matei 18₃₋₄ și Marcu 10₁₄₋₁₅ și cele spuse erau menite să meargă la inima unui părinte, tată sau mamă de copii, aflați între cei ce-l ascultau: „Că pruncul nu ține mânie, nice are scârbă în sine să gândească rău cuiva. De o parte-l bat și-l gonesc, pre de altă parte se întoarce și vine” (p. 223).

La Kiril Trankvilion-Stavrovețki avem o introducere despre iubire, cu citarea Sfântului Apostol Pavel din *Epistola I Către corinteni*, cap. 13.

Partea întâi este intitulată: **О ЛЮБВИ СЪВРЪШЕННОЙ И О НЕЗЛОБИЮ И КРОТОСТИ** [Despre iubirea desăvârșită și despre nerăutate și blândețe] iar a doua **В НЕЗЛОБИЮ И КРОТОСТИ. ПРАВОУЧІТАНА** [Despre nerăutate și blândețe. Moralizatoare]. Nu mai avem a treia parte cu titlu propriu. Cu totul sunt 10 pagini, față de 5 ½ în *Cartea românească de învățătură*. Dar lectura lor paralelă cu a textului românesc ne demonstrează că și de data asta, ca și pentru predica din duminica anterioară, Mitropolitul Varlaam preferă să-și urmeze drumul propriu, părăsindu-l pe al retoricii trankviliene după numai primele 20 de rânduri (f. 301, ultimele două rânduri și 301 verso, rândurile 1-18). Pe acestea le găsim însă traduse (cu eliminarea rândurilor 3-5) în primele 12 ale tâlcului său.

Începând însă cu „Aicea pre scurt împle Domnul toată învățătura creștinească” și până la sfârșit, avem predica autorului român. Raportată atât la textul din cartea lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki cât și la cel din *Omiliarul patriarhal* pentru aceeași duminică, ea ni-l arată din nou capabil și de altceva decât să traducă și să prelucereze izvoarele. Exemplificarea bunătății lui David este alta decât la Kiril Trankvilion-Stavrovețki, citatele din „Săbornicul” (Isus Sirah), din Isaia și Miheia, din Sfântul Petru, revenirea la parabola fiului „risipitor”, îi aparțin.

Predica ucraineană este o analiză aprofundată a condiției de „semen” al nostru și a comportamentului pe care-l cere Mântuitorul față de dușmani. Cea românească pune accentul pe milostenie și pe solidaritatea celor mai avantajați de viață cu cei lipsiți. Exemplul de milă ni-l dă însuși Dumnezeu, prin modul cum ne rabdă pe noi. Încheierea, pe care am citat-o, ne dezvăluie sensul real al învățăturii Mântuitorului, care nu înseamnă abdicarea în fața răului ci, dimpotrivă, smulgerea lui din ființa semenului prin compor-

tamentul nostru față de el. Scoaterea acestui semen de sub imperiul răului. Adică tocmai imperativul categoric al militantismului creștin în zilele noastre.

Singurul împrumut pe care-l mai identificăm și care ne face dovada că și acest text trankvilian fusese parcurs cu atenție, dar fără a găsi altceva trebuitor predicatorului român, este fragmentul din partea a doua, fila 303 verso, despre prunci, folosit pentru introducerea proprie:

В кротости и терпению, в незлобю наказѣ рекъ: Аще тѣ кто оударитъ вланичѣ обрати емоу и дрѣгоу. Пако бы ре(к) не лриса, вѣди кротокъ, не злопаматливъ, не гнѣвливъ, не в(т)мстителенъ таковомъ сѣровомъ свѣрѣ а не члкъ. Азъ во в(т)мщѣ емоу, мнѣ в(т)мщеніе свойственно, ты же пре(дѣ) вьющимъ тѣ смириша пако отроча. Хоцѣши ли винти до цр(ѣ)тва не(ѣ)ного [marginal: Luca 18 dar în realitate este Matei] помысли на отроча пако непаматозловиво, негнѣливо, не в(т)мстително, сло за сло не в(т)дае(т): тако всакомъ хр(ѣ)тіанинѣ подобаетъ быти кроткъ и трѣпеливъ пако отрочатѣ.

[Despre blândețe și răbdare, despre nerăutate învățându-ne a spus: Dacă pe tine cineva te lovește peste obrazul drept, întoarce-i lui și pe celălalt. Fiindcă am spus: nu te mânia, fii blând, neținător de minte al răului, nemânios, nu dușmănos ca o fiară, și nu ca un om. Căci dacă eu îl dușmănesc pe el, și eu de dușmănie voi avea parte. Tu însă să te smerește ca un copil dacă vrei să ajungi în împărăția cerurilor. Gândește-te la copil, care nu ține minte răul, nu este mânios, nu e dușmănos, nu dă rău pentru rău. Așa se cuvine fiecare creștin să fie, blând și răbdător precum copiii.]

Putem socoti și cuvintele „nu poate hi mai mare liubov decât acesta, ce au murit Domnul Hristos pentru vrăjmașii Săi, nice poate hi mai mare milă de-aceasta ce-au iubit Domnul Hristos pre vrăjmașii Săi”, un ecou a ceea ce găsim la Kiril Trankvilion-Stavrovețki pe fila 305, rândurile 8-12:

Паче же всѣхъ сѣхъ оучѣлъ незлобіа и кротости Гѣ нашъ Іс Хс сый незловивъ, многомл(ѣ)тивъ, долготрѣпеливъ о врасѣхъ своихъ егда его оцтом и жалѣхъ напавахъ и до кр(ѣ)та прибивахъ и тогда молашесѣ о врасѣхъ своихъ гла в(т)пѣсти имъ в(т)че стѣй не видѣтъ во что творѣтъ.

[Mai mult decât toți aceștia învățătorul nerăutății și blândeții este Domnul nostru Iisus Hristos, fără răutate, mult milostiv, mult îndurător de la dușmanii Săi. Când i-au dat să bea oțet și fiere și l-au răstignit, și atunci s-a rugat pentru dușmanii Săi, spunând: Iartă-i, părinte sfinte, că nu știu ce fac.]

Dar atât!

XLII. Duminica a douăzecea după Rusalii, cu pericopa din Evanghelia Sfântului Luca (7¹¹⁻¹⁷) despre *învierea fiului văduvei din Nain*, ne pune în fața celei mai grele dintre problemele cu care se confruntă conștiința omului contemporan, răvășită de îndoieli, și căreia o întreagă legiune de duhuri ale negării îi dă asalt spre a-i „implementa” (cum se spune în noua „limbă de lemn”) convingerea că dincolo de existența noastră terestră nu mai există nimic.

Un pastor olandez, Klaas Hendrikse, a ieșit la rampă în noiembrie 2007 cu o carte intitulată *Geloven in eer God niet bestaat* [A crede într-un Dumnezeu care nu există], și tezele sale – inexistența vieții de după moarte și a învierii de apoi – au avut parte imediat de o largă propagare. În 5 august 2011 postul BBCNEWS Europe înregistra corespondența din Amsterdam semnată „Robert Pigott, corespondent pentru problemele religioase” sub titlul de senzație *Dutch rethink Christianity for a doubtful world* [Olanda regândește creștinătatea pentru o lume plină de îndoieli], în care colecționa și de la alte persoane o întreagă gamă de declarații înrudite. Era afirmată pura omenitate a Mântuitorului (însăși persoana istorică a lui Iisus este pentru pastorul olandez îndoielnică, putând fi doar un mit!).

Cum era de așteptat, aproape imediat informațiile de la BBC culese de pe internet (<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe>) și-au găsit ecou în presa românească, unde în ziarul „Puterea” de vineri 12 august s-a publicat un amplu articol cu titlul *Olandezii reinventează creștinismul*. Este în mare parte traducerea selectivă a celui în engleză, însoțită de o fotografie mare, color, a pastorului, cu explicația „Klaas Hendrikse are 63 de ani și nu crede că va mai avea parte de o altă viață decât cea de pe pământ”. Se dă și o vedere din Gornichem „un orașel din centrul Olandei unde părintele își ține predicile la Biserica Exodului”.

Citim în acest articol informația:

„Convingerile sale au fost publicate în volumul *Credința într-un Dumnezeu non-existent*, fapt care a atras o serie de critici din partea creștinilor tradiționaliști în dorința acestora ca părintele să fie exclus din rândul prelaților. Totuși, în urma unei întâlniri speciale a conducerii bisericii protestante olandeze, s-a hotărât că părerile părintelui Hendrikse sunt larg răspândite printre practicanții bisericii pentru ca acesta să fie izolat”.

Nu mai există nicio îndoială că trăim în prezent nu doar într-o „lume plină de îndoieli”, ci și într-una dominată de o adevărată ofensivă anti-creștină, care-și structurează și difuzează pe toate canalele propria propovăduire împotriva adevărilor creștine.

Desigur, supremul mister al Creștinismului este și rămâne învierea Mântuitorului – cheazăia adevărului credinței noastre și a învierii de apoi a

tuturor. Dar această minune supremă a fost precedată de cele trei despre care vorbesc Evangheliile: învierea feciorului văduvei din Nain, învierea fiicei lui Iair și aceea care nu lasă nicio posibilitate de a le interpreta pe primele două ca o scoatere dintr-o moarte aparentă, fenomen cunoscut științei: învierea lui Lazăr.

Pentru cei care, precum pastorul olandez și adepții săi, până și persoana istorică a lui Iisus o pun la îndoială (ceea ce echivalează cu a decreta întreaga operă a lui Beethoven, Mozart, Shakespeare și Goethe ca fiind „mituri” create de niște iluștri anonimi) orice discuție despre supraviețuirea unei părți din ființa noastră pe care o numim suflet este de la început lipsită nu numai de șanse ci și de sens. Dar sunt semne că *știința* medicală este pe cale de a provoca surprize senzaționale celor ce gândesc precum pastorul olandez, și că mărturia atâtor ființe învrednicite de Dumnezeu să străbată măcar până la marginile acestor taine, a căror cunoaștere deplină n-a avut-o decât Logosul întrupat, se va găsi într-o zi confirmată științific⁹⁶. Atunci, încăpățânarea celor ce refuză să se lepede de ceea ce ne-au lăsat cei dinaintea noastră, dintre care Sfântul Ierarh Varlaam este cel dintâi, va dobândi marea sa biruință.

Predica din *Duminica a 20-a după Rusalii* este prima din ciclul celor 32 care tratează despre **minunile învierii**, după ce în Sâmbăta lui Lazăr și în Duminica Paștilor înfățișase cele două supreme mărturii pentru adevărul credinței noastre.

În Duminica a 24-a Biserica a rânduit citirea pericopei despre învierea fiicei lui Iair, ceea ce-i va da ocazia să-i pună din nou pe cititorii săi de atunci și din veacurile următoare în fața celei mai mari puteri a Domnului nostru Iisus Hristos, mai mare decât asupra mării, vânturilor și suferințelor omenești: **puterea de a birui moartea**.

Această putere este scoasă în evidență și de titlul primei părți, iar în cel al părții a doua se arată consecințele universale ale acestei minuni ce dovedea posibilitate învierii finale obștești.

De data asta **introducerea** este integral traducerea celui a lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki pentru primele șase rânduri, doar cu omiterea cuvintelor **скоро** [repede]; **и воазнь съмъртнѣю прогонитъ ѡ(т) насъ** [și frica morții o gonește de la noi] după „le ferește”, și **и тѣнь мимо текущѣю** [și ca o umbră ce curge pe lângă noi] după „ca pe o nemica”. Din nou **противъ** este tradus *împotriva* dar cu sensul de *față de*, în comparație cu „frământarea vieții veșnice”.

⁹⁶ Dețin această informație de la domnul Dan Grigore Adamescu, care a avut ocazia să stea de vorbă cu somități ale științei medicale din câteva mari țări europene, pe această temă. Îi exprim și pe această cale recunoștința pentru a mi-o fi comunicat.

Ultimele trei rânduri din introducere scurtează pe ultimele ale izvorului:

И о семъ въскр(ѣ)нію нашемъ всегда длѣжны есмо розмышлат(и)⁹⁷ въ днѣ и в(ъ) ноци и не сѣе токмо но и крѣпко вѣровати о⁹⁸ и не съмѣнное о немъ оупованіе имѣти, но понеже гѣ намъ сѣе оуказа не словомъ единѣмъ но и дѣломъ истинны въ чѣдотворномъ въскр(ѣ)нію сѣа единой вдовы в Нанинѣ градѣ иудейскомъ. Гакѡ мнѣй оуслышимъ днѣ(съ) въ еѡ(ѣ)лїи ѡ(т) Лоуки зачало а.

[Și la această înviere a noastră totdeauna suntem datori să ne gândim ziua și noaptea și nu numai aceasta, ci și să credem tare în ea și nu numai cu mintea să avem nădejde de ea, fiindcă Domnul nostru ne-a arătat aceasta nu numai cu cuvântul ci și cu fapta adevărată prin minunea săvârșită cu învierea unicului fiu al văduvei din orașul evreiesc Nain. Așa cum limpede auzim azi în Evanghelia lui Luca, zaceala 1.]

Din pericopa evanghelică trebuie să reținem că aici apare cuvântul Dumnezeu tipărit astfel: **ѡ черкѣтатъ Домнесѣ ѡаменїи сѣи**. Cu numai două rânduri înainte apare **пре Дѣсѣ**. În toate cazurile, cuvântul Dumnezeu este scris în această formă prescurtată și așa cum am anunțat, am transcris litera omisă și indicată prin semnul amintit așa cum se pronunță, și scrie astăzi. Aici apare însă un **о** în rând și **т** deasupra, deci mitropolitul pronunța Domnedzău, apropiat de forma **Domine Deus**. În tot comentariul său revine la **Дѣсѣ**.

Titlul primei părți este *Pentru puterea dumnedzăirei lui Hristos și pentru adevărată a lui ciudesă*, iar în izvor **ѡ власти вж(ѣ)тва Хѣа и о предивномъ еѡ чѣдотворенїю** [Despre puterea dumnezeiască a lui Hristos și despre prea uimitoarea sa facere de minuni].

Tema acestei prime părți este dumnezeirea lui Hristos vădită și prin minunea învierii fiului văduvei din Nain. Cuvintele cu care încheie autorul român cuprind sinteza învățăturii ce se cerea ținută minte:

„Pentr-aceea noi crédem că Măria Sa iaste Dumnedzău mainte de veci, întocmai și asemenea și unul cu Părintele Ceresc după dumnedzăire, și Acela iaste izbăvitoriu lumiei, învierea noastră și viața de véci. Și la dzua de-apoi, Acela va învie rodul omenesc cu bucinul ingerului și va aduna înaintea Măriei Sale toate limbile și va da căruiaș după lucrul lui: păcătoșilor munca de veci și matca focului, iară dreptilor viața de véci și împărăția ceriului”. (p. 230)

A doua parte are titlul *Pentru învierea a toată lumea și pentru slobodzirea din robia aceștii lumi*, iar la Kiril Trankvilion-Stavrovețki **ѡ въскр(ѣ)нію общѣмъ всеа вселенныа** [Despre învierea de obște a lumii întregi]. După

⁹⁷ Corect **размышлат** = a cugeta, a gândi.

⁹⁸ Literă neclar în fotocopie, probabil **ю**.

cum vedem autorul nostru adaogă „slobozirea din robia aceştii lumi”, care-şi găseşte explicaţia în textul ce urmează.

Debutază cu cuvintele: „Iară dzic ca şi d-nceput, că nemică nu iaste mai dulce sufletului într-această lume decât când aude şi crede de învierea morţilor şi de înnoire într-o viaţă neputredă şi fără de moarte şi de împreunarea sufletului cu trupul în lumea ca va să hie” (p. 231). Comparaţia cu cei ce „fiind închisori şi în robii gréle, totdeauna şi dzua şi noaptea gândesc de slobodziia sa şi de casa şi moşia sa” va dobândi o tragică actualitate în vremea noastră.

Lumea de aici este văzută ca un loc de robie şi în care „simtem nemernici printr-însa” adică **străini, călători**, şi ne asemănăm cu cei trei copii din Biblie cărora li s-a cerut să cânte şi au răspuns: „Cum vom cânta cântare lui Dumnezeu în ţară streină?”. De aceea „nemică să nu avem mai de cinste în ceastă lume decât moşia veacului ce va să hie” şi spre care se trece prin două porţi: una „groznică şi cu durere” care e moartea şi alta „veselă şi frumoasă” care este învierea. Să ne aducem aminte mereu de ele şi „în viaţă curată şi fără de păcate să petrecem” spre a ajunge acolo unde „vor lumina bunătăţile tale înaintea gloatelor îngereşti şi înaintea a toată lumea, şi te veri veseli cu direpţii într-o veselie neîncetată, într-o binele acela carele nice ochi l-au vădzut, nice urechi l-au audzit, nice la inimă au intrat, într-o împărăţia cea de sus a cerului”.

Avem în această o pagină şi 9 rânduri din ediţia noastră învăţătura „clasică”, dezvoltată de toată literatura patristică, despre omul ce se află doar călător în lumea de aici, adevărata lui patrie fiind aceea în care trece prin „poarta” de groază şi durere a morţii. Iar după învierea de apoi, când va redobândi şi trup, dar unul deosebit de cel de care s-a despărţit prin moarte, va deveni locuitor al împărăţiei celei veşnice.

Fireşte, pentru aceia dintre contemporanii noştri care gândesc precum pastorul olandez şi adepţii săi, avem de-a face aici doar cu „imagarul” creştin, şi putem cel mult admira la Varlaam capacitatea de a-l comunica ascultătorilor, cu aceeaşi artă pusă la contribuţie şi în celelalte pagini ale cărţii sale.

Dar chiar şi aceia care citind astăzi cartea Sfântului Ierarh nu o mai fac aşa cum au făcut-o ascultătorii ei de la strană câteva secole şi „creştinii tradiţionalişti” de azi, vor fi de acord că o greutate egală cu **pledoaria pentru această parte din religia creştină, devenită pentru unii străină modului lor de a gândi, o deţine uriaşul şi genialul său efort de a face din această religie a neamului său, temelia şi izvorul unei vieţi de pe pământ, oricât de scurtă şi de trecătoare, care să nu se transforme realmente într-o puşcărie, de unde doar moartea te mai poate scăpa, indiferent de ce te aşteaptă sau nu te mai aşteaptă după ea.** Sau, cu teribilele cuvinte ale lui Saint Exupéry „La mort perd

de sa terreur. Elle est la porte de sortie d'un monde plus effrayant que la mort ne le fut jamais”⁹⁹.

Ceea ce nu înseamnă că adevărul nu se află în *Cartea românească de învăţătură* şi că autorul ei l-a considerat spus atât de bine de către cel a cărui carte îi servea drept izvor şi temelie pentru toată această parte, care ocupă 166 de pagini în ediţia noastră din totalul de 414 (ceea ce înseamnă că depăşeşte cu 28 de pagini **o treime din carte**), încât s-a mulţumit să traducă de la un capăt la altul. Dar şi de data asta reţinând numai ceea ce a crezut că-i este de trebuinţă.

Dispensându-se total de „Învăţătura morală” care ocupă trei pagini şi opt rânduri în cartea ucraineană şi are titlul: **Правоученіє в дѣлахъ добрыхъ, яко лучше си(х) оумножати нежели знаменіа и чѣдеса творити** [Învăţătura morală despre lucrurile cele bune şi că este mai bine să le înmulţim decât să facem semne şi minuni], s-a oprit numai asupra celor două părţi, arta lui de *traducător* atingând aici o culme. Pentru a permite cititorilor să aprecieze tocmai această calitate a primului mare scriitor de limbă românească vom transcrie în original – pentru cei cărora acesta le este accesibil – textul lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki, însoţindu-l cu traducerea noastră.

În cartea ucraineană, introducerea împreună cu pericopă evanghelică ocupă ceva mai puţin de o pagină, iar tâlcul, cu cele două părţi obişnuite se întinde pe 4 pagini şi 10 rânduri, *doar cu o pagină mai mult decât la Varlaam. Ceea ce înseamnă că doar atât însumează tot ce a lăsat în afara traducerii sale.*

Pentru primele trei rânduri ale primei părţi din tâlcuirea Mitropolitului Varlaam au fost traduse ultimele două rânduri de pe fila 306 (cu care începe şi tâlcul lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki) şi primul rând de pe fila 306 verso. Găsim numai următoarele intervenţii: „iubiţii mei” devine la Varlaam „iubiţii lui Dumnezeu”; de lângă arieni dispăre **злочестивыи** (răucinstitorii) şi **еретичи** (ereticii), iar după „Dumnezeu adevărat” **въ двоухъ естествохъ** – în două naturi.

Pentru următoarele 17 rânduri, de la „Pre călătorie ce-au călătorit” până la „înaintea a atâtea năroade învise-l” s-a folosit de amplul pasaj de pe fila 306 verso, rândurile 2 la 22:

Познаваемъ во его ѡ(т) дивныхъ чудотвореній и ѡ(т) шествиа и прикоснѣтїа одра чѣлка съврѣшенна оуказѣет. Преславное же чѣдо его и гласъ бѣа проповѣдѣетъ всѣмъ вѣрѣюще(мъ) во имя его да познаютъ его ѡ(т) власти всемогѣщен и ѡ(т) гласа нже

⁹⁹ „Moartea îşi pierde din teroare. Ea este uşa de ieşire dintr-o lume mai înspăimântătoare decât a fost vreodată moartea”. Apud Marcel Bisiaux – Catherine Jajolet, *40 écrivains parlent de la mort*. Pierre Horay, Éditeur Horay, 1990.

въздвизает мѣртва(х) и послѣшаютъ его вра(т)ници адовы и разрѣшаютъ оумѣршихъ ѡ(т) оузъ тлѣнїа. Даже и мы познавши яко великій дѣлатель и чѣдный Хс Бгъ нашъ преславно и велико чѣдо творитъ не яко простъ члкъ но выше члка, бгъ во сый истинный, ѡ(т) несоущихъ сущаа приводитъ и пакн стихїи премѣняетъ водѣ въ вино [Ioan 9 marginal] яко иногда рѣкы египетскїи въ кровъ и слѣ- порожденномъ несущїи оче са брениемъ назидаетъ, прокаженныхъ оцѣщаетъ слово(м) единымъ, и бѣсѡвъ изгна, слѣпымъ свѣтъ зрѣти дарова, хрѡмымъ право ходити и быстро, [Matei 14] нѣмымъ пасно глати и глѣхимъ слышати и въ пѣстыни пѣтма хлѣбѣ пѣть тысѣщъ нарѡда развѣ женъ мѣжей препита, и по водамъ шествїе твораше, и въ мори пѣтїе его [Psalm 76] и той вѣтрѡмъ и мориу запроцаше [Matei 4] и съ трепетомъ послѣшахъ его и ѡ(т) адовы те(м)ницѣ мѣртвахъ призываетъ и послѣшаютъ его и живо тѣхъ творитъ въскрѣшаетъ яко Лазарѣ четверодневна въскрѣси [Ioan 11] и дщерь Лировѣ и сего отрока в Наниѣ пред очима мнѡгаго народа [даже оувѣритъ имъ ѡ(т) него глѣмаа яко равен ест ѡ(т) цѡу въ власти вж(ѣ)тва [Ioan 5] и въскрѣшаетъ мѣртвахъ яко и ѡ(т) цѣ и живо творитъ нх же хѡцетъ и словомъ се показѣтъ и дѣлы чѣдотворными яко равенъ и едино соущенъ ѡ(т) цѡу].

[Căci îl cunoaştem pe El din extraordinarele minuni şi din mergerea şi atingerea patului, că se arată ca om deplin; iar preaslăvita Lui minune şi glasul lui predică tuturor celor ce cred în numele Lui să-L cunoască pe El ca Dumnezeu din stăpânirea/ domnia atotputernică, şi din glasul ce scoală morţii şi de care ascultă portarii iadului, şi-i dezleagă pe cei morţi din frâiele putreziciunii.

Până şi noi am cunoscut că marele lucrător şi minunatul Hristos, Dumnezeuul nostru, preaslăvita şi marea minune o face nu ca un simplu om, ci ca un mai presus de om, fiind Dumnezeu adevărat. Care din nefiinţă în fiinţă aduce, şi iarăşi elementele preschimbă, apa în vin [Ioan 2₁₋₁₁], precum odinioară râurile egiptene în sânge. Şi orbului din naştere, ochii pe care nu-i avea cu lut îi zideşte. Pe leproşi îi curăţă numai cu un cuvânt, şi demonii izgoneşte; orbilor le-a dăruit să vadă lumina, şchiopilor să meargă drept şi repede [Matei 9₂₋₆]¹⁰⁰, muţilor să vorbească limpede şi surzilor să audă; şi în pustie cu cinci pâini cinci mii de oameni fără nevestele bărbaţilor a hrănit. Şi pe ape a călătorit şi în mare drumul său [Psalmul 76₁₈]¹⁰¹; vântul şi marea le-a potolit şi cu tremur i s-au supus Lui, şi din temniţele iadului pe cei morţi îi strigă, şi-l ascultă pe el, şi-i face vii, înviindu-i ca pe Lazăr cel înviat a patra zi

¹⁰⁰ Matei 14₁₄: Şi ieşind a văzut mulţimea mare şi i s-a făcut milă de ea şi a vindecat pe bolnavii lor.

¹⁰¹ Psalm 76, 18: În mare este calea Ta şi cărările tale în ape multe şi urmele Tale nu se vor cunoaşte.

[Ioan 11₁₁₋₄₄]; pe fata lui Iair şi pe acest copil din Nain înaintea ochilor a mult norod, [ca să adeverească cele spuse de El, că este egalul părintelui în puterea dumnezeiască şi învie morţii ca şi părintele, şi-l face viu pe cine doreşte şi cu cuvântul şi cu lucrurile de minuni făcătoare, ca egal şi de o fiinţă cu Tatăl se arată].

Rândurile puse între paranteze drepte şi redate în traducere cu italice au fost omise, dar le-am păstrat pentru a avea întreagă desfăşurarea retoricii lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki. Alte 12 rânduri mai sunt sărite în continuare, până la sfârşitul filei 306 verso, şi încă 12 pe fila 307, în total 29, adică aproape o pagină (pagina completă are 38 de rânduri).

Se reia traducerea de la fila 307 rândul 13 înainte, cu cuvintele adresate de Mântuitorul mamei şi celui pe care-l înviase: ре(к): не плачи о, жено, мл(ѣ)рѣдѣю сле(з) твои(х) и оудѡ(в)ства пр(ѣ)стани рыдати иво дне(сь) оу(з)риши славу Бѣ и слава, славу и веселїе тво(ѣ) вѣчное. Точїю по(з)най ма яко азъ есмъ веселїе твое и сна твоего въскр(ѣ)нїе. И сїа рекши прикоснѣса одрѣ носѣцїи же сташа, и рекъ юноше: Азъ тебѣ глѡ творецъ твой и живодавецъ въстани въ тмѣ смѣртной и въ тлѣнїи не медли, поспѣшисѣ къ свѣтѣ животъ та глашаетъ, послѣшай гласа вл(д)ки твоего иже владѣетъ смѣртїю и животомъ. Азъ повелѣваю смѣрти ѡ(т)стѣпннѣ ѡ(т) тебе ты(ж) въстани. Тогда авїе въста мѣртвый и сѣдъ просто нача глати и хвалити своего гѣ .

[Zise: nu plânge, o femeie; lacrimile tale de milă şi văduvie încetează să le mai jeleşti, că astăzi vei vedea slava Dumnezeului lui Israil, şi slava ta cerească veşnică. Numai să mă cunoşti pe Mine că eu sunt bucuria ta şi învierea fiului tău.

Şi zicând acestea s-a atins de pat, cei care-l duceau oprindu-se, şi-i zise tânărului: „Eu îţi vorbesc ţie, creatorul tău şi dătătorul de viaţă: scoală-te din întunerecul de moarte şi din stricăciune; nu şovăi să te grăbeşti la lumina vieţii care te cheamă; ascultă glasul stăpânului tău, care stăpâneşte moartea şi viaţa. Eu am poruncit morţii să iasă din tine, iar tu ridică-te”. Atunci numaidecât se sculă mortul şi şezând în picioare începu să vorbească şi să laude pe Domnul său.]

Peste 3 rânduri pe care le sare iar, dăm de pasajul de la rândurile 28-36 care a fost folosit în rezumat la începutul primei părţi a tâlcului său (p. 229):

Почто же прикасаетсѣ одрѣ и тѣлѣ гѣ можаше во и единѣмъ словомъ въскресити его яко и Лазарѣ; но сего ради прикасаетсѣ одрѣ даже познаютъ всѣ яко и тѣло его прѣстѡе тѣло живота и бесмѣртїа податѣ(л)но и яко той естъ иже искони созда рѣкама ѡ(т) прѣсти члка и давъ емѣ дыханїе живота и свѣтъ видѣнїа. Тако и семѣ юноши прикоснувшисѣ рѣкою одра дарѣтъ животъ

възвративши ѡ(т) прѣсти и призвавши ѡ(т) тмы даде емѹ пакы
огладати свѣтъ мира сего¹⁰².

[Căci s-a atins de pat domnul și cu trupul, deși putea numai cu un cuvânt să-l
învieze, ca și pe Lazăr; dar pentru aceasta s-a atins de pat, ca să cunoască toți că și
trupul său preasfânt este trup dătător de viață și e nemuritor, și că El este cel ce la
început l-a zidit cu mâinile din pământ pe om și i-a dat suflarea vieții și vederea
luminii. Așa și acelui tânăr, atingând cu mâna patul îi dăruiește viață. Întorcându-l
din pământ și chemându-l din întuneric îi dete lui să vadă din nou lumina lumii
acesteia.]

În izvor, textul continuă pe ultimele două rânduri ale filei 307 și pe verso,
până la sfârșitul primei părți a tâlcului, și constatăm că el se acopere în totul cu
cel transpus în versiunea românească de Mitropolitul Varlaam, de la „nu să rugă
ca Ilie” și până la sfârșit. Iată-l:

Въскреси же юношѹ сего гѣ не мѣтвоею ꙗко иногда Илїа и Елисеи
[3 Regi 17] и нѣже нападетъ седмижды и нѣже обращаетъ, нѣ
дыхаетъ и нѣже оустъ къ оустомъ прилагаетъ ꙗко Елисей [4 Regi,
34] Они во члѣцы соущіе потребовали мѣтвы и помощи ѡ(т) бѣга
и не своею силою въскрѣсли оумршихъ но вѣією. Хр(ѣ)т же бѣ
сый сѣще истинный въскрси оумршаго сего юношѹ силою и властію
бжества своего живѹщаго в немъ и здр(а)ва дастъ матери его. Да
познаютъ ꙗко не мечтаніемъ въскрси его но истинною.

Тогда оужасошася всѣ видѣвшіе преславное чюдѡ и начаша
славити бѣга гл҃юще ꙗко велїй пр(о)рокъ явися в насъ и посѣти бѣгъ
люди свои. Оудивляю(т)сѣ нарѡды въскр(ѣ)нію мѣтвого наипа-
чеже силѣ Хвѣ и нарыцаютъ его пр(о)ркомъ се во честнѣйшее
имѣ въ Илїи великим же нарыцаютъ его паче древнихъ пр(о)рокъ
ѡ(т) дѣлъ его великихъ и чднхъ. Ещѣ во не видѣхѹ о хѣ тайны
ѡ(т) вѣкѡвъ съкровеннои и ѡ(т) рѡдовъ оутѣеннои¹⁰³ ꙗко в немъ
живетъ все испо(л)ненїе¹⁰⁴ вж(ѣ)тва телеснѣ и ꙗко Хс Бѣ въ крпѣ
и члѣкѣ. По снх же оубо тайна сѣѣ ѡ(т)кровена естъ вѣрнымъ по
приатїю дхѣ сѣгаго.

Тогда во Хс толнко ѡ(т) преславныхъ чдесъ познаваемъ бѣ
въ мирѣ исхождаше слѡхъ его не точїю въ всю Иудею но и всѣ
страны мира [и въ пѣстыню въ слѡхъ Иоанна Кр(ѣ)тла даже

¹⁰² Cuvânt neclar în fotocopie. Transcriere conjuncturală.

¹⁰³ Este cunoscută expresia „taina cea din veac ascunsă și de ingeri neștiută” din *Bogorodicina*
învierii, glas 4.

¹⁰⁴ Cuvântul este neclar în fotocopie, dar a mai fost folosit și la duminica a 18-a.

и свѣдѣтелѣ многы имѣти боудетъ пресла(в)ныхъ чдесъ своихъ
да не съкриютъ ихъ нюдее ꙗко ненавистницы и о вл҃гатель его
вл҃годѣанїа и силы вж(ѣ)кон].

Мы же его нѣ не просто пророкомъ именѹемъ но вѣрѹемъ
его выти бѣгъ предвѣчнымъ единосоуцнымъ и равным ѡ(т)цѹ по
вж(ѣ)твѹ, и ꙗко той естъ спситель мирѹ, въскр(ѣ)нїе наше и
животъ вѣчный (Tesalonicinieni 4) иво той хоцетъ въ послѣднїй днь
трѣбою архангелскою въскр(ѣ)ти всего рѡда члѣ(ѣ)каго и събрати
предъ свой праведный и страшливый соудъ и сѣдитисѣ з нимъ¹⁰⁵ и
осѣдивши праведно въздати комѹждо по дѣломъ его. Грѣшнымъ
мѣчимое мѣсто въ геенѣ праведным же животъ вѣчный въ
цр(ѣ)твѣ нѣсномъ.

[Învie Domnul pe tânărul acela nu cu rugăciunea ca odinioară Ilie și Elisei [III
Regi 17; IV Regi 4³⁴⁻³⁵] și nu se așează pe el de șapte ori și nu se întoarce, nici nu
suflă, și nici nu lipește gura de gură, ca Elisei¹⁰⁶. Căci aceia fiind trupești le-a trebuit
rugăciune și putere de la Dumnezeu, și nu cu puterea lor au înviat pe cei morți, ci cu
a lui Dumnezeu. Dar Hristos fiind Dumnezeu adevărat îl învie pe acel tânăr mort
cu puterea și stăpânirea lui dumnezeiască ce trăia într-însul, și sănătos l-a dat mamei
sale, să știe că nu în vis l-a înviat, ci cu adevărat.

Atunci s-au înspăimântat toți văzând preaslăvita minune și au început
să slăvească pe Dumnezeu zicând că mare proroc a apărut la noi și că a cercetat
Dumnezeu pe oamenii săi.

Se minunau noroadele de învierea mortului și mai ales de puterea lui Hristos
și-l numeau pe El proroc, deoarece acest nume era cel mai de cinste în Israil, și-l
numeau pe El mai mare decât prorocii din vechime pentru lucrurile Lui mari și
minunate. Căci încă nu au văzut despre Hristos taina cea din veac ascunsă și de
neamuri tănuită¹⁰⁷, că în el trăiește toată împlinirea¹⁰⁸ întrupării lui Dumnezeu, și
că Hristos este împreună Dumnezeu și om.

Căci mai presus de acestea, taina aceasta este revelată celor credincioși cu
ocrotirea¹⁰⁹ Sfântului Duh.

¹⁰⁵ În fotocopie и сѣдитисѣ знимъ după obiceiul de a lipi sau despărți cuvintele cum
se nimerește, aici și cu litere lipsă. Am dat traducerea Mitropolitului Varlaam, corespunzătoare
contextului, admitând că *Зним* este greșeală de tipar pentru *языким limbile* = neamurile. Dar
am acceptat lectura propusă de doamna Manuela Anton.

¹⁰⁶ Trimiterea marginală la III Regi 17 n-are sens, acolo vorbindu-se de celebra judecată a lui
Solomon. În schimb la IV Regi cap. 4³⁴⁻³⁵ se citește: „Apoi s-a ridicat și s-a culcat peste copil și și-a
pus buzele sale pe buzele lui, și ochii săi pe ochii lui și palmele sale pe palmele lui și s-a întins peste
el și a încălzit trupul copilului. Sculându-se apoi, Elisei, s-a plimbat prin foisor înainte și înapoi.
După aceea s-a dus și s-a întins iar peste copil. Și a strănutat copilul de șapte ori și și-a deschis
copilul ochii.” Verbul *нападанѣ* = *invasio* l-a folosit pentru gestul așezării peste corpul copilului.

¹⁰⁷ Este o diferență față de textul canonic unde sunt *ingerii*, nu neamurile.

¹⁰⁸ Cuvântul poate fi tradus și cu *îndeplinirea*.

¹⁰⁹ По приатїю = după primirea dar și cu ocrotirea. *приати* = a primi, a lua, a dobândi
(Sreznevski), dar și a ocroti.

Cum atunci Hristos intra-atâta din preaslăvitele minuni era cunoscut în lume, a ieșit vestea despre el nu numai în toată Iudeea ci în toate țările lumii.]

Pesterândurile următoare, puse de noi între paranteze drepte, cu menționarea Sfântului Ioan Botezătorul între cei până la care a ajuns vestea minunilor sale și un nou atac la adresa evreilor neîncrezători, autorul român sare spre a relua folosirea izvorului, dar în redactare proprie (vezi p. 230), de la:

„Noi însă acum nu-l mai numim simplu proroc ci credem că El este Dumnezeu din veci de o ființă și egal cu Tatăl prin dumnezeire, și că El este mântuitorul lumii, învierea noastră și viața veșnică (I Tesalonicieni 4¹³⁻¹⁸), deoarece El vrea ca în ultima zi, cu trâmbița arhanghelului să învie tot neamul omenesc, și să se adune în fața judecății sale drepte și înfricoșătoare și judecând limbile și osândind pe drept să dea fiecăruia după faptele sale. Celor păcătoși locul de chinuire în gheena, celor drepti viața veșnică în împărăția cerurilor.“

Pentru **partea a doua** a tâlcuirii sale, Mitropolitul Varlaam a recurs din nou la textul izvorului, pe care-l transcriem integral, cu excepția primelor două rânduri și jumătate, în care adresându-se ascultătorilor trimite la predicile sale anterioare.

Dacă în prima parte am găsit rânduri și pasaje întregi sărite, pe care le-am indicat, aici nu s-a dispensat decât de singurul pasaj în care, iarăși înfloriturile retorice trankviliene i-au apărut de prisos și limba pune probleme fără a mai servi ideea centrală:

Но и зде мало речем на по(л)зѣ душамъ ваши(м) любимици мои точію кротцѣ и терпеливно дадѣте ми послѣшаніе и вѣрою внемлѣте слово оутѣшеніа ибо яко в началѣ рѣх, и ннѣ глаю, яко нѣчтоже сладостнѣйшаго души въ мирѣ семъ точію се еже слышати и вѣрити о въскрѣсенію оумершихъ и ѡ обновленію паки тѣхъ вѣсмертіе(мъ) и нетлѣніемъ, и яко душа съ тѣломъ спраженіе прійметъ съ паки бытіе градоуцаго вѣка. Мнѡзи ѡ(т) сѣхъ таковою памѣтію прійдоша на совершеніе добродѣтельного житіа сего ради должны и мы всегда памѣтствовать о си(х) по подобію плѣнныхъ ибо и тыи всегда ноцѣ и днѣ помышляютъ сѣще въ темници и в работѣ тяжкой освобожденію своему и ѡ отечествѣ домѣ своего.

Тако и мы да помышляемъ вынѣ о въскрѣсенію общемъ и о высвобожденію нашемъ, ибо сѣе своводитъ насъ ѡ(т) смерти и тлѣніа и ѡ(т) прахѣ и тмы, ѡ(т) сѣетныхъ и тлѣнныхъ мира сего, ѡ(т) печалей и рыданіа. Понеже и мы еще ннѣ яко въ плѣненіи соущіе посредѣ силъ противныхъ и дѣхѡвъ словныхъ¹¹⁰ въ мирѣ

¹¹⁰ Găsim aici folosită pentru a doua oară în această predică litera *з* în loc de *з*, ceea ce se

семъ яко въ Вавлонѣ, нѣкогда же имѣемъ съврѣшенного веселіа и съ дерзновеніемъ. Моцно намъ рещи съ шными отрѣки како въспое(м) пѣ(снь) гнѣю на земли чуждой. [Psalmul 136] По истин(н)ѣ бо земля сѣа чуждаа естъ а не наша понеже мы на ней пришелицы и странницы не имамы бо зде града превывающаго но градоуцаго възыскѣемъ яко истинного ѡ(т)чества нашего. [Evrei 13]

Сего ради должны есмы до него спѣшитисѣ вѣрою и оупованіе(м) и нѣчтоже въ вѣцѣ семъ пре(д)почитати паче градоуцаго вѣка и ѡ(т)чества шного и веселіа истинного [и шныхъ отрѣкъ инавыхъ гласѣ въспіремши рещи: аще не поманѣ тебе ѡ преславное и сладкое въскрѣсеніе наше и аще не положимъ тѣа за початокъ веселіа нашего ѡбѣтованный и пожеланный нашъ граде вышній *Своне* и нѣ(с)ный *Ер(с)лиме* вѣчное наше ѡ(т)чество и страно сѣаа. Тогда нехай плачетъ душа наша сѣдѣще на брегѣ скоро шественной и мимо текущей рѣки Вавлона оупадоу и премѣнного вѣка сего и сѣлащаа посредѣ тмы страха(м) смѣрти связан(н)аа и да оумолчи(т) языкъ нашъ нѣчтоже радостного мира сего вѣщающіе. Дондеже въспоманемъ ошнее въскрѣсеніе и второе наше рожденіе въ животъ вѣчный и съврѣшенное веселіе неѡ(т)емлемое ѡ(т) насъ въ вѣкы].

Сею памѣтію оувеселяймо душа наша поминающе смерть и въскрѣсеніе се бо сѣтъ врата през которыхъ поидемъ до вѣчного живота въ вѣкѣ градоуцій. И сѣи врата стоатъ противѣ насъ една ѡ(т) тыхъ страшлива и болезненна, тѣло въ тмѣ ведѣще и тлѣніе, но дрѣгаа сѣло¹¹¹ радостна и весела понеже выводитъ насъ ѡ(т) тлѣніа в нетлѣніе и ѡ(т) смѣрти в вѣсмертіе; ѡ(т) тмы въ свѣтъ, ѡ(т) земли на нѣо.

Сего ради должны есмы о немъ вынѣ памѣтствовать днѣ и ноцѣ. И в житію чистомъ и безгрѣшномъ преспѣвати. И оуготовити себе на въскрѣсеніе и оукрасити душоу и тѣло всакою красотю дѣховною яко да въжделѣетъ доброты тоа црѣ славы и агглы его почѣда(т)са красотѣ твоей.

[Ci și aici spunem puțin spre folosul sufletelor voastre iubitei mei, numai să-mi dați mie ascultare cu blândețe și răbdare și cu credință să primiți cuvântul mângâierii.

întâlnește în multe alte părți, dar niciodată nu desemnează alt sunet decât *з*, cu care alternează. În limba română și în transcrierea textului Cazaniei s-a convenit că el desemnează sunetul *dz*. Având în vedere chiar situația unuia dintre principalele izvoare folosite, poate că problema ar merita să fie redeschisă. Dar nu mi-am permis să intervin peste ce au hotărât lingviștii.

¹¹¹ Pretutindeni pentru *zealo* – foarte se folosește acest semn pentru *z*.

Cum am spus și la început, și acum vorbesc că nu este nimic mai dulce sufletului pe lumea aceasta decât a cugeta și a crede despre învierea morților și despre înnoirea lor iarăși în nemurire și nestrăciune, și că sufletul și trupul primesc împreună¹¹² [odată] cu iarăși existența viață din veacul viitor¹¹³.

Pe mulți dintre sfinți asemenea amintire ducându-i la săvârșirea unei vieți virtuose, de aceea suntem datori și noi mereu să ne gândim la acestea asemenea celor captivi¹¹⁴. Căci și aceștia totdeauna se gândesc, ziua și noaptea, fiind în temnițe și la munci grele, la eliberarea lor și la casa lor părintească.

La fel și noi să ne gândim totdeauna/neconținut la învierea tuturor și la eliberarea noastră, căci aceasta ne liberează pe noi de moarte și stricăciune și din pulbere și întuneric, din deșertăciunile și stricăciunile lumii acesteia, din tristețe și jale. Fiindcă între puteri potrivnice și dureri rele suntem în lumea aceasta, ca în Babilon, niciodată având veselie desăvârșită și îndrăzneală¹¹⁵. Putem și noi să spunem ca acei copii: „Cum să cântăm cântecul Domnului pe pământ străin” (Psalm 136, vers 4)¹¹⁶ că pământul acesta cu adevărat ne este străin și nu este al nostru, deoarece noi pe el suntem veniți/venetici și străini, neavând aici cetate statornică, ci pe aceea viitoare o căutăm, deoarece este adevărata noastră patrie (Evrei, 13₁₄)¹¹⁷.

De aceea datori suntem către ea să ne grăbim și credință și nădejde și nimic în veacul acesta să nu prețuim mai mult decât veacul viitor și patria aceea și veselia adevărată [și glasul acelor copii israeliți primind, să spunem: dacă nu-mi voi aminti de tine o preaslăvită și dulce înviere a noastră, și dacă nu te punem pe tine la începutul veseliei noastre, făgăduirile și doriturile oraș al nostru, Sioane cel de sus și cerescule Ierusalime, veșnica noastră patrie și țară fiind, atunci neîncetat/nemăsurat plânge sufletul nostru stând pe malul repede mergătorului și pe lângă noi curgătorului râu Babilon al căzătorului și nestatornicului veac acesta. Și șezând în mijlocul întunecului, legați cu frică de moarte. Și să muțască limba

¹¹² Cuvântul *спраженіе* în rusește înseamnă *conjugare*! Am tradus după sens și cum a înțeles Mitropolitul Varlaam.

¹¹³ Traduc literal *съ пакн бытіем* pentru a reda modul în care se folosește de cuvinte autorul ucrainean, și pe care cel român a trebuit să-l aducă mereu la unison cu vorbirea noastră populară.

¹¹⁴ Termenul slavon desemnează precis pe cei luați în captivitate, robiți prin violență. La noi cei prinși de tătari sau căzuți în războaie deveneau *robi*, de aceea cuvântul acesta a fost folosit de Mitropolitul Varlaam.

¹¹⁵ Omitând cuvântul de care ne-am ocupat la nota 21, Mitropolitul Varlaam s-a oprit la *veselie*.

¹¹⁶ Este celebrul psalm 136 „La apa Babilonului”, dar acolo nu este vorba de cei trei copii. Conform celei mai noi traduceri, a *Septuagintei* verșele 3 – 6 la care trimite și de care se folosește apoi în propria predică autorul ucrainean, sună astfel: 3. „Căci acolo cei care ne-au robii ne-au cerut cuvinte de cântări și cei care ne-au dus departe [ne-au cerut] un imn: «Cântați-ne din cântecele Sionului!». 4. Cum să cântăm cântarea Domnului în pământ străin? 5. De te voi uita Ierusalime uitată fie dreapta mea! 6. Să se lipească limba mea de gâtul meu de nu-mi voi aminti de Tine, de nu voi pune mai presus de toate Ierusalimul ca început al bucuriei mele! (Septuaginta, 4/I Psalmii. Odele. Proverbele. Ecclesiastul. Cântarea cântărilor, București, Colegiul Noua Europă, Polirom, 2006, p. 324). Acest paragraf dintre paranteze drepte a fost eliminat în traducerea Mitropolitului Varlaam.

¹¹⁷ „Căci nu avem aici cetate stătătoare, ci o căutăm pe aceea ce va să fie”.

noastră, nimic bucurios lumii acesteia vorbindu-i, până ce nu ne vom aminti de obșteasca înviere și de a doua noastră naștere în viața cea veșnică și de veselia cea desăvârșită care nu se va lua de la noi în veci]¹¹⁸.

Cu această amintire să ne veselim sufletul nostru, amintindu-ne de moarte și de înviere. Că ele sunt ușile prin care intrăm în viață veșnică, în veacul viitor, și aceste uși stau în fața noastră [*противъ* = literal: *impotriva*], una din ele înspăimântătoare și dureroasă căci trupul în întuneric îl duce și în stricăciune. Dar cealaltă foarte bucurioasă, și veselă, deoarece ne duce pe noi din stricăciune în nestrăciune și din moarte în nemurire și din întuneric la lumină, de pe pământ în cer.

De aceea datori suntem despre ea neîncetat să ne amintim ziua și noaptea ca viață curată și fără greșală să izbândim¹¹⁹, și să ne pregătim pe noi de înviere și să ne înfrumusețăm sufletul și trupul cu fiecare frumusețe sufletească ca să dorim cu putere¹²⁰ bunătațile aceluia împărat al slavei, și îngerii lui să se minuneze de frumusețea ta.]

* * *

În fața marelui mister ce ne înconjoară, după cuvintele lui Lucian Blaga, dar din care ne-au venit și ne vin mereu atâtea semne ce pot fi socotite **revelații** menite să ne păstreze mai departe în credință, Mitropolitul Varlaam a socotit mai cuminte să-i dea cuvântul și amvonul de predică fratelui ucrainean întru Hristos și în credința ortodoxă, mulțumindu-se a-l aduce și găzdui în limba română cu puținele intervenții pe care le-am văzut.

Dar și-a păstrat *in petto* credința că oricât de „nemernici” am fi pe pământul unde totuși ne-a așezat Creatorul, din moment ce l-a făcut pentru noi și l-a dat protopărinților să-l stăpânească și să se înmulțească (dându-le și pentru aceasta cele de trebuință), era de datoria lui și a instituției în fruntea căreia se afla, să-i învețe pe ai săi nu numai cum să iasă din pușcăria asta, ci și cum să-și trăiască această viață, dată tot de Dumnezeu, în așa fel încât să nu ajungă să fie niște nemernici. Dar cu celălalt înțeles, luat între timp de acest cuvânt!

XLIII. Duminica a douăzeci și una după Rusalii aduce din nou credincioșilor, prin Evanghelia de la Luca 8₅₋₈, una dintre cele mai celebre parabole ale Mântuitorului: aceea a **semănătorului**.

Cum atât cei cărora li se adresa Kiril Trankvilion-Stavrovețki cât și Mitropolitul Varlaam erau neamuri de țărani, cărora parabola le vorbea mai pe înțeles decât oricăror altora, de data asta a găsit în introducerea din cartea ucraineană tot ceea ce le-ar fi spus și el alor săi, și s-a mulțumit să o aducă pe românește, ca de obicei, în așa fel încât să pară ieșită din pana sa.

¹¹⁸ Acest pasaj dintre paranteze drepte a fost eliminat în traducerea Mitropolitului Varlaam.

¹¹⁹ *Преспѣвати — преспѣват* — *имѣть успѣхъ* (D) — a reuși.

¹²⁰ *Въздѣлаетъ* înseamnă *a dori cu putere ceva, a înseta după ceva*.

Mai departe însă, drumurile se despart iarăși după câteva rânduri, autorul român continuând să vorbească unui auditoriu concret, „oamenilor pământului”, cu imagini din viața lor de zi cu zi, și urmărind să pună această viață în condiția ogorului celui bun, pentru primirea seminței cuvântului dumnezeiesc. Cel ucrainean, în schimb, construiește iarăși o disertație teologico-morală din care confratele român pensează și lipește câteva fragmente ca pietre de mozaic, dar atât, întrucât totul plutește acolo deasupra a ceea ce dă sevă textului românesc.

Ceea ce structurează și dictează stilul predicii varlaamice, obligată să se așeze pe patul lui Procust al proporțiilor impuse draconic (sunt iarăși nu mai mult de cinci pagini ale tâlcului, plus una cu introducerea și pericopa față de 8 ½ din cartea ucraineană) este și aici preocuparea de a explica și transmite direct, pe înțelesul tuturor, cele ce trebuiau reținute ca învățătură de credință, precum și învățămintele pentru viață, adică partea morală.

Titlul primei părți enunță clar cele ce se desprind din parabolă și anume *că este în firea lucrurilor ca din ceea ce a semănat Mântuitorul cât a pășit pe pământ, și din ceea ce neconținut se răspândește din Evanghelii, numai un sfert să ajungă în sufletele și mințile în care să rodească. Dar – va ține să dea Mitropolitul Varlaam propria interpretare, nuanțând-o chiar pe aceea dată de Mântuitorul în Evanghelie – nu este de vină semănătorul atunci când nu toate semințele nimeresc pe pământ bun, trei pătrimi căzând pe drum, pe piatră ori în mărăcini, ci este de vină numai „ogorul”, adică inimile noastre.*

De aceea, tocmai asupra lucrării acestui ogor se concentrează râvna propovăduitorului român.

În versiunea românească, titlul primei părți este *Pentru sămănatul semenției și cum piare trei părți și a patra parte numai ce rodște*. În cea slavonă avem *погибшемъ сѣмени еже знаменуєтъ погибшихъ три части члкъвъ не внимающихъ словъ бжїю* [Despre pieirea semințelor care însemnează pieirea a trei părți din oameni, care nu iau aminte cuvântului lui Dumnezeu].

Погашати = κατασβεῖν, extinghere (Miklosich), ne amintește începutul celebrei poezii scrise de Lermontov la moartea lui Pușkin: *Погиб поэт! – невольник чести*.

Ne găsim din nou, ca și în duminica a 16-a, în fața a două moduri de a pune accentul. În cartea ucraineană el este pus asupra **pieirii**. A semințelor, dar care ne amintește de pieirea celor ce nu iau seama la cuvântul lui Dumnezeu. Sunt însă cu totul uitați de predicatorul ucrainean cei, fie și numai un sfert, care scapă de această condiție tristă! Lor li se rezervă un loc abia în titlul părții a doua. La Varlaam, dimpotrivă, în prim-plan este pus actul ce-i hrănea pe ai săi

– **semănatul** – iar ultimul gând ce trebuia să le rămână în mintea ascultătorilor nu este pieirea, ci **rodirea**. Fie și doar a unei pătrimi din cele semămate.

Mântuitorul însuși este văzut în chipul unui țăran de-al nostru care:

„Ieși într-această lume ca un plugariu în țarina sa să trudească, iară nu să odihnească. Că plugariul nu să cade să odihnească, așa și Măriia Sa Hristos, în chipul unui plugariu, carele cu acesta gând samănă, ca nice un grăunț să nu piaie, ce toate să facă roadă. **Iară care grăunț cade în laturi pre cale sau pre piatră sau pre spini, aceasta nu să face cu voia sămănătorului. Așa într-acesta chip și Domnul Hristos cu acesta gând au sămănat sămânța cuvântului Său, ca să nu piaie nice unul, ce toți să să spăsască. Și aceasta iaste prespre** [în sensul „fără legătură. Nu din cauza” lui Dumnezeu] **voia lui Dumnedzău când nu primăsc toți într-un chip cuvântul Lui, ce însăși arătura, adecă inima oamenilor iaste vinovată într-aceasta** (p. 233-234).

Toată parabola este „tradusă” astfel în imagini și gânduri legate de universul material și moral al celor cărora le vorbea, iar modul în care le explică ascultătorilor săi ce înseamnă fiecare categorie din semințele parabolei și – corespunzător lor – din oamenii simbolizați de ele, ne dă iarăși măsura capacității lui de a transforma propriul cuvânt într-o sămânță, în așa fel îndrumată spre „arătura” încât nimic să nu cadă pe de lături!

Cât din cele scrise de Kiril Trankvilion-Stavrovețki și de alții a intrat în țesătura acestei predici, fără îndoială una din multele mari reușite ale elocvenței ierarhului român? Și care este partea lui?

Ambele cărți ce-i stăteau pe masa de lucru – *Omiliarul patriarhal* și *Cazania* lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki – conțin pentru această duminică texte ample (9 pagini și 9 rânduri în versiunea românească, ediția 1914, 8 pagini și 7 rânduri în cartea ucraineană), iar în privința celei din urmă avem o nouă dovadă categorică pentru cunoașterea și folosirea de către autorul ei a celei dintâi.

Ca și în duminica a 16-a, autorul *Cărții românești de învățătură* începe traducând primele rânduri ale tâlcului din Kiril Trankvilion-Stavrovețki: *многo различными сѣдвами промышлетъ бгѣ о спсєнію рѣда члческаго и различные бесѣдетъ къ нимъ, иногда явно чистою бесѣдою а иногда прикровенно гаданми приклады притчамн*. [Multe și felurite mijloace¹²¹ gândește Dumnezeu pentru mântuirea neamului omenesc și în diferite feluri îi vorbește; uneori clar, în vorbire curată, iar alteori acoperit, cu pilde potrivite ce se cer ghicite].

Dar mai departe, *яко и днє(сь) даже чѣннѣйшій оустрон(т) оумъ*

¹²¹ *Гоудъ, съждъ*, înseamnă *instrument* (și muzical) *armă* (Praga).

нашъ и прозорливѣйшій въ разумѣніе [Cum și astăzi chiar și prin cimilitură¹²² zidește mintea noastră și ne luminează gândirea] se schimbă la Varlaam în „Cum și aicea ca de alt oarecine grăiaște de sine, cum au venit din ceriu ca un sămănătoriu să semente cuvântul buneii vestiri, și ia pildă din semente ce cad pre cale și pre piatră și în spini”. După care sare peste 9 rânduri, traducând și preluând din nou patru rânduri pentru cele trei care urmează la el: Изыйде събати сѣмени своего, ты же реци намъ ѡ(т) блженнѣи еѡ(т) листа. Кто изыйде и ѡ(т) кѡдѣ и камо? Рече изыйде снѣ вѣи прѣвѣчное слово ѡ(т) чее ѡ(т) величества въ смиреніе, ѡ(т) пресвѣтлого надра ѡ(т) чѣ [A venit să semente semințele sale, cum ne spune nouă din Sfântul Evanghelist. Cine a venit, și de unde, și unde? Spune că a venit fiul lui Dumnezeu, preaveșnicul cuvânt al Tatălui din măreție în smerenie, din prealuminatul sân al Tatălui...].

În izvor se vorbește mai departe de întruparea din Sfânta Fecioară, sunt combătuți arienii și se citează Evanghelia în care se spune că a fost în lume și lumea nu l-a cunoscut. Varlaam sare peste toate acestea, cuprinse în 9 rânduri, schimbă „sânul” cu *brațele* părintelui, și în loc de întruparea din Fecioară vorbește de coborârea „din domnia sa cea multă întru robii săi cei de gios, din ceriu pre pământ”. După care imediat continuă folosind amplul paragraf de pe fila 311, rândurile 8-33 pe care-l regăsim parțial tradus și prelucrat în textul său:

Приходит же къ нашей немощи гъ плотскимъ пришествіемъ понеже мы не можахомъ прійти къ немѣ грѣхъ ради нашихъ. Тог(а) онъ самъ пришедъ сп(с)ти насъ [міхеа е marginal] и бесѣдовати с нами, по подовію сѣцихъ изникнѡв иже съгрѣшивше вѣ стоать цр(с)кихъ домѡвъ. Хотѣ же ихъ црѣ смрити не вноутрѣ ихъ изводитъ но самъ къ нимъ исходитъ и бесѣдетъ с ними. Тако и Хс снѣ Бжій сътвори: Изшедъ къ намъ ѡ(т) пр(с)таа величества своего и бесѣдова с нами о цр(с)твіи своемъ нв(с)номъ.

[Vine Domnul în trup către neputința noastră fiindcă noi eram neputincioși să mergem la Dânsul, din cauza păcatelor noastre. Atunci a venit El însuși să ne mântuiască [Miheea 5] și să stea de vorbă cu noi, la fel ca niște alungați¹²³, care fiindcă au greșit stau în afara caselor împărătești. Vrând împăratul să se împace cu ei, nu-i aduce înăuntru¹²⁴, ci el însuși iese la ei și stă de vorbă cu dânșii. Astfel făcu și

¹²² Am folosit traducerea dată în altă parte de Mitropolitul Varlaam „ciumilește”, cuvântul nefiind înregistrat în slavonă. În vechea rusă găsim чѣнѣти cu înțelesul de ȳсовѣщивать = a face apel la conștiința cuiva, a îndemna. (C.I.I. Sreznevski, *Материалы для словаря древне русского языка*, tom III, col. 1552). *даже* este folosit tot cu înțelesul din rusă: *chiar și nu până la*.

¹²³ Изникнѣти – hervorkommen (Praga).

¹²⁴ Изводитъ – de la извождѣ – ἔξαγω înseamnă și *amener avec soi, attirer a soi*.

Hristos, Fiul lui Dumnezeu: a venit la noi din prealuminata măreție a Sa și a vorbit cu noi despre împărăția lui cerească].

Acest text îl regăsim în *Omiliarul patriarhal* (ed. românească, p. 354 – 355) într-o formă ce exclude simpla coincidență:

„Semănătoriu iaste unul-născut fiiul și cuvântul lui Dumnezeu. Ș-au eșit den sânul părintelui, ce de el nici dinioară nu se despărți. Și vine cătră noi, și pretutindinea iaste acesta, și toate le-au împlut. Că era amu întru sânul părintelui mai de nainte de toate veacurile, și nu amu când au semănat numai, atunce iaste, nici cându se-au născut den Sfânta Mariia, preacurata și preablagoslovita maica lui, atunce numai începutul au luat, ce mai nainte de veac născutu-se-au și în lume era. Și lumea aceluia fu, și lumea lui nu-l cunoscu. Ce eși iară, nu den loc și să se mute, nici împlă Dumnezeu den loc pre alt loc, ca trupul, ce pretutindinea iaste, însă cu sfeatul și cu cugetul ce e cătră noi tocmeala, mai aproape de noi fu cu a trupului îmbrăcământ, **derep-ce că noi n-am putea intra cătră Dumnezeu, că păcatele noastre oprescu-ne și ne împart. Ce însuși acesta venit-au cătră noi, cu venitul trupului**, (traducerea literală a lui *плотскимъ пришествіемъ* din Kiril Trankvilion-Stavrovețki) **fiiul și cuvântul lu Dumnezeu și al părintelui. Cum amu sânt nește legați de-au greșit cetăției împăratului și afară den locul împărătesc stau, și va să-i împace pre ei, ce aceștea nu-i lasă să între înăuntru, ce însuși iase și grăiaște cu nușii, până-i face destoinici și derepți, împărătească așa și Hristos au făcut, ș-au deștins cătră noi (ce se zice, că luo trup și fu nespus, cum și noi sem). Și au vorovit ca de o împărăție, și așa pre noi au adus, ș-au curățit noi den păcate și ne-au împăcat lu Dumnezeu, părintelui.**

Că eși Domnul, nu ca să piarză mărăcinii pământului, plin fiind, sau lucrătorii să muncească, ce să seamene sămânță creștinească și să rodească spăseniia noastră.

Sămânța amu, acicea, învățătură zice, e pământul, inima omenească. Nu zice că «voiu să seamăn», ce «semănă», derep-ce amu că neîncetat fiiul lu Dumnezeu pururi seamănă întru sufletele noastre învățătură cu folos și spăsitoare, nu atunce numai când învață. Ce și cu aceaste făpturi, cu ceriul și cu pământul, și cu ce e întru noi în toate zilele, seamănă întru inimile noastre sămânța ceaia buna a noastră. Iase amu lucrătoriu de multe ori și drept altele: sau să înnoiască, sau să plevească de cea pleavilă rea și să o rupă, sau să tae mărăcinii și să curățească pământul, sau altceva să lucreaze.

Iară Hristos spre semănare eși, că era amu den începutu-ș semănătoriu și făcătoriu a toate și Domn. Și după ce semănă, deade în lăuntru cuvântul, tuturor oamenilor. Așijderea semănă, că deade iudeilor a lui Moysi leage; iar mai apoi, când vru derept a noastră spăsenie să fie om, prespre tot pământul eși semănătura, cuvântul învățăturiei lui. Prorocii amu mai den nainte au grăit den duhul sfânt, iară Hristos cuvântul luiș au grăit. Derept aceaia n-au grăit că «așa grăiaște Domnul», ce «eu grăesc voao», ca să înțeleagem că firea lui iaste sămânța și acesta iaste tuturor dătătoriu de bunătăți. Iară noi sântem lucrarea lui, și dentr-însul și acelora tuturor e rod și prinos sufletesc. Și semănând el nu zice că «voi semăna», ce semănă, derep-ce amu că și apostolii și, după aceia, carii fură învățători și păstori lăcuiă.” (p. 354 -355)

La Kiril Trankvilion-Stavrovetki, în continuarea celor reproduse înainte, citim, de la rândul 17 înainte: и смири наше желаніе грѣхоловное преценіемъ геены, и не погубивъ лѣкавыхъ дѣлателей, но всѣмъ кротко вѣсѣдова и бѣгодать своего пришествія показа. Примири на(с) бѣгъ ѡ(т)цѣхъ своимъ; и ѡ(т) землѣ словное трѣніе грѣха с корени и огнемъ своего вж(ѣ)тва спали и слѣжбѣ бѣсѡвскѣю ндо-поклоненіе разори до конца; и насъ кровію своею ѡ(т) скверны очистивъ.

На се бѣо пришедъ въ миръ ѡко на село свое его же създа и нач(а) в немъ сѣати сѣсенія слово, сѣмѣа доброе ѡко на нивѣ в разѣмнѣю дшюу члч(ѣ)кѣю и сего ради гѣ сѣателя себе нарицаетъ. А еже сѣати рекъ се непредѣльное сѣаніе знаменуетъ. Сѣа во изначала въ патриарсехъ и въ рѡдѣхъ жидовскѣхъ(м), пре(з) Моисеа и законъ и пр(о)рки. И паки самъ собою сѣа въ пришествіе свое не точію въ Іудеехъ, но и въ языцѣхъ. Таже по семъ сѣа през ап(ѣ)лы сѣмѣа доброе своихъ заповѣдей и през оучителей вселенскихъ; но и ннѣ сѣетъ еще през проповѣдникѣхъ слов(а) его; и паки по насъ сѣати вѣдетъ снѣ вжій гѣ нашъ Іс Хс доброе сѣмѣа свое въ ср(д)ца вѣрныхъ своихъ.

[Și a potolit pofta noastră iubitoare de păcat cu spaima gheenei, și n-a nimicit pe răufăcători, ci tuturor blând le-a vorbit, și binefacerea venirii Sale le-a arătat. Ne-a împăcat pe noi cu Dumnezeu, părintele Său și de pe pământ spinii cei răi ai păcatului din rădăcini i-a aruncat în focul dumnezeirii sale și slujba închinării la idolii demonici a nimicit-o până la sfârșit și pe noi ne-a curățit de murdărie cu sângele Său.

Pentru aceasta a venit în lume ca în satul Său, ca să zidească și să înceapă a semăna în el cuvântul mântuirii, sămânța cea bună ca într-un câmp în sufletul omenesc cel înțelept, și de aceea Domnul s-a numit pe sine semănător. Și dacă a vorbit de semănat, această nemărginită semănătură înseamnă.

A semănat la început la patriarhi și în neamul evreiesc, prin Moise și lege și proroci. Și iarăși el însuși a semănat cu venirea sa nu numai la iudei și ci la neamuri.

Iar după aceasta a semănat prin apostoli sămânța bună a învățăturilor Sale și prin învățătorii întregii lumi. Iar astăzi seamănă prin propovăduitorii cuvântului Său.

Și peste noi va fi semănată de Fiul lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos sămânța cea bună a sa în inimile credincioșilor Săi.]

Textul din versiunea românească a *Omiliarul patriarhal* continuă cu tâlcuirea semințelor:

„Semănă-ș cuvintele-ș și învățătura Domnul. Și una căzu pre cale. Ce nu zice că «aceasta o aruncă semănătoriul», ce «căzu ea», derep-ce că cela ce seamănă, seamănă

și învață, și cade cuvântul spre ceia ce aud. Și aceștea se află sau cale, sau piatră, sau mărăcini, sau pământ bun.

Iată amu că trei părți semănătura piliarde, și carea spăsește una iaste. Trei amu părți sânt de nu se sfârșesc, nici dau rod când aud pre Domnul: Unii amu, aciaș când aud, părăsesc ce-au auzit; e alții deaca aud, bucură-se de ce-au auzit, ce iară rădăcina n-au, ce după la o vreme, de-i găsește vreo ispită, ei uită ce-au auzit; iară alții și mai buni sânt decât ceale doao părți dentâi: ceia ce aud și priimesc și țin, însă nu aduc roduri, derept ce că nu e slobodă să crească întru ei sămânța, ce o neacă cu voroava și cu grija ceștii lumi. Că pământul, spre mai mult suflet cuvânt, cheamă-se carei priimesc cuvântul semănăturii, cumu ne învățăm aciea den ceastă pildă, derep-ce amu că acealea căzură spre pământ bun, că luară priimire de învățătura lu Dumnezeu și spre adusul rodurilor cu derept, iară aceasta alaltă spre colțuroasa și protivitoarea, ce și pustie cheamă-se, că de nu vor avea înțelepciune și cuvânt, nici pre dereptate lăcuiesc, nici pre adevăr îmblă [p. 355-356].

[...] Trei chipure zice că nu se spălesc. Și ceia ce-i cheamă «cale», și «pre cale» arată toți lenevoșii și toți iuții, și cei ce nu vor să se pleace, și toți carii nu priimesc cuvântul dumnezeesc, nici-l ascund el întru inimile.

Că cumu-s amu toate căile-acealea iuțile și nearate și călcate, că supt picioarele tuturor zăcătoare iaste, că nici una den semințe înăuntru-i nu se îngroapă, că zac desupra pământului ivite și tuturor pasărilor iaste gata spre răsipire-i, așa și ceia ce sânt cu inimile mânioase și au minte întunecată, și ca o bătătură călcată și iute, și cale înșis de voia lor fură necuraților draci și aceia ce de satana sânt călcați, că nemică dumnezeescul cuvânt nu priimesc, că nu întră întru ei luminata învățătură și dojana și sfătuirea, de câtu le e putearea, roduri să aducă a bunătăților isprăvire.

Derept aceia amu și semănătura dentru inimile lor, cea puțină ce e pospită, desupra zace, nu în adânc ascunsă, și o iau pasările ceriului cealea ce zboară (ce se zice, ceia ce sânt pre supt aer dracii) și o pierd aceia. Iară «ceriul» aciea văzduhul cheamă-se. Și un chip iaste acesta den cealea ce nu se spălesc, iară altul **ceia ce e spre piatră**. E pietrei chipuiaște, ceia ce fără păreare priimesc cuvântul dumnezeesc întru ei și-s gata a crede lu Dumnezeu, ce n-au pământ mult (ce se zice tărie), și întru eiș aciaș răsare credința, și nu ajunge de-acia până în sfârșit să se rădăcineze. Derept aceia și curând seacă, derep-ce că n-are pământ mult (ce se zice, tare și vârtoasă înțelepciune). Că cumu e pre piatră pământ puțin și ce e acolo pre ea sămânță ascunsă și curând răsare, e soarele luminează și, puțină căldură viind, aciași se usucă, derept căce n-are rădăcină să o învie, așa și aceștea, deșerti sânt și fără rădăcină au ce le e cătră Dumnezeu bunătatea. Și iară, cu toată osârdiia sfânta taină cei ce o priimesc și nu se socotesc, nici se ispitesc mainte, ce-s cu voe slabă (derept aceia și cu puțină căldură), năpasta deaca vine, ei seacă și credința-ș pridădesc, cu neputință omenească slăbindu-se.

Ceia ce căzu în mărăcini sămânța, aceia sânt carei aud cuvântul lu Dumnezeu și-l iau întru sufletele lor, și rădăcină făcând și puținel, răsare. Iară pentru grija lumiei și dulceața, noi sântem ca mărăcinii, și înghimpă inimile noastre, și sămânța lu Dumnezeu neacă-o, și a se sfârși și să crească nu o lasă. Că aruncă amu sămânța sufletească să lăcuiască întru sufletele celor ce o priimesc, ca să se arate că crește

sămânța întru ei, și iară de o neacă cu dulceața lumiei și în voroava bogăției și în turbureala aceștii lumi, cum grăiaște Ieremiia proroc că «vor fi de vor aduna și cu mânilor vor apuca, și nu vor avea tărie să-și facă bucate».

Vedeți cum e ceia ce neacă sămânța! Nu zice că cu bogăția necați sânt, ce cu grija ei. Că nu se betelesc ei de bogăție, ce pentru grija ei, derep-ce amu că mulți den bogăție folosiră-se, că o aruncară aceasta întru pântecel mișeilor. Însă-i zise «grija lumiei» și adause și «dulceața», de arată că doao dulceți sânt den bogăție, iubirea de argint și bucatele. Și iubirea de argint cu grija topeaște sufletul, iară hrana, dulceței slăbiciune face aceasta. Că nu așa prost hrana și grija mărăcinii zice-i, ce derep-ce amu că mai mult și mai vârtos înghimpă decât mărăcinii, și pierde sufletul. Că deaca veri apucă mărăcinii de-i veri strânge în mâni, ei te vor înghimpa și te veri crunta. Așa și hrana și picioarele și capul și ochii, și împreună toate nodurile vatămă, și uscată, e fără rod, ca și mărăcinii. Unii amu, ce e sămânța pre cale, de bogați înțelegu-o, iară ceia de pre piatră, de iubirea aurului, iară ceia ce e den mărăcinii, necată de iubirea dulceței. Că de susu și-e și de început, întâi, mai rea, iubirea dulceței, că nu lasă nici cuvântul lu Dumnezeu să asculte; a dooa, iubirea de argint: în neșchit priimeaște cuvântul, iară în vreme de năpaste a delunga den credință face omul; a treia iaste rea iubirea dulceței, că și celora ce le-ară creaste sămânța și spre sfârșit ară fi, ea nu lasă pre noi până la sfârșit să meargem.

Trei sânt și mari căderi omului: iubirea mării și iubirea de argint și iubirea de dulceață. Că derept aceia și ingerul acela mare căzu; atunce era lumina-i ca un luceafăr, iară acmu iaste întunecat. Așa și Adam, omul dentăi ruda noastră. Încă și unul den numărul a doisprăzece apostoli. Acesta amu, Satana, derept iubirea de slavă; iară Adam, derept iubirea de dulceață; iară Iuda, pentru iubirea de argint.

Spuse amu chipul piiarderei. Iară ceia ce pun pre pământ bun, nu-i lasă de să se mähnească, ce le dă nădeajde de pocaanie, și arată că putearnic iaste dentr-aceasta spre ceaia alaltă a se schimba. Și spune:

Iară ceaia de pre pământ bun, aceștea sânt cei cu inimi bune și dulci, ce aud cuvântul și-l țin, și roduri aduc.

Pământ bun și gras și cu bun rod, și făcând roduri cu o sută de ori! Sufletul iaste bine să-l ferim de toate păcatele cealea necuvioasele, și să-l aducem spre rodurile bunătăților. Socoteaște cum de puținii sânt ce se spăsesc, și mai mulți de pier!

Trei părți sânt ale pierduților, e una e spășiților. Că cel ce seamănă, el seamănă tuturora întocma, iară sămânța întru unii piiare, e întru alții multu se înmulțește. Aceasta fu, nu derept firea seminței, ce după sfătuirea și voia omului. Că întocma seamănă Dumnezeu prespre toți multa a sa dulceață, și învață pre noi să nu ne lenim, derep-ce amu că mai mulți aflăm perind, decât spăsindu-se. Ce, de pururea să ne venim în minte, să semănăm și să propoveduim cuvântul lu Dumnezeu.

Evangelist Mathei, capul aceștii evanghelii, tâlcuiaște pământului bun: în trei părți au împărțit. Că cum amu împărțire au ceia ce pier, așa și ceia ce se spăsesc. Unii amu aduc roduri de treizeci, e alții de șasezeci, iară alții de o sută, derep-ce amu cineș cu darul său ce are de la Dumnezeu, unul așa e, altul aimintrea, și nu le se află întocma numărul tocmealei ceaia bună a sfinților, ce unii amu sânt desfârșit, și alții mijlocii, e alții mai mici.

Și ceia ce aduc roduri de o sută, aceia sânt ceia ce ș-au păzit sufletul și trupul întru curăție, feția-ș, și fără păcate, și cu aceastea împreună toată avuția lor lu Dumnezeu o au dat, și de toată strânsoarea, ce e pre tot pământul, lepădatu-se-au, și tot, până în sfârșit spre Dumnezeu nădeajdea ș-au pus, și curat și neprepus au preuțit ș-au slujit, sau aimintrea au lucrat lui.

Iară ceia cu șasezeci, sânt ceia ce se-au împreunat cu nuntă și cu curăție, și de tot ale lor lu Dumnezeu n-au dat, ce întocma cu Hristos au împărțit aceastea, și soțu-l au pre el, și jumătate de avuție lor-ș, iară jumătate lu Dumnezeu impart.

Iară ceia cu treizeci, ceia ce se-au împreunat cu nuntă și cu curăției, aceia nici jumătate de avuția lor lu Dumnezeu nu dau, ce mai puținel de aceștea. Și aimintrea iară de treizeci, de credință, înțelege-se. Că cislă amu acestor zeci, pre troiță săvârșescu-se, iară șasezeci se înțelege de lucruri bune. **Că șase lucruri bune au numărat Hristos întru evanghelie, și întru eale grăiaște: «Datu-mi-i-ați mâncare, adăpatu-m-ați, adusu-m-ați, îmbrăcat-ați, cercetat-ați, venit-ați cătră mine.» Aceaste șase bunătăți sânt zecile celor șasezeci. Iară a suta, spre săvârșitul lucrurilor cealea bunele înțelege-se. Că în zece zeci cine e desăvârșit, acest număr mai mult adaus tocmeaște.»** (p. 355-360)

Am reproduș integral această parte din cartea coresiană de la 1581 nu numai fiindcă ecourile ei în ambele cărți ulterioare, cea ucraineană și cea românească, sunt evidente, ci și spre a pune pe cititorul de azi în fața textului și limbii ce a stat sub ochi și a răsunit în auzul lăuntric al celui ce a continuat și a desăvârșit opera „epocii coresiene”.

Alături de el s-au aflat marii săi contemporani: Udriște Năsturel (implicat, chiar dacă spre sfârșit, în tipărirea *Cazaniei de la Govora* și traducător al romanului *Varlaam și Ioasaf*, o performanță lingvistică ce se așează alături de a mitropolitului moldovean), Grigore Ureche (autorul celei dintâi istorii „naționale” în limba română, o limbă rămasă de o expresivitate egală cu a lui Varlaam, chiar și după însușirea operei sale de furul Simeon Dascălul și distrugerea manuscrisului original) și Mitropolitul Simeon Ștefan, patronul *Noului Testament* de la Alba Iulia care succede, după numai cinci ani, cărții de la Iași. Dar numai în cazul autorului *Cărții românești de învățătură* am putut stabili legătura directă cu opera traducătorilor din Șchei și a tipografului brașovean.

Cu toți patru deodată, limba română pășește pragul spre ceea ce avea să fie de aici înainte: **instrumentul unei adevărate culturi naționale care-și reafirmă locul de frunte** deținut două secole și în Răsăritul post-bizantin de limbă slavonă. **Acum, prin ei, sunt puse temeliile adânci și trainice pe care se va înălța, secol de secol, acea cultură română care va ajunge în veacul 20 să dea lumii câteva din figurile ei de prim-plan.**

Întorcându-ne la *Cartea românească de învățătură* și la raportul ei cu aceste

două izvoare principale ale sale, putem descoperi similitudini cu *Omiliarul patriarhal* și ecouri ale acestuia. Dar împrumuturile textuale sunt din cel ucrainean, cu adaosul acelei imagini a Mântuitorului – plugar, care-i aparține în exclusivitate Mitropolitului Varlaam.

Din *Omiliarul patriarhal* prin intermediul lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki, Mitropolitul Varlaam a reținut doar cele 10 rânduri de la p. 233. După care a continuat cu cele proprii, despre Mântuitorul ca omolog divin al plugarului român.

Imediat urmează, într-o expunere specifică, pe puncte, cu care ne-a obișnuit deja, explicația de ce „cuvântul lui Dumnedzău se închipuiaște semenței”. Și ea folosește imagini concrete din viață, într-o limbă plină de mireasmă. Nici această explicație n-o găsim – cum nu-l găsim pe dumnezeiescul plugar – în cele două cărți, venite una din Bizanț și cealaltă din Ucraina. Dar pentru ceea ce urmează, cu tâlcuirea a ceea ce înseamnă fiecare sămânță și ce se întâmplă cu cele patru feluri, deosebite după locul unde nemeresc, nu încapе îndoială că s-a inspirat și a folosit cartea ucraineană, chiar adaptând-o la realitățile familiare ascultătorilor săi.

Nu trebuie să excludem nici de data aceasta o contribuție a lecturii *Omiliarului* coresiian și tocmai pentru o comparație între ceea ce de-a lungul a 63 de ani ascultaseră citite la strănă – sau cei mai cărturari în lecturi de acasă – două generații, am reprodus din el partea ce corespunde în ediția noastră cu pagina 234 rândul 16 – pagina 236 rândul 6.

Citind iarăși, paralel, textul din *Cartea românească de învățătură* de la „Iară inima cărora o grăi Domnul” (p. 234, rândul 16) și până la sfârșit (p. 237) cu cel al cărții ucrainene (f. 311^v, rândurile 4-15), dăm de la început de transformarea (și prescurtarea) la care supune autorul român tâlcul trankvilian pentru prima sămânță ce cade pe drum:

Подобает же познати намъ которѹю то дѣлоу гѣ пѣтем нарицаетъ авѣ яко сїю паже презню ходатъ пмыслы грѣхвныє дѣйство сатанино: влоудъ нечистота, оубїйство, татба, лжа, клевета, и прочаа слова. Таковаа дѣла пѣтъ естъ вѣсвскїй, оутоптанный скврѣнными пугами силъ противныхъ и властей темныхъ. В таковой дѣли не закрнетса слово вѣимъ страхомъ и вѣрою, но попираемо и топчено ногам(и) силъ дѣмонскихъ и зовлемо птицами въздоушными, дѣхами злвными рвдомъ вѣсовскимъ. Сего ради слово вѣе мѣста в ней и корени не иматъ, вѣсвве бо не допѣскаютъ вкоренитиса хѣвой наѣцѣ в ней и то раздѣлетса поправіе и позованіе сѣмени падшого на пѣти.

[Se cade să ne fie cunoscute nouă care suflet îl numește Domnul drum, arătând că prin acesta, care este deșert, umblă cugetele păcătoase, lucrarea satanii: necurătenia curviei, uciderea, hoția, minciuna, clevetirea și celelalte rele. Asemenea suflet este drum demonilor, bătătorit¹²⁵ de picioarele spurcate ale puterilor potrivnice și domniilor întunecate.

Într-un asemenea suflet nu se cuprinde cuvântul lui Dumnezeu cu frică și credință, ci este călcatul și tropăitul picioarelor puterilor demonice <și> hrană păsărilor văzduhului, duhurilor rele ale neamului demoniac. De aceea cuvântul lui Dumnezeu loc în el și rădăcini nu are, căci demonii nu îngăduie să prindă rădăcini învățătura lui Hristos în el și de aici, se înțelege, călcarea în picioare și mâncarea semințelor căzute pe drum.]

Comparând această tâlcuire, care se păstrează exclusiv în spațiul populat de duhurile necurate ce stăpânesc sufletul și fac imposibilă înrădăcinarea seminței cuvântului dumnezeiesc, cu tâlcuirea din *Omiliarul patriarhal*, reprodusă mai înainte, găsim evidente similitudini. Dar în ultimul avem și recursul la realitățile mai pământești: drumurile „necurate și călcate, ca supt picioarele tuturor zăcătorile iaste”, unde nu pot pătrunde semințele și rămân de mâncare păsărilor. Aceste drumuri simbolizează pe cei „cu inimile mânioase și minte întunecată” și de aceea „cale înșiși de voia lor fură necuraților draci”, care aici apar abia la sfârșit.

Trecând la textul Mitropolitului Varlaam, nu este greu să descoperim urma lecturii **ambelor** texte, din care a împletit însă o creație în mod evident superioară, prin analiza psihologică, făcută cu mijloace de adevărată artă, și prin capacitatea de persuasiune ce uzează de fondul aperceptiv al ascultătorilor săi:

„Iară inima cărora o grăi Domnul, care pre lesne putem ști din tocmla ei, că calea cea călcată iaste inimile oamenilor prin carea trec și să petrec gândurile ca nește valuri de mare, carile intră și ies, cum are îmbla pentr-o chervăsărie mulțime de oameni, așa și într-aceia inimă un gând iase, iară în locul lui mai multe intră. Și într-aceia inimă nu să poate coperi să facă roadă cuvântul lui Dumnedzău, ce-i călcat și stropșit de picioarele gândurilor celor rrele, și-i mâncat de pasări, adecă de dracii văzduhului. (p. 234)”

Citind aceste rânduri nu mai rămâne nicio îndoială cu privire la ceea ce ne-a spus despre Mitropolitul Varlaam un alt eminent mânăitor de pană din zilele noastre, scriitorul Valeriu Anania, care în 1993 vorbea și cu autoritatea de arhiepiscop al Clujului la Simpozionul de la Târgu Mureș: „*Se vede cât de colo că Varlaam e un mare scriitor!*”¹²⁶.

¹²⁵ Verbul *утоптатъ* = a bătători nu este în dicționarul slavoniei fiind un rusism. Acolo găsim doar pe *оутопити* – a scufula, a îneca.

¹²⁶ Valeriu Anania, *Varlaam, contemporanul nostru*, în *Opera literară. IX. Publicistica*, vol. 2, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2008, p. 224.

Urmează tâlcuirea celorlalte semințe.

Pentru a doua, cea căzută pe pământ pietros, textul din *Cartea românească de învățătură* se apropie foarte mult de cel din *Omiliarul patriarhal*, dar este în mod evident lucrat și prelucrat după Kiril Trankvilion-Stavrovețki. Continuăm de aceea de la rândul 17 până în josul paginii 311^v și rândurile 1-7 de pe fila 312, deoarece nu numai asemănările ci și diferențele sunt clare. Autorul român a preferat redactarea și ideile proprii stilului alambicat al izvorului:

Второе пало на камени на мѣстѣ опочистѣмъ и прозавши оуслѣху занеже не имѣа влаги. Что же естъ падшее на камени? Камѣнь естъ озавлоє ср(д)це, дѣла затвѣрѣлаа недовѣрѣемъ в которой нѣмашъ влаги оумилениа, слезного и росы дѣла сѣаго, любезного и глѣбокого послѣшаниа, вѣр(и) и трѣпениа.

Таковаа дѣла поистиннѣ подобна каменю, котораа яковы з радостю слоухаетъ слова бжїа и слухъ токмо себѣ сладатъ нѣци слышателѣ точїю слова а не творцы [Iacov, 1]; сего ради неси праведны предъ бгмъ.

Бгда бо прїиде на нхъ оупалена w(т) слнца, w(т) Хѣ пресвѣтлой премѣдрости вжен досвѣдена вѣры и моужества тѣх и простреса яко промѣнь промыслъ неиспытанныхъ сѣдовъ его бїет бо всакого сѣа его же приемлетъ [Evrei, 12].

[Тое оупалена вара днѣвнаго пришло было въ днѣхъ древнихъ за мѣнквѣ з допѣцена бж҃его. Бже высть за дрѣжавы тыранвѣ и мѣтлей римскихъ за Нерона и Деоклетїана и прѣчи(х) мѣчителей.

Даже до Константина прѣвого цесаря хр(с)тіа(и)ского. Тогда мнѣгоє гоненїе претрѣпѣвали сѣи и в томъ гоненїю овыи каменїемъ безплоднымъ, дрѣзи же землею доброю явишася. Ибо тогда мѣжественнымъ и вѣрнымъ в терпенїю находиваша не токмо землею доброю но и сревро(м) седмѣкротъ полюрованымъ Мнѣши бо в томъ гоненїю исп(о)довиваша корѣнъ мѣнескихъ. [marginal: искѣшенї(ем)] и сталиа наследниками цр(с)тва нѣсного. Дрѣзи же землею опочистою безплодною и сѣма слово бж҃їе посхуло в дѣлахъ ихъ понеж(е) въ время гоненїа и скрѣви падоша и w(т)врѣгошася Хѣ в мѣка(х) и идолѣмъ пожроша. Се Хс предрекъ яко въ время вѣрѣют и въ время скрѣви w(т)падають и сѣвлажняютсѣ тагота же и варѣ днѣвный знаменуєтъ гоненїе w(т) вѣка сего кѣторїй подобенъ єдномѣ днѣви понеже бѣгомъ вѣжи непостоан(и)ымъ.]

Tot ce am pus între paranteze drepte, transcriindu-le totuși pentru a da imaginea întreagă a retoricii lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki, care nu scapă nici

aici ocazia pentru un întreg discurs despre persecuțiile îndurate de creștini pe vremea împăraților, a fost rezumat de Mitropolitul Varlaam în două rânduri: „Atunce unii răbdară și dobândiră cununi de măcenie, alții cădzură din credință și pieriră”.

Traduc, în consecință, numai ceea ce precede și a fost folosit de el:

[A doua a căzut pe piatră, loc de răposare¹²⁷ și producând uscarea, deoarece nu are umezeală. Ce este aceea: a căzut pe piatră? Piatra este inima înghețată¹²⁸, sufletul care este întărit/susținut de neadevăr; în care nu ai umezeala smereniei, a lacrimilor și roua Sfântului Duh, ascultarea iubitoare și adâncă de adevăr și răbdarea.

Astfel de suflet într-adevăr este asemenea pietrei, care ca și cum cu bucurie ascultă cuvintele Domnului dar numai auzul și-l îndulcesc unii, doar ascultători ai cuvintelor, nu și făptuitori [Iacov, 1]¹²⁹. De aceea nu sunt drepti înaintea lui Dumnezeu. Deoarece când va veni asupra lor arșița de la soare¹³⁰, de la Hristos prealuminata înțelepciune dumnezeiască <atunci> va fi arătată credința și curajul acelor. Și se va înfățișa ca un schimb planul pedepselor Sale încă neîncercate. Căci îl bate <Dumnezeu> pe fiecare fiu al Său pe care totuși îl primește (Evrei 12)¹³¹.]

Așezarea în ordinea numerică a cauzelor care împiedică pe cea de a doua sămânță să prindă rădăcini (persecuțiile ilustrând a patra cauză) ține de retorica Mitropolitului Varlaam și n-o găsim nici la Kiril Trankvilion-Stavrovețki și nici în *Omiliarul patriarhal*. Nu găsim în izvoare nici revărsarea nădufului propovăduitorului român pe cei pe care-i găsisese probabil cei mai numeroși între păcătoșii neamului său. Șarja la adresa lor pune în lucru însă din nou talentul său scriitoricesc:

„Hierbenteala carea sacă sămânța cuvântului lui Dumnedzău iaste aceasta: întâiu, când aude cuvântul lui Dumnedzău, până atunce tot cu dragu-l priimește, până nu-l vădești de păcatul acela întru carele iaste împietrită inima lui. Care păcat nu-i bucuros să-l părăsască. Într-acesta chip, cumu-i curvariul când aude vădind vinele altora, cumu-i tâlhăria, furtișagul, uciderea, până atunci ascultă cu drag. Iară dacă-l atingi de curvie, întru care-i împietrită inima lui, îndată să mahnăște și să scârbăște și învățătura acēia nu-i cade cu dulce.” (p. 234-235)

¹²⁷ опочистѣи nu este înregistrat în niciun dicționar al slavoniei. Este posibil să fie format de la опочивати – requiescere (Mikl.). În rusă опочистъ – este a adormi dar și a muri. Cuvântul revine mai jos în sintagma землею опочистою безплодною. Compară cu *Omiliarul patriarhal*, de care în mod evident s-a folosit aici.

¹²⁸ озавлоє – înghețată.

¹²⁹ Iacov 1²²⁻²⁴: „Dar faceți-vă împlinitori ai cuvântului, nu numai ascultători ai lui, amăgindu-vă pe voi înșivă. Căci dacă cineva este ascultător al cuvântului, iar nu și împlinitor, el seamănă cu omul care privește în oglindă fața firii sale. S-a privit pe sine și s-a dus și îndată a uitat ce fel era”.

¹³⁰ Forma оупалена nu este înregistrat în nici un dicționar, dar este vorba de опаленїе – ardere, incendiu (D.), опалѣти – a arde (Mikl.).

¹³¹ Evrei 12⁵⁻⁶: „Și ați uitat îndemnul care vă grăiește ca unor fii: «Fiul meu, nu disprețui certarea Domnului, nici nu te descuraja când ești muștrat de El. Căci pe cine îl iubește Domnul îl ceartă, și biciuiește pe tot fiul pe care îl primește”.

Pentru a treia categorie de semințe, cele *căzute între spini*, sunt aduse în discuție bunurile materiale și tot ce ține de agonisirea lor, care sufocă în cele din urmă și inima și chiar viața adevărată. Este o temă cu care ne-am întâlnit adesea, am zice că e un laitmotiv al predicii varlaamice, și unul de cea mai mare actualitate. De aceea finalul primei părți din tâlcul său îi este rezervat și se transformă într-o nouă predică în care concentrează cu puține cuvinte întreaga lui gândire. În centrul ei stă ideea că deși „avuția îndulcește”, ea poate deveni cauza înăbușirii în suflete a cuvântului dumnezeiesc.

Începe cu observația că „de n-are hi tâlcuit sângur Hristos cum spinii sămt avuția, nime n-are crede. Căci că spinii înghimpă și vatămă, iară avuția îndulcește”. Dar prețul pentru această „îndulcire” este la rându-i mare și îl arată mai departe. De data asta nu mai socotește necesar să dezvolte distincția între averea folosită în slujba binelui și cealaltă distincție pe care o găsim însă în *Omiliarul patriarhal*. Dar nu lasă loc nici de confuzie, întrucât vorbește clar de „avuție **nedireaptă**”. Deci nu orice fel de avuție.

Câtă importanță acordă și autorul ucrainean acestei ultime semințe căzute între spini se vede din faptul că-i rezervă cu câteva rânduri mai mult decât celorlalte două la un loc, adică o pagină întreagă (38 de rânduri) și 21 de rânduri! Și la el, cu această tâlcuire se termină prima parte. Față de numai 19 rânduri cât are în *Cartea românească de învățătură* (unde repetăm, pagina are în ediția noastră 34 de rânduri), avem încă o dată dovada că autorul ucrainean nu-și impunea (ca și Damaschin Studitul de altfel), o anumită măsură desfășurării sale retorice. Fapt ce l-a obligat să ceară asistența divină și să lupte cu ispita satanei pentru a păstra vie atenția ascultătorilor și chiar pentru a-i ține treji până la sfârșit.

În *Cartea românească de învățătură* cele 19 rânduri se cumpănesc cu spațiul acordat primei semințe (7 rânduri, dar care-i dau măsura de „mare scriitor”!) și 28 – deci chiar mai mult – pentru cea de a doua! **O dată în plus, și pe măsură ce înaintăm pas cu pas, suntem puși în situația de a recunoaște aproape ca o „qualité maîtresse” a Mitropolitului Varlaam acest simț al măsurii, egal cu cel al perfecțiunii formale care va da în epoca modernă scrisul lui Titu Maiorescu, Mihail Eminescu, Ion Creangă, I.L. Caragiale și Tudor Arghezi, deveniți modele și normă multor altora.**

Ce a luat din cele 59 de rânduri ale cărții ucrainene pentru aceste 29 de rânduri ale sale? Nimic *ad litteram*, preferând să scrie singur ceea ce era de fapt o sinteză a ceea ce mai spusese de atâtea ori. Cele două citate din Sfânta Scriptură îi aparțin, iar tot ceea ce scrie Kiril Trankvilion-Stavrovetki despre bogăția lui Avraam și David care nu i-a împiedecat să fie drepți și dovedea că se

pot mântui și cei bogați, a fost omis, deoarece fusese deja spus de el și n-avea de ce să se repete.

Este semnificativă poziția lor comună (atestată și în *Omiliarul patriarhal*) în privința bogăției: **nu bogăția în sine este răul, ci relele ce pot izvorî din goana, obsesia și dominația în suflete a griji de avuție**. Deducția logică pentru mințile celor bogați: **să nu devină câmpuri de mărăcini, unde nu numai cuvântul lui Dumnezeu nu prinde rădăcini, dar nici măcar adevărata bucurie a propriei lor viețuiri pe lume**.

Partea a doua a fost închinată de ambii autori oamenilor simbolizați de semințe și nu semințelor din parabolă. La Kiril Trankvilion-Stavrovetki titlul este **В ДОВОРОЙ ЗЕМЛИ И В ЧЕТВЕРТОЙ ЧАСТИ СПАСАЕМЫХЪ ЧЛКВЪ** [Despre pământul cel bun și despre cea de a patra parte, a oamenilor ce se mântuiesc].

La Varlaam *Pentru trei părți de sămânța cuvântului lui Dumnezeu ce piare întru inimile oamenilor și pentru a patra sămânță ce face roadă*.

La Kiril Trankvilion-Stavrovetki această a doua parte ocupă o pagină și 21 de rânduri, deci mai mult decât o pagină și jumătate. În *Cartea românească de învățătură* are două secvențe (cum am mai întâlnit), una, de numai 26 de rânduri (nu le-am numărat pe cele ocupate doar de un cuvânt sau două pe care le-am pus în contul spațiilor goale de pe alte rânduri) cu tâlcul celor patru feluri de oameni simbolizați de semințe; cealaltă, de 18 rânduri, se referă la cuvintele „cine are urechi de audzit să audză”.

După cele două părți, în cartea ucraineană mai găsim iarăși o **ПРАВОУЧЕНІЕ НА ОСПАЛЫХЪ ИЖЕ ВЪ ЦРКВИ СПАТЪ ВЪ ВРЕМЯ ПРОПОВѢДАНІА СЛОВА БЖЕГО И ЯКО ТО(Г)ДА ДЯВОЛЪ НАНПАЧЕ ПОКРАДАЕТЪ(Т) СЯХЪ СПСНІЕ** [Învățătura morală celor care dorm în biserică în timpul predicării cuvântului lui Dumnezeu și că atunci diavolul și mai mult fură de la ei mântuirea]. Cum vlădicul moldovean nu făcuse această experiență cu ascultătorii săi, a fost firesc să nu amintească de așa ceva și să nu se folosească de această parte a predicii ucrainene!

Continuând să le explice ascultătorilor săi, cât mai pe înțeles, cum sunt cele patru feluri de oameni simbolizați de Mântuitorul prin semințele căzute în trei locuri neprielnice și doar unul bun, Mitropolitul Varlaam recurge iarăși la o metaforă pe care n-o găsim nici în *Omiliarul patriarhal* și nici la Kiril Trankvilion-Stavrovetki: a *ogorului lucrat: arătura*. Cei buni sunt aceia care „cum rodște pământul cel bun din puțin mult, așa și-aceștea, din puțină învățătură multe și mari fapte bune fac”.

Până la capăt predica sa ia în sprijin viața de aici a celor cărora le vorbea,

ca să-i îndemne și să-i convingă să se străduiască să câștige prin ea viața cea netrecătoare, pomenită totdeauna în finalul predicilor sale. N-avea nevoie, pentru a le spune aceasta, de alt izvor decât cele trăite împreună cu toți ai săi. A lăsat deci în paginile cărții ucrainene lungă disertație savantă și de înaltă cugetare, pe care să sperăm că va veni o zi când va putea fi citită și într-o traducere românească împreună cu întreaga această carte fundamentală a propovedaniei ortodoxe post-bizantine.

Ultima secvență, pornind de la cuvintele Mântuitorului „Cine are urechi de audzit să audză” este din nou opera sa. Izvorul de inspirație va fi fost sigur *Omiliarul patriarhal*, deoarece acest strigăt final al Mântuitorului nu-l găsim tâlcuit de Kiril Trankvilion-Stavrovețki:

„(Evanghelie). Aceasta amu grăi, strigă: „Cine are urechi de auzire, el să auză”.

(Tâlc) Urechile, aciea nu de-ale trupului grăiaște, nici împreună ale nodurilor firi, ce minții și cuvintelor sufletului, carele sânt ale sale. Și de acestea grăiaște prorocul: «Aduge-mi, Doamne, urechiei, să auz!» (ce să zice, să înțeleg înlăuntrul urechilor inimiei, pren lăuntru omului).

Drept aceia, fraților, nu înțelegutul auzului nostru să-l astupăm, ca și aspida ce-ș astupă auzul urechilor sale, ce cuvântul lu Dumnezeu cu înțeles să-l auzim, și cu lărgimea inimiei a ceriului sămânță să o priimim. Nu cu leanea aceasta să o pierdem, sau drept nebuniia noastră să o pridădim, sau cu grija aceștii lumi, sau pentru dulceața, sau cu înșelăciunea bogăției să o necăm, ce mai nainte amu de această dumnezeiască sămânță să ne nevoim să o priimim, ca să nu fie călcată sau răsipită de dracii văzduhului. Așijderea să o răsădim într-adânc, să ne nevoim ca să se înrădăcineaze, ca să nu de alcamurile năpăștilor să se usuce. După aceia și grija toată a ceștii lumi și dulceața dentru noi să o zmulgem, ca să nu fie necată bunătatea și a lu Dumnezeu cuvânt și sămânța credinței, ce așa amu, ca un pământ bun, roduri să aducem, cineși împotriva tăriei lui, sau până în sfârșit, sau mai puținel, în Hristos Isus, Domnul nostru, că lui e slava și ținerea, cu Tatăl și cu Sfântul Duh, acmu și pururea și în veacii de veac, amin.” (ed. Pușcariu-Procopovici, p. 360-361)

În *Cartea românească de învățătură* găsim însă altceva, și acest altceva aparține deopotrivă ierarhului propovăduitor și „marelui scriitor” ce se poate vedea nu numai „cât de acolo”, ci mai ales din imediată apropiere.

XLIV. Duminica a douăzeci și doua după Rusalii (cu pericopa din Evanghelia după Luca 16₁₉₋₃₁ *despre bogat și săracul Lazăr*) este amintită de obicei ca fiind „a bogatului nemilostiv” (cum apare și în calendarele noastre), ceea ce nu corespunde însă textului evanghelic, unde nu există nimic în stare să justifice ideea că *nemilostenia* este cea care l-ar fi dus pe bogat în iad. Unica explicație pe care o găsim pentru ceea ce s-a întâmplat după moarte cu cel bogat și cu săracul Lazăr o aflăm de la Avraam, în sânul căruia ajunsese cel din urmă: „Fiule,

adu-ți aminte că ai primit cele bune ale tale în viața ta și Lazăr asemenea, pe cele rele, iar acum aici el se mângâie iar tu te chinui”.

Singura justificare pentru a numi această duminică a bogatului *nemilostiv* ar fi fost dacă Avraam i-ar fi spus: „De ce nu ai băgat de seamă că la poarta ta stă și rabdă de foame săracul Lazăr, căruia îi ling rănile câinii, și de ce nu l-ai dus în casa ta să-l speli, să-l îmbraci și să-i dai din averea ta atât cât să-și ducă zilele omenește”. Adică ceea ce Mântuitorul ne-a prevenit că ne va întreba pe fiecare la judecata de apoi!

Această parabolă care face din sărăcie o calitate intrinsecă ce deschide prin ea însăși porțile împărăției cerului și din bogăție cauza răsturnării situației pe lumea cealaltă, nu există decât în Evanghelia Sfântului Luca¹³². Ea ne apare ca ilustrare a învățăturii că cel ce și-a luat partea de bine pe lumea

¹³² Parabolele reprezintă unul din aspectele cele mai importante ale propovăduirii Mântuitorului și mărturie a geniului său literar. Dar această parte a lucrării Sale pământești lipsește cu desăvârșire în Evanghelia Sfântului Ioan, unde ceea ce primează este dumnezeirea sa dovedită prin cea mai mare dintre minuni: învierea lui Lazăr. De asemenea, afirmarea „omousiei” Sale cu Tatăl de către El însuși, în numeroase prilejuri. Cei care acordă atenție mare parabolelor sunt Sfinții Matei și Luca. La primul avem 9 parabole ele fiind, în ordinea în care apar: 1. A semănătorului (13₃₋₉) 2. A celui ce a semănat sămânță bună, dar a venit dușmanul și a semănat lângă ea neghina (13₂₄₋₃₀) 3. A omului înțelept care-și clădește casa pe piatră și nu i-o iau apele spre deosebire de cel ce o clădește în calea lor (7₂₄₋₂₇) 4. A datornicului iertat de 1 000 de talanți dar neiertător față de cel cu mult mai puțin (18₂₃₋₃₄) 5. A lucrătorilor viei tocmiți cu același preț la diferite ore ale zilei (20₁₋₁₆) 6. A lucrătorilor netrebni ai viei (21₃₃₋₄₄) 7. A nunții fiului de împărat la care nu vin cei chemați (22₂₋₁₄) 8. A celor zece fecioare, cinci înțelepte și cinci neînțelepte (25₁₋₁₃) 9. A talanților (25₁₄₋₃₀).

Dintre acestea regăsim în Evanghelia după Marcu întocmai pe a semănătorului (4₃₋₂₀) și pe a lucrătorilor netrebni ai viei (12₁₋₁₀) și modificată (nu mai este semănătorul de neghină) pe a treia (4₂₆₋₂₉). Găsim și cuvintele Mântuitorului despre vinul nou care nu trebuie pus în burdufuri vechi și nici petic nou la haină veche (2₂₁₋₂₂) care vor deveni parabolă în Sfânta Evanghelie după Luca.

Ultimului dintre cei trei evangheliști sinoptici îi aparține cel mai mare număr de parabole: 14. Dintre acestea, sunt comune cu Evanghelia după Matei 4: 1. A celor doi care-și clădesc casele unul pe stâncă și altul în calea apelor (6₄₈₋₄₉) 2. A grăuntelui de muștar și aluatului cu care este asemuită împărăția cerurilor (13₁₉₋₂₀) 3. A lucrătorilor netrebni ai viei (20₉₋₁₆) iar a 5-a, a cinei date prietenilor de un om (14₁₆₋₂₄) este o variantă a nunții fiului de împărat, iar o a șasea este transformarea în parabolă a cuvintelor consemnate de Sfântul Marcu (5₃₆₋₃₉).

Opt din cele paisprezece sunt însă parabole care apar numai aici, în ordinea următoare: 1. Despre cei doi datornici la cămătari, iertați pentru sume diferite, cel mai recunoscător trebuind să fie cel cu datorie mai mare, precum femeia păcătoasă iertată de păcatele sale, pentru care creează această parabolă spusă gazdei sale, fariseul (7₃₆₋₅₀) 2. Parabola samarineanului milostiv, cu care arată cine ne este aproapele (10₂₉₋₃₇) 3. Bogatul căruia i-a rodit țarina și se gândea unde să-și pună recolta, fără să se gândească și la posibilitatea de a muri și a lăsa totul altora (12₁₆₋₂₁) 4. Parabola smochinului neroditor, pe care stăpânul vrea să-l taie, dar este convins de vier să-l mai lase, spre a-l îngriji, și să recurgă la soluția tăierii doar dacă grija se va dovedi zadarnică (13₆₋₉) 5. Parabola fiului „risipitor” (15₁₁₋₃₂) 6. Iconomul nedrept care-și păgubește stăpânul înjumătățind datoriile celor îndatorați către el, dar este lăudat pentru ingeniozitatea sa. Una dintre cele mai stranii parabole, care se încheie cu îndemnul: „Faceți-vă prieteni cu bogăția nedreaptă, ca atunci când veți părăsi viața să vă primească ei în corturile cele veșnice” (16₁₋₁₂) 7. Bogatul „nemilostiv”

aceasta va primi în schimb, automat, muncile iadului după moarte. Iar cel ce a trăit în sărăcie și cu frustrări aici, va fi recompensat, tot automat, cu sânul lui Avram, indiferent de ceea ce a făcut sau nu a făcut și unul și altul cu viața sa, cât au fost pe pământ!

Acest mod de a gândi a dictat și intervențiile pe care le constatăm în textul **predicii de pe munte**: „Fericiți cei săraci cu duhul că a lor este împărăția cerurilor” (Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν)¹³³ de la Matei 5, a devenit „**Fericiți voi, cei săraci**, că a voastră este împărăția lui Dumnezeu”. „Fericiți cei ce flămânzesc și însetează de dreptate, că aceia se vor sătura” (Matei 5₆) a devenit „**Fericiți voi**, care flămânziți acum, că vă veți sătura”.

Dar mai ales a determinat prezența acestor cuvinte ce nu se găsesc în *Evangelia după Matei*, dar conțin în esență tocmai parabola în discuție: „**Dar vai vouă, bogaților, că vă luați pe pământ mângâierea voastră, vai vouă, celor ce sunteți sătui acum, că veți flămânzi. Vai vouă, celor ce astăzi râdeți, că veți plânge și vă veți tânguî**” (Luca 6₂₄₋₂₅).

În tâlcuirea pe care o găsim în *Cartea românească de învățătură* Mitropolitul Varlaam ne apare pentru prima oară în postura ingrătă de a le vorbi ascultătorilor săi ceea ce aceștia nu au auzit din pericopa evanghelică. Ce-i drept, nu o face cu gura sa, ci cu a lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki. Primele 10 rânduri precum și un cuvânt din al 11-lea, cu care debutează prima parte a predicii lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki la aceeași duminică, sunt traduse cuvânt cu cuvânt:

„Cu această pildă arată Domnul două cete de oameni: bogații cei nemilostivi și săracii cei răbdători. Că cum pier bogații pentru nemilosteniile și să duc în matca focului, așa și cei săraci să spășesc pentru răbdare și la împărăția de sus să duc de îngeri.

Și cum așa în zadar nu pier bogații, ce numai cei nemilostivi, așa în zadar nice săracii nu să spășesc, ce numai cei răbdători și mulțămitori, carii cu mulțămire rabdă sărăcia și să ferescu de toate faptele cele rele.

Iară ceia ce fac răutăți și păcate, macar s-ară hi și săraci, în matca focului de véci să vor duce. Iară și bogații carii vor face bine, vor hi duși în poala lui Avraam de să vor veseli.” (p. 239)

și săracul Lazăr, care apare imediat după aceasta, în același capitol 16, vers. 19-31 8. Parabola vameșului și fariseului.

Dintre toate parabolele din Evangheliile de la Matei și Luca (la Marcu sunt două repetări și o variantă la Matei), în număr de 16, Biserica a selectat în rânduiala Evangheliilor duminicale numai **zece** și anume: 1. Vameșul și fariseul 2. Fiul „risipitor” 3. Datornicul cu 1 000 de talanți 4. Lucrătorii ticăloși ai viei 5. Nunta fiului de împărat 6. Talanții 7. Parabola semănătorului 8. Bogatul și săracul Lazăr 9. Bogatul căruia i-a rodit țarina 10. Cina pentru prieteni. Le găsim în mod firesc și în *Cartea românească de învățătură*.

¹³³ În versiunea dată de C. Bădiliță: „Fericiți cei săraci în duh”.

Adică exact altceva decât au auzit din frumoasa traducere a pericopei! Din aceasta nu rezultase în niciun fel că Lazăr ar fi cultivat virtutea răbdării, și nici că bogatul s-ar fi făcut vinovat de nemilostenie.

Toată predica izvorului ucrainean, de care autorul român se ține pas cu pas, este centrată în această primă parte pe justificarea pedepsei primite de „bogatul nemilostiv”. Justificare ce nu apare în Evanghelie decât prin doctrina că bogatul merge în iad fiindcă «și-a luat pe pământ mângâierea», iar săracului i se dă pe lumea cealaltă cele de care n-a avut parte aici, tocmai fiindcă nu le-a avut!

Spre a-și susține învățătura tradusă cuvânt cu cuvânt și de autorul român, predicatorul ucrainean recurge la o tradiție evreiască ce ar atesta existența pe vremea Mântuitorului a unui asemenea sărac la Ierusalim, pe nume Lazăr, dar numele bogatului nu s-a păstrat căci, așa cum spune și psalmistul din care citează, numele celui netrebnic se șterge. De la acest fapt real s-ar fi inspirat Mântuitorul când a creat parabola: *имат же еврейское преданіе Лазара нѣкогого въ Іер(ѣ)лимѣ живуща въ время въчлѣченія*¹³⁴ *Хва в послѣдней нищетѣ* – Este o tradiție evreiască despre un oarecare Lazăr care pe vremea când Hristos s-a făcut om trăia în Ierusalim în cea mai de pe urmă sărăcie.

Este descris pe larg belșugul vieții bogatului fără nume, și mizeria lui Lazăr, și pe acest contrast, apoi pe descrierea fericirii ultimului în sânul lui Avraam și chinurilor celui dintâi în iad se exercită condeiul condus de imaginația barocă a predicatorului.

Toate acestea le regăsim, mai pe scurt și în rostire proprie, în cartea românească a Mitropolitului Varlaam. Aici se citește că „În vremea când era Hristos cu trup pe pământ, scrie că era de lăcuia în Ierusalim un om anume Lazăr, foarte sărac etc”.

Titlul primei părți a tâlcului este la Kiril Trankvilion-Stavrovețki: *О немилостивыхъ богатыхъ и о праведныхъ и пакъ ихъ ради слѣ погнѣю(тъ)* [Despre bogații nemilostivi și despre cei ce se îmbată, și că de astea rău cad], fiind pomenit bogatul care *живѣщихъ въ нищѣ мнози и праведѣ* = trăia cu hrană multă și băutură. La Varlaam avem *Pentru bogații cei nemilostivi și pentru răbdarea celor săraci*¹³⁵, fără pomenirea iubitorilor de băutură și cu menționarea săracilor, care nu mai apăreau la Kiril Trankvilion-Stavrovețki.

Tâlcul primei părți se încheie la Mitropolitul Varlaam cu dramaticul dialog între bogatul din iad și Avraam, în sânul căruia ajunsese acum săracul. Avem

¹³⁴ Scris prescurtat. Substantivul е въчлѣченіи înomenire.

¹³⁵ Introducerea este diferită de a lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki, aparținându-i în întregime Mitropolitului Varlaam.

din nou retorica lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki, care în gura bogatului pune ceea ce nu găsim în Evanghelie:

„Părinte Avraame, hie-ți milă de mene și tremite pre Lazăr, *acela carele oarecând dzăcea înaintea porții mele, în gunoi, flămând și însătat și de câini incungiurat și de mene nesocotit*”.

Răspunsul lui Avraam și comentariul însoțitor („ca un drept și înțelept nu turbură suflet muncit, că-i era destul munca în carea era”) sunt iarăși traduse, dar pentru toată această parte funcționează arta comprimării propriie autorului român.

Nu găsim însă la Kiril Trankvilion-Stavrovețki cuvintele cu plesnet de bici moral:

„Și până în dzua de astăzi mulți bogați sânt ca aceia [но и нинѣ много таковыхъ богатыривъ немлостивыхъ и властолюбивъ мира сего]. Și încă mai cu asupră, că acela mărse în muncă, căci nu deade milostenie săracului, iară aceștea de-acum iau săracului încă și ce are, necum să-l miluiască.” (p. 240)

Urmează din nou descrierea bogăției unora și mizeriei săracilor pe care autorul român o sintetizează. Dar toată prima parte a tâlcului său nu rămâne mai puțin o traducere.

Partea a doua este intitulată în izvor *В вѣчномъ растоанію праведныхъ, w(т) грѣсныхъ. И яко должны есмы оучителей послѣшати и писанію вѣровати, а не w(т) гроба пришедшихъ пытати w спасеніе* [Despre separația vécinică a credincioșilor de păcătoși și că suntem datori să-i ascultăm pe învățători și să credem în Scripturi și nu pe cei veniți din mormânt să-i întrebăm despre mântuire]. În *Cartea românească de învățătură* este: *Pentru împărțirea cea veșnică a dreptilor din cei păcătoși și pentru că să cade a crede Scripturile, iară să n-așteptăm morți din groapă să învie să ne spuie*.

Este formulată în ambele versiuni învățătura despre separația de netrecut, nu numai dintre cei drepte și cei păcătoși după trecerea lor acolo de unde suntem îndemnați să nu așteptăm să vină cineva să ne spună ce este, ci **și prăpastia dintre cei de pe pământ și cei din cer**, uitându-se cu desăvârșire de o categorie întreagă la care ne rugăm și în al căror ajutor credem: **sfinții**.

În această parte a doua, conform cu învățătura extrasă din parabolă, autorul ucrainean se ocupă de condiția de după moarte și de neputința răposaiților de a comunica în vreun fel cu cei rămași încă în viață pe pământ. Traducând din nou, Mitropolitul Varlaam nu scapă prilejul de a arunca o săgeată – care-i aparține – spre dogma purgatoriului:

Pentr-aceea mare prăpaste iaste între drepti și între păcătoși, și mare împărțire iaste celora ce sânt de-a dreapta lui Dumnedzau și celora ce sânt de-a stânga. Că nime nu a ieșit den-părăția lui Dumnedzau de sus să margă în iad gios, nice din iad să margă în-părăția cerului.

Aicea să să rușineadză ceia ce dzic că muncile au svârșit și să lasă neștine din iad să margă întru împărăția ceriului (p. 242).

Chiar dacă *introducerea* așezată în fruntea predicii este ieșită din pana proprie, și nu luată din izvor, ea nu se diferențiază prin nimic de acesta:

„În mijlocul altor giuruințe carile au giuruit Dumnedzau, celor buni bine iară celor rrăi rău să le plătească, această evanghelie de astăzi cu pilda a doi oameni ne arată și deschis ne spune cum fu după moarte celui rău și cum fu celui bun. Că cel rău să află în muncă, iară cel bun în poala lui Avraam. Cel rău muncit în pară de foc și ars de sete și de usturime, iară cel bun desvâtat și dezmiertat de ingeri și odihnit în brațele lui Avraam.

Și așea ne învățăm dintr-această Svântă Evanghelie, că după această viață trecătoare, îndată dacă ieșim dintr-însă iaste altă viață, carea are plată hie de ce lucru.

Dup-aceeea că în iad nu iaste nice o odihnă, ce iaste muncă cumplită totdeauna.

A treia, că Domnul Dumnedzau faptele cele bune cu binele plătește, iară pentru cele rrele ceartă.

A patra, spune că oamenii cei morți au milă cătră cei vii, și ceia ce-s în muncă n-are vrea să vadză pre alții cu sine acolo. Cum audzim într-această Svântă Evanghelie.” (p. 238)

Singura idee ce-i scapă de sub condei fără a fi luată din izvor este aceea că „cei morți au milă cătră cei vii, și ceia ce-s în muncă n-are vrea să vadză pre alții cu sine acolo”.

Toată partea a doua a predicii din *Cartea românească de învățătură* se dovedește la confruntarea cu izvorul o traducere de fragmente, excerptate și lipite unul de altul. Cele trei pagini compacte din tipăritura ucraineană (f. 317^v, de la rândul 11 înainte – fila 319, până la rândul 11) au devenit însă doar o pagină și 13 rânduri în *Cartea românească de învățătură*.

Din „învățătura morală” care din nou apărea cu titlu propriu și ocupă aproape încă o pagină, n-a găsit nimic de luat. Finalul predicii varlaamice este finalul părții a doua a tâlcului (de 16 rânduri) în cartea ucraineană*.

* Atragem atenția cititorului că prezentul comentariu la pericopă și la tâlcuirea ei de autorul ucrainean și de traducătorul român reprezintă un punct de vedere strict personal, lipsit de orice pretenție de a se impune. Pentru punctul de vedere curent a se vedea arhimandrit Serafim Papacosta, *Parabolele Domnului*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2005, p. 305-341. Filosoful Andrei Pleșu, în cartea sa *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*, București, Editura Humanitas, 2012, nu se ocupă de această parabolă.

XLV. În Duminica a douăzeci și treia după Rusalii se citește pericopa din Luca 12³³⁻⁴⁰. Este un fragment din a doua mare cuvântare a Mântuitorului, după cea din capitolul al 6-lea (cu fericirile și cu învățătura despre lupta cu răul), pe care am găsit-o extrasă în pericopa la duminica a 19-a. Din această a doua predică, ce acoperă tot capitolul al 12-lea din Evanghelia Sfântului Luca, va mai fi extrasă în pericopa din duminica a 26-a parabola bogatului căruia i-a rodind țarina.

Aici avem îndemnul de a strânge comori în cer „unde fur nu se apropie, nici molie nu o strică. Căci unde este comoara voastră acolo va fi și inima voastră”. El vine după parabolă și ca o concluzie la alt text capital: cel despre crinii câmpului. Acesta din urmă a fost selectat în pericopa de la duminica a treia în versiunea – identică – pe care o găsim în *Evanghelia după Matei*.

A doua parte din pericopă este consacrată așteptării celei de a doua veniri a Fiului Omului, și că trebuie să fim pregătiți pentru ea în orice moment.

Din predica la această duminică autorul Cărții românești de învățătură ne apare din nou independent de izvorul său, cu excepția *Introducerii* și a unui fragment din care a luat îndemnul de a nu amâna pocăința și descrierea comportamentului celor ce fac astfel.

Introducerea, tradusă din cartea lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki, îndreaptă de la început atenția și meditația ascultătorilor către nestatornicia lucrurilor din viața aceasta. Este tema favorită a barocului, cu *fortuna labilis*, care l-a inspirat și pe Miron Costin pentru prima realizare poetică a literaturii române, poemul *Viața lumii*.

Cele două părți ale tâlcului, prima consacrată învățaturii pentru viața de aici, a doua pregătirii pentru a doua venire a Mântuitorului, dar și pentru a întâmpina moartea noastră pregătiți în orice moment de a trece dincolo curați, prin pocăință și spovedanie de păcatele adunate, fac încă o dată demonstrația capacității predicatorului român de a cuprinde în numai trei pagini și șapte rânduri cele de trebuință pentru lucrarea sa permanentă: **educarea în credință și omenie a neamului său**.

Cu înțelepciune și tact el știe să păstreze cumpăna între realitățile vieții și idealurile cărora li s-a închinat și a căror propovăduire și-a asumat-o. El reia aceeași idee care străbate ca un fir roșu: **cum că patima averii și goana după ea sfârșesc prin a mânca, precum rugina fierul, însăși adevărata trăire a vieții de pe pământ. Pe când năzuința de a aduna averi în cer, după învățătura Mântuitorului, are ca rezultat nu numai asigurarea lor în fața valurilor vieții de pe pământ, ci și dobândirea de la Dumnezeu a celei mai mari averi de care poate avea parte o ființă omenească aici pe pământ: echilibrul sufletesc**

și lumina dumnezeiască din suflet, care dau și sănătate trupească și o viață trăită cu adevărat și neirosită, cu rod bogat și pentru cel ce o are și pentru semenii săi.

Este marele secret pe care Mântuitorul ni l-a dezvăluit în această predică ilustrată cu parabola bogatului ce i-a rodit țarina și cu cele spuse despre crinii țarinii. Dar nici măcar dumnezeiasca lui preștiință nu a reușit (sau nu a crezut că trebuie să ne-o spună încă de atunci) să vadă că **cei posedați de patima câștigului cu orice preț se vor transforma într-o zi în inamicii speciei umane însăși, în anti-oameni și în artizanii unei crize universale ce amenință să aducă „Sfârșitul lumii, de ne va lăsa Dumnezeu în „plata” lor.**

Esența celor pe care le spune Mitropolitul Varlaam în prima parte a predicii se află în cuvintele:

„Deci așa să ne grijim aicea pre lume, cât să nu piardem cele cerești pentru cele pementeste. Pentr-aceea și Domnul Hristos ne aduce amente și ne dă grije să nevoim mai mult pentru cele vecinice decât pentru cele trecătoare.” (p. 245)

În partea a doua se încheie, ca într-o sămânță ce trebuia neapărat să rodească măcar într-o pătrime din cei ce-l ascultau, îndemnul pentru care s-a folosit și de pana lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki:

„Răsipеște păcatele tale cu milostenia, înălbеște sufletul tău cu lacrămile, ispoveduiaște greșеlele tale lui Dumnedzău și duhovnicului, întoarce-te din răutăți și te părăsește de-a greșirea, cadzi cu rugă și cu lacrimi înaintea lui Dumnedzău. De câte ori s-ai greși, de-atâtea ori să faci așa, și într-acesta chip să aștepti ceasul morței și venirea Domnului tău.

Iară nu îndelunga pocăința până mâine sau până poimâne, că nu știi până mâine ce ți se tâmplă. Că și până în cântatul cocoșilor poate să te tâmpine moartea negata și la giudețul lui Dumnedzău să te tragă legat de păcate. *Mai bine să îndelungi răul până a doa dzi, decât binele.*

Că așa fac mulți: când vor să facă cuiva rău sau să osindească pre cineva, sau alt păcat să facă, ei fac acmu; iară cându-i să facă ceva bine, să dea milostenie, să slujască lui Dumnedzău, să să pocăiască, îndelungă până mâine, poimâne. Iară mâine vine diavolul ca un fur meșter și fură de la dânsii ce s-au giuruit. Și așa-i îndelungă de faptele cele bune, de mâine, poimâne, din tinerețe până la bătrânețe, până la moarte, și așa-i amăgеște până-i apucă moartea negata.” (p. 246-247)

Mergând la cartea ucraineană, constatăm și pentru această duminică, pe lângă introducere și pericopă, existența a 8 ½ pagini, puse sub trei titluri. Partea întâi, **В нестaжaтeлнoм житiю и в мaл(ѣ)тнi** [Despre viața săracă și despre milostenie], Partea a doua **Йкo вcегдa пoдoбaeтъ нaмъ быти гoтoвымъ нa пришeствiѣ Хвo и нe в(т)лaгaти пoкaнiнa дo oутpa**

и старости и тако должны есмо оукрасити себе дѣлы добрыми и правдою [Că totdeauna se cuvine nouă să fim gata de venirea lui Hristos și să nu amânăm pocăința până dimineața și la bătrânețe, și că suntem datori să ne înfrumusețăm cu fapte bune și adevărate] și о Правоученіе тако подобаетъ намъ всегда на смѣрт поминати [Învățătura morală că se cuvine nouă să ne amintim mereu de moarte].

Primul titlu a fost înlocuit de Mitropolitul Varlaam cu *Pentru să nu him lacomi să îmbogățim aicea, ce să tremitem în ceruri avuțiia noastră*, ceea ce redă mult mai bine învățătura Mântuitorului; al doilea a fost oprit la *Pentru cum să cade nouă să him pururea gata la venirea lui Hristos, Domnului nostru*, dar ideea neamânării pocăinței a intrat în textul său, iar din „Învățătura morală” nu a luat nimic. Recunoaștem însă, în ceea ce am citat înainte, acest fragment din Kiril Trankvilion-Stavrovețki aflat spre sfârșitul părții a doua (fila 322^v):

И тако в готовности стой, всегда чающе часа смертного и пришествіа гѣ своего, а не ѡ(т)лагай покааніа до оутра и старости и наложе смертное по совѣтѣ дѣаволю, не вѣси бо что ти оутро слѣдитсѧ нбо и вѣ кѣроглашеніе можетъ та смерть неготова застати и на сѣдѣ вѣей повести связаннаго грѣхами.

Лучше бы слоѣ до оутра ѡ(т)кладати а не блгоѣ. Мнѡзи бо тако творятъ егда кого овидети осѣдити грѣхъ сътворити то ннѣ творятъ; егда же цю доброе оучиничи, мл(ѣ)тыню дати, бгоу послѣжити, покаатисѧ, то до оутра ѡ(т)лагають, а за оутра дѣаволь приходн(т)и тако татѣ хитрїи оукрадетъ ѡ(т)нихъ ѡбѣщанное тако гѣвитель и оубійца живот(а) вѣчного, далеко ми годѣ покааніа ѡ(т)лагаетъ ѡ(т) оутра до оутра, за м(ѣ)цѣ, за рокѣ, на старость и ѡ(т)сюдѣ наложе смертное и тако нхъ прелцаетъ да бѣдѣтъ не готовы къ смѣрти и на сѣдѣ вѣин.

[Și astfel să stai gata, așteptând mereu ceasul morții și al venirii Domnului tău și să nu amâni¹³⁶ pocăința până dimineața și până la bătrânețe, uitând de moarte¹³⁷ la sfatul diavolului, că nu ști ce ți se poate întâmpla dimineața. Căci și la cântatul cocoșului te poate opri moartea, nepregătit, și la judecata lui Dumnezeu să atârni legat cu păcatele tale.

Mai bine este răul să-l amâni până dimineața și nu binele. Mulți însă fac așa: atunci când nedreptățesc pe cineva și-i judecă greșelile o fac acum; dar să facă ceva bun, milostenie, ascultare de Dumnezeu, pocăință, lasă până dimineața, iar dimi-

¹³⁶ Отаагаты (отложитъ) înseamnă a amâna. Mitropolitul Varlaam a tradus cu îndelungare.

¹³⁷ Наложити (επιβάλλειν) are și înțelesul de a arunca, aici de a înlătura gândul morții la sfatul diavolului.

neața vine diavolul ca un hoț viclean și răpește de la ei cele hotărâte/făgăduite, ca un pierzător și un ucigaș al vieții celei veșnice și timpul pocăinței îl amână departe, din dimineață în dimineață, peste o lună, peste un an, la bătrânețe, și de acolo vine moartea și astfel îi înșeală ca să fie nepregătiți de moarte și de judecata lui Dumnezeu.]

Dacă ținem seama de tot ceea ce a reușit, și de data asta, să adune în cuprinsul predicii sale fără a se mai îndatora la confratele ucrainean (este și cazul exemplelor biblice) și de ușurință cu care a ajuns să-și alcătuiască predica urmând firul propriilor idei și nu șirurile din cartea tipărită, putem vedea în această predică la a 23-a duminică după Rusalii încă o treaptă urcată spre locul de onoare acordat în istoria literaturii române de cei doi străluciți urmași, dintre care unul a fost mitropolit ca și el.

XLVI. În Duminica a douăzeci și patra după Rusalii avem pericopa din Luca 8⁴¹⁻⁵⁶ despre învierea fiicei lui Iair și vindecarea femeii care s-a atins de poala veșmântului Mântuitorului.

Este singurul loc din Evanghelii în care însuși Iisus ne face să luăm cunoștință de puterea ce sălășluia într-însul și care a lucrat de data asta fără știrea și voia Sa, fără a răspunde la rugămintea cuiva, ci declanșată de o altă putere – și ea mereu amintită de Dânsul: a credinței. Dar înțelegem prea bine, tot de aici, că miraculoasele Sale vindecări nu erau rezultatul unei autosugestii a celor în cauză, oricât de puternice, ci veneau din lucrarea puterii divine, pe care credința putea să o declanșeze chiar fără intenția celui în care ea sălășluia, dar nu era cauza minunii înseși.

Minunea, sau ceea ce obișnuim a numi cu acest cuvânt este, cel puțin în acest domeniu controlat de știința numită medicină, o realitate pe care știința din zilele noastre este obligată să o recunoască tot mai mult. Ea face parte din acele semne venite din „orizontul de mister și revelare” al lui Lucian Blaga. În măsura în care omul de azi, smuls din acest orizont și închis în cel prin care Lucian Blaga definea restul vietăților de pe lume, distingând de ele ființa umană, va redescoperi rădăcinile lui adevărate, care nu sunt doar biologice, o „restaurare a omului” mai este posibilă. Iar întoarcerea la marile adevăruri creștine și la persoana lui Hristos este singura cale.

Lumea de azi a fost adusă în starea femeii pe care niciun doctor n-a putut-o vindeca, deși a cheltuit întreaga avere pentru asta. Dar care a găsit calea vindecării, atingându-se chiar pe furiș de poalele veșmântului lui Hristos. Expresia „o lume bolnavă” pentru lumea în care am ajuns a trăi noi-devine tot mai des folosită. De unde și nevoia imperioasă ca să i se aducă aminte de Hristos, în care Sfântul Ierarh Varlaam nî-l descoperă tocmai pe Cel venit din cer pe pământ

spre a vindeca tot o lume bolnavă și căzută în stăpânirea dracilor, cu aproape două milenii în urmă.

În aceeași pericopă, minunea învierii fetei lui Iair ne face să luăm cunoștință împreună cu suprema mărturie a dumnezeirii lui Iisus – puterea Sa asupra morții – de un fel de arvună neagră la cele ce se vor petrece în zilele patimilor. Pentru prima oară „rodul omenesc” este înregistrat de Evanghelie **râzând și batjocorindu-l pe Mântuitorul**, cu aceeași inconștientă, dar de data asta fără să atingă abisul care să-L facă pe Fiul lui Dumnezeu să se roage Părintelui să-i ierte că nu știi ce fac. Răspunsul Lui, care-i amuțește pe toți, este însăși rechemarea la viață a celei de ei socotită și vestită ca moartă.

Pentru predica din această duminică Mitropolitul Varlaam a recurs, încă o dată, în introducere, la izvorul ucrainean, și simpla lectură ne explică de ce aici pana sa n-ar fi putut găsi cuvinte mai inspirate pentru rostirea unui adevăr care le este comun: despre „Hristos, izvorul binelui de veci”.

Dar în privința *structurii* și *întinderii* fiecărei predici, ele ne apar de la prima vedere deosebite. În *Cartea românească de învățătură* sunt exact trei pagini și jumătate, parcă numărate pe semne, ca în zilele noastre, pe când în cea ucraineană găsim (tot afară de introducere și pericopa) opt, precum și aceleași trei părți, ultima cu „Învățătura morală”. **Textele ne demonstrează însă legătura directă dintre cel românesc și cel din izvor.**

Titlurile ambelor părți din *Cartea românească de învățătură* traduc fidel pe cele dintr-a lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki, și temele tratate sunt cele din cartea ucraineană.

Confruntarea textelor ne dovedește că toată prima parte a predicii Mitropolitului Varlaam este traducerea fidelă a textului din izvor, cu obișnuitele sale sărituri peste unele pasaje de care se putea lipsi. Așa se explică de ce acolo se întinde pe 3 pagini și 11 rânduri, iar în *Cartea românească de învățătură* pe o pagină și 20 de rânduri. Dar și învățătura cu care se încheie această primă parte este luată tot de acolo.

Pentru partea a doua, în care este vorba de învierea fiicei lui Iair, procedeul este același, astfel încât din cele două pagini și jumătate rămân în versiunea românească o pagină și 23 de rânduri. Sfatul despre cum să procedăm cu cei ce ne invidiază, pe care l-am subliniat în ediție, se află pe fila 327 verso în izvor (rândurile 14-16). Tot ce urmează continuă să fie traduse de pe aceeași pagină până la „feriți-vă de păcate ca de un șarpe înveninat (такъ ѿ(т) ядовитого смѣа)...”

Numai cele 18 rânduri de la sfârșit, începând cu „De această moarte” sunt

puse de autorul *Cărții românești de învățătură* în locul finalului din cartea lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki, final în care găsim tema unei celebre predici atribuite Sfântului Ioan Hrisostom și folosite de Neagoe Basarab: ca să nu plângem prea mult pe cei morți.

De data asta autorul român n-a găsit necesar să facă mai mult de atât.

XLVII. Duminica a douăzeci și cincea după Rusalii este consacrată *iubirii aproapelui*, cea de a două poruncă din Lege, după iubirea lui Dumnezeu. Provocat de un învățător de lege să-i explice cum trebuie să înțelegem această poruncă și cine este aproapele nostru, Mântuitorul creează încă una din pildele sale geniale: **a samarineanului milostiv**.

De data aceasta cele două părți ale predicii Mitropolitului Varlaam însu-mează aproape patru pagini și jumătate, la care se adaugă una cu introducerea și pericopa. Lectura lor ne pune iarăși problema raportului cu cartea ce s-a dovedit a-i fi dat prilejul să abată pe tărâmul culturii și limbii române o realizare incontestabilă a teologiei și predicii ortodoxe post-bizantine, prima de acest gen și de această amploare apărută în culturile de limbă slavonă, tot așa cum a fost și *Comoara* lui Damaschin Studitul în cultura neogreacă.

Am putut urmări, pas cu pas, și o vom face până la sfârșit, cum s-a petrecut acest proces de asimilare dar și de valorificare creatoare, **prin care autorul Cărții românești de învățătură a realizat pentru prima oară o sinteză rămasă unică în istoria propovăduirii ortodoxe**. El ne apare tot mai limpede a nu fi fost doar un genial traducător și creator de limbă, ci, la rândul său, un adevărat creator care s-a adresat tuturor celor din neamul său într-o nouă manieră de a propovădui adevărurile credinței și poruncile moralei creștine, **înlocuind retorica în ființă din epoca patristică și pe aceea a vremii baroce cu „rostirea românească”, luată din gura stirpei sale răzeșești din ținutul Neamțului și ridicată pe culmile urcate de două dintre marile limbi universale de cultură ale Europei: greaca și slavona.**

Mitropolitul Varlaam n-a considerat o scădere de sine să rămână simplu traducător când a socotit aceasta suficient pentru ceea ce dorea să înfăptuiască spre folosul alor săi. Dar nici n-a șovăit atunci când a văzut în cei doi mari predecesori doar furnizorii pietrelor și cărămizilor *propriei catedrale de gând și slovă*, cu nimic mai prejos de a celor ridicate de ei. Din această predică la duminica bunului samarinean ni se arată la fel.

Ampla introducere din cartea ucraineană pe tema mândriei, văzută ca păcatul cel mai rău ce duce pe om la cădere (cum debutează și predica din *Omiliarul patriarhal*), ilustrată cu exemple din Vechiul Testament până ajunge

la „învățătorul de legi” venit să-l ispitească pe Mântuitorul, este înlocuită cu ceea ce a socotit că trebuie să afle, foarte precis, ascultătorii români. Iar aceasta le-a expus-o iarăși pe puncte, după tipicul său.

Cele 9 pagini și 13 rânduri de la Kiril Trankvilion-Stavrovețki, dintre care o pagină și 9 rânduri ocupă introducerea și pericopa, iar altă pagină și 13 rânduri „Învățătura morală” de la final, devin în cartea românească 5 pagini și 21 de rânduri. Din ele o pagină este aceea cu introducerea și pericopa. Deși importanța acordată temei din această duminică îl face să sporească spațiul acordat predicii, nici aici ea nu depășește limita maximă impusă pretutindeni pentru a nu fi obligat să facă apel și la transcendență spre a-i păstra atenți și treji pe ascultători.

Titlul primei părți este: *Pentru întrebarea legiuitorului și pentru răspunsul lui Hristos, cum ni să cade a iubi pre Dumnedzău și pre de-aproapele nostru*, iar la Kiril Trankvilion-Stavrovețki **Въпросѣхъ законника и отвѣтѣхъ [ъ] Хвѣхъ и ꙗко длѣжны есмы любити Бга и ближнего своего**. Singura diferență este pluralul: *întrebările și răspunsurile*.

Pentru a doua parte avem *Pentru căderea lui Adam și pentru Domnul Hristos, cum l-au rădicat din cădere și l-au pus pre al său dobitoc și l-au dus iarăș de unde au cădzut*, iar în cartea ucraineană **В о(т)паденію Адамовѣ и о бл҃гости Бжеѣ ꙗко тою сп҃сенъ вистъ и Хмъ на скотъ его възатъ и въ оградѣ аггль прїнесенъ** [Despre căderea lui Adam și despre bunătatea lui Dumnezeu cum că prin ea a fost mântuit, și de Hristos pe dobitocul său a fost luat și dus în grădina îngerilor].

Confruntând iarăși cele două cărți, constatăm că începutul primei părți din *Cartea românească de învățătură* (ultimele 5 rânduri de la pagina 253 a ediției noastre) traduc pe ultimele 5 și jumătate de pe pagina 330 a izvorului, după ce a fost lăsat la o parte întreg începutul, de 18 rânduri și jumătate. Întoarcem ambele file și pe pagina 254, respectiv 330 verso a celei ucrainene găsim continuarea, până la „Cum ar dzice nu cu inimă îndoită” (pagina 254, rândul 16).

Până aici, deosebirile rezultate din traducere sunt foarte mici. În loc de **ꙗковы нѣкое стран(н)ое и новое оученіе Хвѣ** avem „învățătura lui Hristos să arată a fi minunată și neaudzită”. Din răspunsul dat de învățătorul de lege în legătură cu poruncile, lipsește la Kiril Trankvilion-Stavrovețki „și de-aproapele tău ca însuși pre tine de la toată inima”.

În continuare însă, de la „Cum am dzice nu cu inimă îndoită” și până la sfârșitul *Primei părți* a predicii sale, **Mitropolitul Varlaam părăsește din nou traducerea izvorului pentru a-și alcătui propriul mesaj către ai săi**, în timp ce autorul ucrainean dezvoltă o amplă disertație despre cele patru elemente din care este alcătuit omul și cum că trebuie să-l iubim pe Dumnezeu cu toate cele

patru, și cum trebuie iubit aproapele. Textul său a fost folosit și de autorul român, dar într-o redactare ce-i aparține și introduce din nou expunerea sistematică, pe puncte.

Punctul al 4-lea este cel cu „scaunul de la cap”, care nu-și află nicio corespondență în Kiril Trankvilion-Stavrovețki și nici *Omiliarul patriarhal*. Acesta din urmă, în versiunea Coresi are următorul fragment, a cărui asemănare cu cele citite la Varlaam nu poate fi întâmplătoare:

„Ce vru leagea să arate, cumu se cade a tot omul de pretutindinea pre sineș de tot să se dea lu Dumnezeu, și cu toate țăriile sufletului să se derepteaze spre dragostea lu Dumnezeu. Că amu de ce zice den toată inima, trupească și sădească arată țăriia; iară den tot sufletul, ale inimiei simțituri și a chipului dobitocesc arată țăriia; iară ce e den tot cugetul, ce e de însuș omului cugetul sufletului arată. Iară den toată țarie zice, derep-ce că și a fireei sufletului țarie și a simițituri și a cugetului cade-ne-se noao a pleca derept dragostea lu Hristos, însă tare nu cu slăbie. Și cât amu noi toți înșine datori sântem să dăm lu Dumnezeu și dragosteei lui să ne plecăm, den toată țăriia noastră, și vecinului său cade-se, ca însuși sine. Că leagea au zis să iubim vecinul ca însuși pre sine, iară Hristos și mai vârtos de sine învață să iubim vecinul. Că mai mare dragoste de aceasta nimea nu are, zice, ca cine-ș va pune sufletul său derept soțul său.” (Ed. Pușcariu-Procopovici, p. 390)

Partea a doua, conține tâlcuirea pildei samarineanului milostiv din perspectiva teologică, fiecărui element găsindu-i-se o semnificație simbolică. Astfel, cel căzut între tâlhari este însuși protopărintele Adam, iar bunul samarinean este Mântuitorul, care l-a urcat pe măgar și l-a dus în ograda îngerilor.

Ierusalimul, de unde plecase coborând spre Ierihon, este raiul din care a căzut pe acest pământ unde ne ducem zilele și noi, dar care „stă gios, făcut numai pentru fieri și pentru dobitoace, unde fu gonit Adam, pre carele și noi acmu lăcuim”.

Ierihonul este „cetate zidită gios pre zăpodiiia Iordanului” spre deosebire de „Ierusalimul zidit sus pre munți”. De aceea drumul spre Ierihon simbolizează faptul că după păcat „pre cătinel totdeauna se pogorâia Adam cu rodul său, din bine în rău și din bunătați în răutăți și păcate”.

Tâlharii în mâinile cărora a căzut sunt „puterea diavolilor, în care nicedănăoară omul n-are hi cadzut, de n-are hi însuși de buna voia sa călcat dzisa lui Dumnedzău”, iar preotul și „diaconul” care ia locul *levitului*, în versiunea lui Varlaam simbolizează: primul, legea veche și al doilea pe profeți „carii cu învățătura și cu mărturiia cuvântului lui Dumnedzău vrură să îndireptedză pre om” dar fără a reuși ceea ce numai Fiul lui Dumnezeu, bunul samarinean, a făcut.

Untul cu care a uns tălpile celui căzut „închipuiaște mila și iubirea lui Dumnedzău” iar vinul, mânia și urgia lui Dumnezeu, certarea muncilor de veci, deși se spune că bunul samarinean rănile „le spală cu vin și le unsă cu unt” deoarece „cu aceste două lucruri să scot oamenii spre pocăință și ranele cele de păcate se vendecă”. „Dobitocul său” înseamnă „umărul Său” pe care ne-a pus „ca un păstoriu bun oaia cea rătăcită și la părintele Său o au dus și cu cétele ceriului le-au împreunat”.

Bolnița la care a dus pe cel luat pe umărul său e Biserica, deoarece „Besérecă lui Hristos ca o bolniță priiméște pre toți, și iudov, și elin, și turc, și tătar, și direpți, și păcătoși, tâlharii și vamășii și curvarii. Din toate părțile lumiei și din toate limbile priiméște Svânta Besérecă cine să întoarcе cătră Dumnedzău și créde lui Hristos, Fiiului lui Dumndzău, și face poruncile Lui”.

„Bolnicerii într-această bolniță au fost apostolii, după dâșii naméstnicii lor: arhieriei, episcopii, preuții, învățătorii lumiei, cea ce mărturisesc cuvântul lui Dumnedzău. Acestora le-au dat Domnul Hristos bolnița aceasta, adecă Besérecă Sa! Și ducându-se după învierea Sa în ceriu, le-au dat lor doi péningi, adecă două légi, légea véche și légea nouă, care legi amândouă au sămnul și pecetea împăratului ceresc.” (p. 257)

În final se spune:

„Cătr-aceea dzise Domnul Hristos: «De veri adaoge și de la tine, eu când mă voiu întoarcе, plăți-ț-voiu». Deci, cu adevărat după ducerea lui Hristos au adaos apostolii multă trudă și mare nevoință pentru mântuința noastră. Așjdere după dâșii și învățătorii lumiei multă trudă au adaos: unii cu scrisoarea, alții cu învățătura, spuind și tâlcuind legea veche și légea nouă, alții și capetele ș-au pus pentru adevara. Pentr-aceea și după truda lor vor lua plată atunce când să va întoarcе Domnul, de va veni la a doa venire a Sa, de va face giudecată lumiei.

Atunce vor dzice și aceștea: «Iată, Doamne, doi talanți ne-ai dat, noi ș-alți doi am adaos». Atunce va dzice Domnul: «Dulcii miei robi și bunii miei pristavi, intrați întru bucuria Domnului vostru, după truda voastră și luați cununi de cinste carile am gătat vouă întru împărăția Mea».

Carea noi toți să o dobândim, pentru darul Domnului nostru, lui Iisus Hristos, a căruia-I slava și cinstea de la toți, și ținerea prespre toți, depreună cu Părintele și cu Duhul Svânt, acmu și pururi și întru véci de véci. Amin.” (p. 257-258)

Această interpretare simbolică a parabolei bunului samarinean a găsit-o deopotrivă în *Omiliarul patriarhal* și în cartea lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki, care o dată mai mult se dovedește cunoscător al acestei celebre și mult răspândite culegeri bizantine.

În versiunea din cartea lui Coresi, din care am mai citat și ceea ce aproape

sigur a folosit pentru prima parte a predicii sale, avem și aceste elemente pe care le întâlnim în predica românească:

„Că deștinse amu omeneasca fire den Ierusalim (ce se zice, den fără – voroava și a pazei viață, că vedeare cu pace spune-se Ierusalim). Iară unde deștingea? Întru Erihon, întru adâncul ce e întocma cu grija strânsureei (ce se zice, lângă păcate și în viața porcească). Nu zice că «pogori», ce «mergea în jos», derep-ce amu că firea omenească pururea spre cea den jos amerință ... (p. 391, r. 29-36)

...Căzu în tâlhari – în draci... (p. 391, r. 37-38)

...Iară preutul și Levitul, cheamă-se leagea și prorocii. Că aceștea vrea să derepteaze firea omenească, și nu putură (p. 392, r. 12-13)

...Vărsă unt și vin, cuvântul învățaturiei: untul amu, ceaia ce cheamă cu dulceață și cu blânzie, iară vinul, ceaia ce-i mai înfricoșază de scoate spre bunătăți (p. 392, r. 37-40).

...Că puse Domnul firea noastră ceaia rănită spre al lui mânz (ce să zice, spre trupul său) și nodurile lui pre noi au făcut și mestecători trupului Său, și cei ce zăceam jos, el ne sculă spre cinstea aceaia, ca un trup să fim cu el. Iară «de toți-priimitoarea», beseareca, ceaia ce priimește pre toți. Că leagea amu nu priimiia pre toți (că «moaviteanu» zice «și amoniteanii nu întră în beseareca Domnului»), iară acmu, întru toate limbile ce se tem de Dumnezeu și lucrează dreptate, priimite sântu lui (p. 393 r. 20-28).

...Ca aduse pre el, zice, în casa ceaia ce priimește toți, și griji d-insul (p. 393, r. 31-33)

...Iară acești arginți, cându se sui Domnul în cer, lăsă apostolilor, iară după vreamea apostolilor, păstorilor și învățătorilor (ce se zice, arhierilor și episcopilor. (p. 394, r. 2-5)“

Confruntarea cu textul lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki ne confirmă însă bănuiala că *ideea transformării pământului creat de Dumnezeu la începutul lumii pentru om, conform referatului biblic, doar într-un locaș al fiarelor sălbatice și al ispășirii păcatului adamic, nu-i poate aparține autorului român!* O găsim, într-adevăr, pe jumătatea de pagină 331 verso cu care începe a doua parte a tâlcului în izvor, și din care primele 13 rânduri au fost lăsate la o parte, dar s-a tradus de la:

Сего ради Гдѣ миръ сей нарицаеть Ерихономъ пристрастное житіе грѣховное нижнюю часть темнѣю вѣка сего иде(ж) миро-дръжителъ и власти темныя цр(ѣ)вѣютъ небо яко Ерихонъ въ оудолѣ при Ердани създан вистъ град хананейскій. Паки же Ер(ѣ)лимъ на гврахъ и гвры окр(ѣ)тъ его.

Тако и рай насажденъ вистъ десницею бжіею на востоцѣ [14] на высокихъ мѣстехъ и горахъ прекрасныхъ, идеже зефиръ веселый и воздухъ пресвѣтлый оумѣренный, нѣ зимный и нѣже паки гораций

яко рѣша нѣции ѡ(т) стихъ, ибо рай стоитъ на(дъ) сею землею
высоко яко нѣкий домъ цр(ѣ)кин надъ градомъ: земля же сѣа
точію дла звѣра създана быст(ь) идеже изгнанъ бысть Адамъ
престѹплениа ради идеже мы ннѣ на ней живемъ.

[De aceea Domnul numește lumea aceasta Erihon pentru viața pătimase și
păcătoasă, partea de jos a veacului acestuia întunecat, unde stăpânitorul lumii și
puterile întunerecului împărătesc. Căci dacă Erihonul a fost zidit în valea Iordanului,
oraș cananean, la fel Ierusalimul [a fost] pe munți și cu munții împrejurul lui.
La fel și raiul a fost așezat la dreapta lui Dumnezeu, la răsărit, în locuri înalte și
munți preafrumoși, unde este zefirul vesel și văzduhul prealuminos și <unde> este
moderat, nici iarnă și nici iarăși arșiță, cum a spus unul dintre sfinți. Fiindcă raiul
stă pe acel pământ înalt ca o casă împărătească pe un oraș. Iar acest pământ doar
pentru fiare a fost făcut, unde a fost izgonit Adam pentru crimă, și unde noi acum
pe el trăim.]

Următoarele 23 de rânduri, despre căderea lui Adam, sunt rezumate în 9,
pentru ca ajungând la omul ce zăcea pe jumătate mort să traducă tot, până la
sfârșitul părții a doua, preț de o pagină și jumătate.

Dăm în consecință, textul integral în original și în traducerea realizată
pentru noi de doamna Manuela Anton, cercetător la Institutul de Istorie și
Teorie Literară „G. Călinescu”, doctor în filologie și desăvârșită cunoscătoare a
limbii ruse și slavone, pentru a urmări încă odată modul în care a lucrat și aici pe
izvor:

Аще и священникъ его по времени мнѡсѣ надшедъ и видѣвъ и
минувъ не даде емѹ нѣ единой помощи. Таковъ бо вы(сть) законъ
приношаше жрътвы и священство ароново кровъ козлію и телчію ѡ
грѣсехъ естества члч(ѣ)каго и сѣа вса нѣчтоже оурпѣ зраненомѹ
пѣстѹлъ бо ваше законъ члкъ а не спситель. [marginal калѣ г] Таже
посихъ и леввитъ надшедъ ѡного члѣка лютеѣ страждѹщаго
и болезнію съдержимаго и той пришедши на мѣсто ѡно и видѣвъ
его и не давъ емѹ помощи ѡ(т)шедъ ѡ(т) него. Пришедши бо
пр(ѣ)рцы яко леввитове мало постоавше проповѣданіемъ хотѣхѹ
ѡправдити члч(ѣ)кѡе естество и не возможе тварь твари сп(ѣ)ти
и нѣже кровъ козліа очистити ѡ(т) мертвенны(хъ) дѣлъ законъ
бо и пр(ѣ)рци не возмогша исцѣлѣти ранъ грѣховныхъ члѣскаго
рода.

Посихъ же всѣхъ пришедъ къ ѡномѹ лежащемѹ въ ранахъ и
въ болезни лютой мл(ѣ)тивый самаранинъ гѣ наш(ъ) Іс Хс слово
вжіе плотію одѣанное (гала г) иже члкъ бысть насъ ради [Іоан ѥ]

и клѣтва по насъ и самаранинъ нареченъ ѡ(т) іудей яко рѣша
словѣрный не доврѣ ли мы глѣмъ, яко самаранинъ еси ты.

Сый оубо мл(ѣ)тивый самаранинъ пришедъ надъ ѡного члѣка
лежащаго при пѹти въ болезни лютой, и видѣвъ яко оуже съгниша и
въсмердѣшася раны его тогда сѣло съжалѣвсѣа его и оумл(ѣ)рдисѣ
надъ нимъ и пристѹпивъ къ немѹ не гнѣшасѣа смрадныхъ стрѹповъ
его [не минае(тѣ) бо яко леввитъ и ерей но промышляетъ о спсении
оупазве(н)ного нача ѡбвазовати раны и не оставляетъ(ъ) во(л)ше
смрадѹ словномѹ расходитсѣа но стагаетъ его прецениемъ геены
яко горкимъ врачеваніемъ прежде паки же посемъ легчайшее
възливаетъ во на него елеи вѣчной мл(ѣ)ти своен и въ покаанію
грѣшникѡ(въ) пріемлетъ всѣхъ призываетъ(ъ) къ себѣ прійдѣте
рече къ мнѣ всѣ ѡвременен(н)ын азъ оупокою вы праведныхъ оубо
любитъ и грѣсныхъ милѹетъ и призываетъ въ цр(ѣ)тво свое
неб(ѣ)ное вѣчне с(ъ) нимъ цр(ѣ)твovati].

Подаетъ помощъ въ грѣсехъ лежащемѹ и раны его поливаетъ
елеомъ и виномъ словомъ своего вж(ѣ)твенного оученіа. Елеи во
знаменѹетъ еже мл(ѣ)тивное его и члѣколюбное ѡбѣщаніе вѣчной
радости съ агглы веселіе. Паки же вино прѡстное и страшнѣйшее
яко нѣции рѣша прецение геены сими во двома виды възводитсѣа
члч(ѣ)кое естество на покааніе и раны его грѣховные оуврачеваны
вываютъ. Паки же ино образно можемъ(ъ) разѹмѣти. Вино и
елеи двѣ естествѣ въ Хѣ, елеи кротчайшее члч(ѣ)кѡе, вино же
нетрѣпимое вж(ѣ)твенное величество знаменѹетъ. Яко ап(ѣ)лъ
рекъ и зліа себе и зракъ раба пріемъ [Филип ѡ]. Сего ради
прише(дъ) къ намъ снѣ Бжій въ двоухъ есте(ѣ)твѣхъ вж(ѣ)твомъ
и члч(ѣ)тво(мъ) и симъ приближеніемъ, яко възліаніемъ вина и
масла оуврачева пазвы грѣхъ нашихъ(ъ) ибо той недѹги наша понесе
(Іса ѥг), и раною его мы всѣ исцѣлихомсѣа и пречистою кровію и
тѣло(мъ) его животъ вѣчный пріахомъ. И тако приближившисѣа
(f. 333) естествѹ нашемѹ въ ранахъ лежащемѹ възпріемлетъ его
на свой скотъ сирѣчь тѣло нашего естества зраненного грѣхомъ
на рамаъ свою възпріемъ яко пастыръ доврій овча заблѹдшее и къ
ѡ(т)цоу принесе и съ неб(ѣ)ными силами съвѣкѹпи(въ) сътвори
насъ себѣ оуды той глава наша [Ефес ѡ].

Въземъ насъ долѹ лежащихъ и сѣло зраненныхъ и принесе въ
странно пріемницѹ въ црковѣ свою. Ибо црковъ Хѣа яко странно
пріемница всѣхъ пріемлетъ(ъ) іудеанина и еллин(а) и скѹфа и

варвара црѣ и пастыра: праведника и грѣшника, разбойника и мытарѣ и гонителя мнѣи бо страны и народы прѣа иже под нѣсемъ(ъ) ѡ(т) вѣсхъ четырьѡ(хъ) частей свѣта. ѡ(т) всякого языка нбо ннѣ въ всякомъ языцѣ боасѣ бѣга и съ вѣрою дѣлааи и правдѣ прѣатенъ емѣ есть. Странно прѣемникъ(ъ) же в ней ап(ѣ)лы выша и по нихъ(ъ) намѣстницы ихъ и въспрѣемницы пр(ѣ)тлѡв тѣхъ(ъ): патрїарси и архиеп(ѣ)пы и по временехъ пастырїе и оучитѣ вселенскїи проповѣдницы слова Бж҃е҃го. Гимъ оубо Гѣ спорѣчивъ странно прѣемницѣ цр҃квѣ свою и ѡ(т)ходати въ оутрѣе по въскрсенїю своемъ на нѣса даде тѣмъ два динари. Два законы, ветхїи и новый единого бо цр҃а нб(ѣ)ного образъ и написанїе имѣт(ъ) слова Бж҃їа пресвѣтлыа. Къ тѣмъ рекъ гѣ аще приложиши ѡ(т) себе въздамъ(ъ) тебѣ егда възвращѣса нбо въ истиннѣ по ѡ(т)шествїи Хвѣ приложиша ап(ѣ)лы мнѡго трѣдѡвъ о спасенїи нашемъ и вездѣ поученїе разсѣаша въ всѣхъ странахъ поднб(ѣ)ныхъ.

Такожде по нихъ и оучитѣ вселенскїи мнѡго приложиша ѡ(т) себе дивнои премѣдрости и таинъ нб(ѣ)ныхъ ѡ(т)кровенїе показаша сказѣющи ветхїи и новый завѣтъ ꙗко вѣсловцы и златоустый ст҃ый мой сладкїи оучитель тѣм же и по трѣдѣхъ своихъ и възданїе прїимѣтъ тогда. Егда гѣ възвратитѣ пакы прїити въ второе и славное пришествїе свое и сїи тог(д)а рекоутъ г҃и: два динарѣ предалъ еси намъ и се дрѣгаа приложихомъ тогда рече Гѣ рабы мои добри и строителѣ вѣрныхъ внидѣте в радость г҃а своего и по трѣдѣхъ(ъ) вашихъ прїимѣте вѣнца почести ꙗже о҃готовахъ ва(мъ).

[După mult timp, l-a găsit un preot și, văzându-l și trecând pe lângă, nu i-a dat niciun ajutor. Căci asta este Legea pentru cei ce au preoția lui Aaron și aduc ca jertfă sânge de berbec și vițel pentru păcatele ființei umane. Toate acestea însă nu au însemnat nimic pentru cel rănit, căci blestem este Legea pentru om și nu mântuire (Galateni 3).

De asemenea un levit l-a găsit pe omul care era cuprins de boală și suferea cumplit. Și acela, venind în acel loc și văzându-l, s-a îndepărtat, nedându-i niciun ajutor.

Au venit proorocii și asemenea leviților au stat puțin, vrând să vindece ființa umană prin propovedanie. Dar nu poate o făptură să vindece o altă făptură și nici sângele berbecului să curețe de lucruri lumești. Căci Legea și proorocii nu pot vindeca neamul omenesc de rănilile păcatului.

După toți aceștia a venit lângă cel ce zăcea rănit și cuprins de boală cumplită

samarineanul milostiv, Domnul nostru Iisus Hristos, Cuvântul întrupat al lui Dumnezeu, Cel care a devenit om și făgăduință pentru noi (Galateni 3). El a fost numit de către iudei samarinean, așa cum au spus și ereticii; oare nu spunem noi bine că Tu ești samarinean (Ioan 8₄₈).

Acest milostiv samarinean a venit la omul care zăcea în cale cuprins de boală cumplită și, văzând rănilile acestuia putrezite și urât mirositoare, i se făcu milă și se apropie fără a se scârbi de putoarea rănilor lui. Nu l-a ocolit pe rănit, așa cum au făcut-o levitul și preotul, ci s-a gândit la mântuirea lui, legându-i rănilile și împiedicând răspândirea duhori; l-a chinuit cu amenințarea gheenei, ca mai înainte cu vindecarea dureroasă; iar pentru potolirea suferinței a turnat pe el untdelemnul îndurării Lui veșnice, primind pe toți păcătoșii să-și mărturisească păcatele, pe toți chemându-i la El: „Veniți, spune, la Mine toți cei împovărați. Eu o să vă aduc liniștea”. Căci pe cei dreπți îi iubește și pe cei păcătoși îi miluiește și îi cheamă în împărăția Lui cerească, ca împreună cu El veșnic să împărățească.

El i-a oferit ajutor în păcate celui ce zăcea și peste rănilile acestuia a turnat untdelemn și vin și cuvântul învățaturii divine, potrivit căreia untdelemnul semnifică făgăduința Lui milostivă și caritabilă a bucuriei veșnice și a veseliei împreună cu îngerii. Iar vinul, așa cum spun unii, este cea mai năprasnică și înfricoșătoare amenințare a gheenei. Cu aceste două forme (de administrare a unei taine – nota trad.) a fost ridicat omul la pocăință și au fost vindecate rănilile păcatului lui. Metaforic înțelegem că vinul și untdelemnul sunt cele două firi ale lui Hristos, untdelemnul însemnând blândețea, latura Lui umană, iar vinul măreția divină neîndurătoare, așa cum spune apostolul: „Ci s-a deșertat pe Sine, chip de rob luând” (Filipeni 2₇; în tipăritură citare incorectă: Filipeni 1 – nota trad.). Pentru aceasta a venit la noi Fiul lui Dumnezeu în două firi, divină și umană, și prin această apropiere, adică prin turnarea vinului și untdelemnului, a vindecat rănilile păcatelor noastre, căci „a luat asupra-și durerile noastre” și „prin rănilile Lui noi toți ne-am vindecat”, și prin sângele și trupul Lui preacurat am primit viața veșnică (Isaia 53₄₋₅).

Apropiindu-se de trupul nostru rănit, l-a pus pe dobitocul Lui, adică trupul nostru rănit prin păcat l-a pus pe rana Lui, ca un păstor bun oaia rătăcită, și l-a adus la Tatăl Lui și, unindu-ne cu cetele cerești, ne-a făcut pe noi Sieși undiță, căci El este capul (Efeseni 4₁₅).

Luându-ne pe noi, cei ce am zăcut răniți, ne-a dus într-un așezământ de binefacere, în biserica Sa, căci biserica lui Hristos asemenea unui așezământ de binefacere îi primește pe toți, și pe iudeu, și pe elin, și pe scit, și pe barbar, pe țar și pe păstor, pe cel drept și pe cel păcătos, pe tâlhar și pe cel chinuit și pe asupritor. Din toate țările și din toate popoarele din cele patru părți ale lumii, din toate limbile primește <Biserica>, fiindcă acum toate popoarele se tem de Dumnezeu și se fac plăcut Lui prin credință și prin lucruri drepte. Binefăcători aici au fost lăsați apostolii și namestnicii lor: patriarhii și arhiepiscopii, preoții și învățătorii lumii, propovăduitorii Cuvântului lui Dumnezeu. Acestora le-a dat Domnul acest adăpost de binefacere, adică biserica Sa.

Și ducându-se dimineața, după învierea Sa, în ceruri, le-a dat lor doi dinari, adică două legi, veche și nouă, acestea două având imaginea și semnul lui Dumnezeu într-o ființă, Cuvântul prealuminat al lui Dumnezeu. Către ei a spus Domnul: „Ai

grijă de el și, ce vei mai cheltui, eu, când mă voi întoarce, îți voi da". Căci, într-adevăr, după plecarea lui Hristos, apostolii au muncit cu străduință pentru mântuirea noastră și pentru răspândirea învățaturii în toate țările lumii. Așijderea învățătorii lumii, adică teologii și dulcele meu învățător Sfântul Ioan Gură de Aur, multă muncă au depus pentru a explica înțelepciunea minunată și tainele cerești din Vechiul și Noul Testament. Pentru aceea și pentru munca lor vor primi răsplată atunci când se va întoarce Domnul din nou, în a doua slăvită venire a Sa. Și toți vor spune atunci: „Doamne, doi dinari ne-ai dat, iar noi adăugăm încă doi”. Atunci va spune Domnul: „Bunii mei robi și namestnici credincioși, intrați întru bucuria Domnului vostru și după munca voastră primiți cununa cinstei, pe care am pregătit-o pentru voi”.] (versiune românească de Manuela Anton)

XLVIII. Pericopa din Luca 12¹⁶⁻²¹ care se citește în **Duminica a douăzeci și șasea după Rusalii**, despre **bogatul căruia rodindu-i țarina se gândea cum să-și depoziteze agonisita**, fără să ia în seamă posibilitatea ca moartea să-i lase totul pe mâinile altora, face parte din marea cuvântare din care mai fusese extrasă și pericopa din duminica a nouăsprezecea. Este urmată de învățătura tot atât de paradoxală pentru gândirea obișnuită ca și întoarcerea celuiilalt obraz dacă ești lovit pe unul: aceea de a lua exemplu de la crinii câmpului, care nu torc și nu țes, dar nici Solomon nu era îmbrăcat mai frumos, și de la corbii care nu au jitițe de depozitat grăunțele, dar îi hrănește Dumnezeu. Într-o variantă aproape identică o găsim consemnată și în Evanghelia după Matei 6²⁵⁻³⁴ la sfârșitul predicii de pe munte. Dar acolo fără parabola premergătoare.

Tâlcul acestei parabole, ca și al învățaturii despre crinii câmpului, ne este dat chiar de Mântuitorul în cuvintele pe care, în versiunea în vigoare acum, le găsim traduse prin „*Nu vă îngrijiți pentru viața voastră ce veți mânca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca. Viața este mai mult decât hrana și trupul decât îmbrăcămintea*”.

Este o traducere care intervine în textul original, dar scoțând și mai clar în evidență sensul profund și de acută actualitate al spuselor Mântuitorului. În original (versetele 22-23) citim μη μεριμνάτε τῇ ψυχῇ τὴ φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι τί ἐνδύσθηθε. Ἡ γὰρ ψυχὴ πλεῖον ἐστὶν τῆς τροφῆς καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος, care în *Noul Testament* de la Alba Iulia au fost traduse cu „Nu grijireți de viața voastră, ce veți mânca, nece de trup, cu ce-l veți îmbrăca. Mai scumpu-i sufletul decât hrana și trupul decât îmbrăcămintea”. În *Biblia* de la 1688: „Nu grijireți de sufletul vostru ce veți mânca, nici de trup ce veți îmbrăca. Mai mult sufletul iaste decât hrana și trupul decât îmbrăcămintea”. În traducerea actuală, textul de la Matei: „au nu este sufletul mai mult decât hrana și trupul decât îmbrăcămintea” (6²⁵).

În cuvintele Mântuitorului avem de două ori **sufletul**, prima oară tradus în

1648 cu *viață* la fel ca acum, dar a doua oară lăsat ca în textul grecesc. Cei ce au îngrijit *Biblia* de la București au respectat însă originalul în ambele cazuri.

Rostul acestei învățături nu e de a îndemna la nepăsare și parazitism, ci **de a scoate pe oameni de sub robia preocupărilor pur pământești, care se soldează cu lipsirea lor de viața trăită cu adevărat.**

Cel ce a spus că a venit ca lumea „*viața să aibă și din belșug să aibă*” (Ioan 10₁₀) a prevenit tocmai asupra acestei primejdii, devenită legea de fier în lumea noastră de azi, unde celor mai mulți li se fură de fapt viața, obligându-i să o dea toată pe alergătura după hrană și îmbrăcăminte. Alții și-o consumă singuri în goana după avuție. Și unii și alții sunt în cele din urmă sacrificați unui moloh în pântecele căruia sunt aruncați, înainte de a ajunge în iadul creștin de pe lumea cealaltă.

O dată mai mult, prin această învățatură Mântuitorul se arată a fi cel mai mare învățător de viață din câți au apărut pe lume, și că El s-a făcut pe sine izvorul de viață adevărată aici, și calea spre cea de dincolo. «Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntru vostru» [Luca 17²¹] ne dă cheia spre a deschide poarta către înțelesurile ultime și cele mai actuale ale religiei născute din învățătura, lucrarea, jertfa și Învierea Sa.

Această „**împărăție a lui Dumnezeu**” din suflete înseamnă de fapt adevărata trăire plenară a vieții dintre leagăn și mormânt, bucuria și rodirea acestui dar al lui Dumnezeu. Înseamnă scoaterea ființei umane din mizeria la care ajunsese la venirea lui Iisus în acea lume intrată sub stăpânirea dracilor și a închinători la idoli, și în care este pe cale să se întoarcă astăzi. „Hoții de vieți” care sunt dracii cu chip de om din zilele noastre și închinătorii vițelului de aur au și simt tocmai de aceea în Iisus Hristos pe cel mai ireductibil dușman, văd în El primejdia dărâmării împărăției lor. De aici vrăjmășia cu care-L urmăresc!

Este important de luat aminte (ceea ce sub influența lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki Mitropolitul Varlaam n-a reușit să realizeze) că Mântuitorul nu spune absolut nimic despre ceea ce avea să se întâmple cu bogatul obsedat de averea lui, după ce-i va lua Dumnezeu sufletul. Pune accentul doar pe ceea ce urma să se întâmple cu averea pentru care uitase de orice altceva, dar pe care moartea neprevăzută avea să o dea altora. Nu ni se spune că bogatul ar fi mers la iad. Această „complectare” care din cartea lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki va trece și într-a Mitropolitului Varlaam, este iarăși o răstălmăcire.

Nicăieri Iisus nu a **condamnat** bogăția în sine. Chiar dacă a emis aforismul cu bogatul și cămila ce trece prin urechile acului, i-a adăugat imediat răspunsul știut, dat celor ce trăgeau concluzia că niciun bogat nu va intra în împărăția cerurilor: ceea ce la oameni este cu neputință, este cu putință lui Dumnezeu. Deci

lasă deschisă poarta. Singura excepție o găsim în ceea ce i-a atribuit *Evangelia lui Luca* atunci când i-a alterat și interpolat predica de pe munte.

Mântuitorul – ne-a spus-o clar – nu-i va întreba pe cei convocați la judecata de apoi care au fost săraci, să le dea raiul, și care au fost bogați, să-i trimită în iad, ci va întreba cum s-au comportat cu aproapele lor, cu care El se identifică. **Ceea ce presupune și întrebarea: cum s-au folosit de averea pe care au adunat-o cu ajutorul lui Dumnezeu, înmulțind talantul ce li s-a dat?**

Exact în acest spirit și-a construit Mitropolitul Varlaam predica sa. A găsit la Kiril Trankvilion-Stavrovețki o introducere ce-l servea de minune, descriind ravagiile setei de avere asupra ființei umane. În consecință, a tradus-o fără a scăpa nimic. Dar după ce s-a apucat să traducă și prima parte a tâcului, a părăsit izvorul după primele patru rânduri, întrucât predica ucraineană se desfășoară în cu totul alt registru (ceea ce se va putea constata cu ușurință dacă într-o zi o vom avea tradusă) și a trecut iarăși la alcătuirea unei predici proprii, continuând cu lămurirea naturii greșelii săvârșite de cel bogat: **de a nu fi folosit o parte din avere făcând binele, și de a crede că lui, și nu în primul rând lui Dumnezeu, i se datorează succesul. Aceasta este învățătura pe care o așează Sfântul Ierarh Varlaam în centrul sistemului său de morală întemeiat pe Evanghelie.** Sistem cuprins și propagat în *Cartea românească de învățătură*.

A pune în lucrare, pentru cauza binelui, capacitatea unora de a strânge averi este preocuparea lui permanentă, și o găsim în multe alte locuri. Dar aici ea se concentrează într-o predică special concepută spre a servi acestui scop.

Toate trimiterile la înțelepciunea biblică, exceptând pe aceea preluată odată cu primele rânduri ale textului trankvilian, îi aparțin. Se vede cu câtă măiestrie le poate folosi în argumentarea tezei sale. Din izvor n-a mai împrumutat – de data asta neinspirat – decât ultimele rânduri de pe pagina 259, **despre căderea bogatului în iad**, inexistentă în parabola Mântuitorului (la Kiril Trankvilion-Stavrovețki pe fila 359, rândurile 8-14).

La începutul *părții a doua* formulează de o manieră categorică învățătura: **„Să nu-i paie cuiva c-au pierit bogatul acesta pentru că ce au fost bogat. Că bogăția iaste darul lui Dumnedzău, carea o dă Dumnedzău după svatul voiei Sale cui va. Pentru acéia mulți oameni cetim în Svânta Scriptură c-au fost bogați și la Dumnedzău sămt buni”.** Aceasta nu înseamnă că acoperea pe cei ce adună averi tâlhărindu-și semenii. Dovadă stau atâtea critici virulente la adresa lor. Dar pentru el, vina celui din parabolă era că **„ce avea ținea el că-i iaste dentru mentea sa, iară nu de la Dumnedzău. Și cât avea, tot pre sațiul trupului său cheltuia și numai pentru sine ținea. Iară de mișelătatea**

și de sărăcia de-aproapelui său nemică nu gândia. Numai pentru atâta arată Domnul c-au pierit acesta bogat” (p. 261).

Dar după cum am văzut, nu Domnul „arată”, ci doar Kiril Trankvilion-Stavrovețki. Și luându-se după el, confratele român „arată” așa ceva.

XLIX. Duminica a douăzeci și șaptea după Rusalii cu pericopa de la Luca 13₁₀₋₁₇, **despre femeia ce pătimea de 18 ani și a fost vindecată sâmbătă**, ceea ce l-a revoltat pe „mai marele săborului”, ne readuce prin pana lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki în fața conflictului dintre Fiul lui Dumnezeu care și-a luat trup omenesc din poporul evreu și acest popor care l-a dăruit lumii, dar l-a respins pentru sine. „Cu învățătura și cu multe ciudese i-au chemat pre dâșii ca să dobândească ei mântuința cea vécinică. Iară ei de un făcătoriu de bine ca acela să lepăda și să puna Lui împotrivă”, citim în versiunea românească a textului care în izvor este: **WH HЖE ЗЛWВЪРНІИ W(T) ТАКОВАГО БЛГОДАТЕЛА W(T) ВРАЩАХСЯ И ПРОТИВЛАХСЯ ЕМУ** (f. 337 – introducere).

Pentru încă o dată trebuie spus foarte apăsător că nu **poporul evreu** l-a respins pe Iisus. **Poporul evreu** este cel care i-a dat pe apostoli și pe Sfântul Pavel, pe Maria Magdalena, pe Lazăr din Betania și surorile sale, pe femeile mironosițe și pe mulțimile care L-au urmat pretutindeni, L-au ascultat vorbind și L-au întâmpinat cu ramuri în Duminica Floriilor. Fără toți aceștia, noul profet n-ar fi depășit impactul „predicii în pustiu” a Înaintemergătorului Ioan, despre care nu ne mai amintim acum decât fiindcă l-a botezat pe Iisus în Iordan. Chiar din predica Mitropolitului Varlaam se vede că cel revoltat de minunea săvârșită de Mântuitorul este „mai marele săborului”. **„Iară năroadele, célea ce vedea și audziia, să bucura și slăvia pre Dumnedzău de toate ciudesele și minunile ce să făcea de Dânsul”** (p. 266).

Conflictul dintre Iisus din Nazaret și clasa politică a poporului evreu în înfățișarea ei de atunci – ierarhi, farisei, cărturari – conflict căruia un autor român, avocatul **Ioan Fruma**, i-a consacrat poate cea mai pertinentă analiză din câte s-au făcut în miile de cărți închinat Mântuitorului¹³⁸ este una din tragediile create de istoria care s-a dovedit a depăși în imaginație pe toți tragicii, greci și moderni, la un loc!

Această tragedie s-a născut din imposibilitatea acceptării **adevărului întrupării lui Dumnezeu**, de către capii religioși pentru care afirmarea de către Iisus a dumnezeirii Sale era o blasfemie ce se cerea pedepsită prin lapidare.

¹³⁸ Ioan Fruma, doctor în drept, avocat, *Procesul lui Iisus în lumina noilor documente și descoperiri arheologice*. Cu o postfață de Dan Zamfirescu, București, Editura Roza Vânturilor, 2000.

Dar conflictul și-a atins punctul dincolo de care orice tolerare a noului profet a devenit imposibilă, în momentul în care cel ce nu încetase să-i critice și să-i scandalizeze pe cei ce-L urmăriseră și-L ispitiseră și până atunci neconținut a intrat în templu și a răsturnat mesele zarafilor, pe care i-a gonit cu biciul. În felul acesta s-a atins de centrul tuturor intereselor acestei clase politice și a obligat-o să reacționeze imediat, recurgând chiar la ocupantul roman detestat, pentru a scăpa de Cel ce devenise pentru ea un pericol mult mai direct decât pentru ortodoxia iudaică ai cărei paznici se considerau. Ortodoxie pe care însă au afișat-o ca motiv pentru a-i cere condamnarea la moarte, mobilizând pentru reușită mulțimea care-l aclamase cu numai câteva zile în urmă.

Conflictul dintre Mântuitorul Hristos și conducătorii poporului evreu se va perpetua în istorie, întrucât noua religie care s-a născut și a fost adoptată de ne-evrei a generat de aproape două milenii o formă nouă de antisemitism: cel teologic, ilustrat la noi și de Nae Ionescu în prefața la romanul lui Mihail Sebastian *De două mii de ani*. El a venit să se adauge la manifestările celui deja vechi de alte milenii.

Cu acest „antisemitism teologic” reprezentat și de Sfântul Ioan Gură de Aur ne întâlnim continuu la Damaschin Studitul și la Kiril Trankvilion-Stavrovetki. Inevitabil, prin folosirea textelor lor, îl găsim și la Mitropolitul Varlaam. Am văzut însă cum ierarhul român ține să ia distanță față de aceste izvoare, dar fără a putea să ocolească însăși realitatea din Evangheliile pe care le tâlcuia: conflictul tragic între Iisus din Nazaret și clasa conducătoare a neamului său. Unul din procedeele la care a recurs, a fost, pe lângă atenuarea și cenzurarea acestor izvoare, **neimplicarea personală în tratarea temei și limitarea la rolul de traducător**. E ceea ce face și de data aceasta.

După planul invariabil, predica este împărțită în *introducere*, pe care o găsim preluată *ad litteram* din cartea ucraineană; din *pericopă*, tradusă tot de acolo, și din cele două părți.

Prima parte este intitulată *Pentru binele lui Hristos, cum face bine și celorla ce să pun împotrivă*. Pe aceștia îi descoperă a fi evreii în totalitate, dar descoperirea nu-i aparține, întrucât toată pagina 264 din ediția noastră, de sus până jos, în care găsim dezvoltată această idee, este tradusă cuvânt cu cuvânt de pe fila 337 verso și 338 recto (până la rândul 9) din cartea ucraineană, cu doar câteva mici diferențe. Titlul însuși al primei părți este luat de aici **О благодѣланію Хвѣ и ѡко противаци(м)сѧ емѸ добро творитѸ, и ѡко не подоваетѸ оучлю лѣнитисѧ людей оучити** [Despre binefacerile lui Hristos și cum că El face bine și celor ce i se împotrivesc. Și că trebuie ca învățătorul să nu să lenevească de a-i învăța pe oameni].

Partea a doua a titlului a dispărut la Varlaam deoarece textul din predică la care se referea a fost sărit. El ocupă în cartea respectivă o pagină, de la rândul 9 pe fila 338 până la rândul 9 de pe verso, unde mai sunt două cuvinte. Pe restul acestui rând găsim traducerea după o pagină întreagă lăsată afară, de la (fila 338 verso, rândul 9): **ОВЫЧАЙ ВО ВАШЕ ТОГДА СЪБИРАТИСѧ ЛЮДЕМЪ ВЪ ЦРКВѸ** = „Tocmală avea atunci jidovii de să aduna sâmbăta în besérecă” ... cu care se reia traducerea până la „Pentru nește păcate a ei i să tâmplă fămei aceia boală ca acéia slobodzită pre dânsa acea muncă și acea certare de la Dumnedzău, în puțină vréme să să muncească trupul ei, ca sufletul ei să să izbăvască de munca de véci”. Această explicație este adăugată de autorul român, după care în cele ce urmează de la „Când iaste boală” reia traducerea, omițând din nou 6 rânduri (de la **ПРИГЛАСИВЪ Ю РЕКЪ** ... cu discursul către femeie, inventat de Kiril Trankvilion-Stavrovetki, până la **В(Т) Вѣчнои моуки**) și traducând de la **ЕГДА ВО И НЕДѸСИ КОМѸ ВѸДѸТЬ В ТѢЛѢ** = „Când iaste boală în trupul cuiva” ... până la „că nu uită fapta [сътздания = creatura] sa”.

Din nou sare 4 rânduri, după care lipește mai departe de la „Nice iaste vréun lucru să nu să poată lui Dumnedzău. Din nemică face de iaste, și din mort face viu, și din bolnav sănătos” etc. și până la sfârșitul părții întâi din *Cartea românească de învățătură* fragmentul de pe ultimul rând al filei 338^v și primele 11 de pe f. 339: **и в(т) несѸщи(х) сѸщаѧ творити, в(т) мрѸтвого живое, и в(т) недѸжного здравое. Сѧ же вѸдѸще ими възропѣемъ¹³⁹ съ въздыханіемъ и слезами съ вѸрою къ ХоѸ спсителью нашемѸ, нво и наша дшѧ скорчена ндолѸ поникла не могѸще в(т)нюдѸ възслонитисѧ по(д) нежнвсимым временем грѸховѸ мнѸгихѸ и нѸже мало възрѸти высоты нв(Ѹ)нои но всегда землю зритѸ и чрѸность еѧ лютѸ во связанна оуздою дѸмонскою сирѸчь грѸхѸмъ се во оузлици сатанино в(т) сего не оудовно комѸ разрѸшитисѧ точію сам Ѹб. Аще во к немѸ възропѣемъ в(т) глѸбины ср(д)ца тог(д)а авіе подвигнетсѧ мл(Ѹ)тію в насѸ, и свободит нас в(т) такового лютого мѸчителства и разрѸшит в(т) оузѸ его.**

[Și din neființă în ființă făcându-i, și din morți vii, și din bolnavi sănătoși. Acestea înțelegând să strigăm cu geamăt și lacrimi, cu credință în Hristos, mântuitorul nostru, căci și sufletul nostru este zgârcit¹⁴⁰ și căzut jos, neputând să se sprijine nicăieri de povara de neputat a mulțimii păcatelor, și nici un pic să privească

¹³⁹ Cuvânt acoperit de cerneală în fotocopie afară de literele **вѸ** și **мѸ** la început și sfârșit. Probabil **възропѣемъ** care se repetă mai jos.

¹⁴⁰ Verbul **скорчить** (la Sreznevski, vol. III, p. 730: **съкърчити** = **съкорчити**, **съкърчѸ**, **съкърчитисѧ** (reflexivul). În rusa de azi înseamnă *a face o grimasă, a se zbârci, a se ghemui, a se contracta*. Mitropolitul Varlaam l-a tradus prin *a se zgârci* și am adoptat traducerea lui.

la înălțimile cerești, ci totdeauna să vadă cele pământești și de negreala lui cea amară fiind legat cu frâul demonic, adică al păcatelor. Căci de frâul satanei nu este ușor cuiva să se desfacă, ci numai de către însuși Domnul. Dacă strigăm către El din adâncul inimii, atunci numaidecât vine mila Sa către noi și ne slobozește pe noi de asemenea chin amar și ne desface¹⁴¹ din legăturile sale.]

În Kiril Trankvilion-Stavrovetki mai sunt încă 10 rânduri până la sfârșitul primei părți, dar Mitropolitul Varlaam s-a oprit aici. Tot ce-i aparține în această primă parte este explicația bolii femeii, reprodușă mai sus.

Partea a doua, cu titlul *Pentru zavistiia și pentru nemulțămirea rodului iidovăsc* traduce pe **В зависти рѡда жидовского и ѡ неѡблагодѣтельности тѣхъ** [Despre invidia neamului evreiesc și despre nerecunoștința lui].

Din nou primele rânduri ale acestei părți a doua (ultimele de la pagina 265 a ediției noastre) traduc pe primele 5 ale părții a doua din predica lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki, de pe fila 339, afară de cuvintele **и разрѣши ю ѡ(т) оузы сатанины** – și o dezlega de legăturile satanei. După care urmează cele două secvențe din care se compune această parte: prima, despre *zavistie* (invidie, pizmă), iar a doua despre *nemulțumire* (nerecunoștință).

Sărind peste tot discursul către mai marele soborului, imaginat de Kiril Trankvilion-Stavrovetki, care ocupă ultimele 10 rânduri ale filei 339, discurs ce continuă și pe verso încheindu-se cu două cuvinte de pe rândul al șaselea, autorul român reia traducerea de la rândul 6, legând-o de cele dinainte cu fraza proprie „Că așa iaste zavistia: nu știe să-și aleagă șie binele, totdeauna stă împotriva binelui”.

Traduce: **прѣвозданный раѡ ѡ(т)падъ** [primul creat în rai căzu] mai simplu: „Adam din rai fu gonit”. Avel este lăsat fără calificativul **прѣвый мѣртвецъ на земли** [Avel, primul mort de pe pământ], la Iosif **свободный** este înlocuit cu *ghizdav* (cel frumos) și imediat urmează „Domnul Hristos în mijlocul de doi tâlhari răstignit” care traduce, descărcându-l de înfloritura retorică pe **гдѣ ѡ(т) херувимъ славимый и на престолѣ сѣрафимскѡмъ носимый посредѣ слѡдѣвъ вѣнѡшесѡ** [Domnul de heruvimi slăvit și pe tronul serafimilor purtat, a fost pus între răufăcători]¹⁴².

În rândurile următoare prelucrează însă și comprimă izvorul, adăogând și de la el și ocolind dificultățile slavonei lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki, devenită aproape intraductibilă:

¹⁴¹ **Разрѣши** – **разрѣшати** = a dezlega, a desface, a rupe.

¹⁴² **Вѣнѡшесѡ**, de la **вѣнѡтисѡ**, înregistrat doar de Djacenko este încă un cuvânt din vocabularul prețios al lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki și înseamnă a se purta, a trata dar și a se cuveni. Mitropolitul Varlaam a simplificat precum s-a văzut.

„Și până în dzua de astăzi pentru zavistiia mulți pat rău. Case sărăcesc, cetăți să răsipăsc, locuri să pustiesc. Pentr-aceea zavistiia iaste mai rea decât toate răutățile diavolului; di-nceput și într-înima oamenilor celor viclăni să ascunde, ca și întru inima acestui mai-mare de săbor”, corespunde la **тѣмже завист(ь) въ злыхъ злѣйшаѡ сѣа изначала въ нарѡдѣхъ ꙗко песъ бѣсноватый тоулаетсѡ всѡ добраѡ превращаетъ и въ сѣ(д)цѣ лѣкавыхъ члѣкъ съкриваетсѡ ꙗко и оу сего сонмонахалника имѣаше жилище свое и оусты того ꙗко змѣѡ наистиннѣ главоу подноситъ** (f. 339^v, r. 13-17).

Reia traducerea literală de la „Ce Domnul Hristos, Cel ce iaste puterea și înțelepciunea...” până la sfârșitul răspunsului dat de Mântuitorul mai marelui săborului, după care începând de la „Vădi Domnul” prelucrează din nou izvorul pentru următoarele 8 rânduri ale secvenței consacrate zavistiei, în care găsim tradusă fraza despre „năroadele célea ce să bucura și slăviia pre Dumnezeu”:

Сѣа же глѡущѣ емѣ стыдахѣсѡ всѣхъ прѡтѡвѡлюющѣсѡ емѣ. Людѣ же всѣхъ радовахѣсѡ о всѣхъ славныхъ вывающихъ ѡ(т) него.

Обличаѡ гѣ завистъ и неѡблагодѣтельство оногѡ старѣйшины събора и лицемѣремъ его нарицаетъ ꙗко ложного оучѣла а не истинного. Ино во въ оустахъ слово а ино въ сѣ(д)цѣ лѣкаство иво сѣѡ облыгѣетъ Хр(ѣ)та предъ нарѡды ꙗко бы законопрестѣпника показѣетъ его и разорителя съвѡтѣ и мѡисѡва преданіѡ, Хс же ѡ(т)ражаѣтъ его зловѣ и показѣетъ ꙗко тыи болше съвѡтѣ разорѡють егда в дѣнь той праведныхъ изгонѡтъ облыгѡють оубиваютъ.

[Acestea spunându-le lor, i-a rușinat pe toți potrivnicii săi. Iară oamenii se bucurau cu toții de toate cele slăvite înfăptuite de el. A dat de gol Domnul invidia și nerecunoștința celui bătrân al soborului și fățarnic numindu-l pe el, ca învățător mincinos și nu adevărat, căci una erau cuvintele din gura lui și altele cele din inima vicleană. Fiindcă voia să amăgească poporul, înfățișându-l pe Hristos în fața lui ca pe un călcător de lege și năruitor al tradiției lui Moise. Hristos însă îi respinge răutatea și arată că el nesocotește/răstoarnă mai mult sâmbăta, când în această zi pe cei drepti îi izgonește, îi înșeală¹⁴³ și-i omoară.]

În următoarea secvență, despre nemulțumire, după ce sărise din nou peste 12 rânduri, reia traducerea de la **и во ꙗко завистъ зла естъ тако и неѡблагодѣтельство многи(х) погѣби** – căci dacă zavistia este rea la fel și nemulțumirea mult păgubește (f. 340 rândul 7) până la „Așa și acest mai-mare de săbor să scăpă de darul lui Hristos” cu care traduce pe **и лицемѣромъ нареченъ**.

¹⁴³ **Облагати** – *circumdare* însemna figurat și a înșela.

De restul de 22 de rânduri, cu care se termină fila 340 și a doua parte a predicii lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki și unde găsim un nou discurs imaginar al Mântuitorului cu demonstrația că evreii nu mai sunt fii lui Avram **ПОНЕЖЕ ВЪРЬИ ПОСЛАШАНИА НЕ ПОКАЗАША** (r. 11 de jos) [fiindcă n-au arătat adevărata ascultare] s-a dispensat. L-a înlocuit cu finalul de 11 rânduri, **cu descrierea raiului și îndemnul de a ne strădui să-l merităm**. Împreună cu cele câteva rânduri de legătură și explicarea cauzei bolii femeii, este tot ce-i aparține.

Din aproape toată această predică îl ascultăm de fapt pe Kiril Trankvilion-Stavrovețki vorbind pe românește.

L. În Duminica a douăzeci și opta după Rusalii se citește pericopa din Luca 14¹⁶⁻²⁴ *despre cina la care sunt chemați de „un om oarecare” cei ce refuză să vină, invocând diferite motive, și-l face pe cel care-i invitasă să ordone slugilor să-i cheme pe alții.*

Este o parabolă asemănătoare cu nunta fiului de împărat de la Matei 22¹⁻¹⁴ de care ne-am ocupat în duminica a 14-a, dar aici nu mai apare un împărat și o nuntă, ci doar o cină dată de un om oarecare. Slugile trimise sunt toate refuzate, dar nu unele „dosădite și ucise”. Nemaifiind nuntă, nu mai avem nici pe cel osândit că nu a venit îmbrăcat în haină potrivită. **Dar tâlcul rămâne același: împărăția cerurilor va fi luată de la evrei și dată neamurilor.**

Să fi rostit Mântuitorul această parabolă în două variante și fiecare dintre cei doi evangheliști să ne fi păstrat pe cea auzită de el? Întrebarea nu poate avea un răspuns cert, dar nici nu este esențial, din moment ce miezul parabolei este același.

De data asta Kiril Trankvilion-Stavrovețki, de la care este luată *introducerea*, nu mai vorbește doar de evrei ci de „nemulțămirea jidovilor, și **ș-altor oameni**” care au refuzat invitația „și așa să scăpară de veselii cea vecinică și Dumnedzău-i lepădă pre dâșii și în locul lor chemă pre alții”.

Nemaifiind nuntă, ci ospăț cu prietenii, găsim în tâlcul dat de *Cartea românească de învățătură* asemuire bucuriei prilejuite de aceste reuniuni prietenești cu bucuria mult mai mare de a fi în rai. Prima fiind trecătoare, chiar dacă este vorba de un ospăț dat de „Artaxerx” și ținând 70 de zile, cealaltă veșnică, într-un decor astfel descris încât avem din nou o viziune a paradisului în care se îngrămădesc elementele împrumutate vieții de pe pământ.

Prima parte este rezervată acestei comparații și descrierii raiului ca un loc

„cu carne dulce și cu vin ales; acolo unde noapte nu iaste, unde soarele nu apune și luna nu scade; unde iaste viața tuturor numai veselie; unde toate cugetele și toate pohtele și nesosințele noastre să vor împlea; unde să vor svârși dzilele drumului

nostru celui cu lacrimi; unde-i mângâiare ca acéia, care nu numai cu ochii, ce nice cu inima noastră nu putem gândi; unde nu-i o picătură numai ca aicea, ce sămt vâi și ape de dulceți și de veselii și de bine netrecut” (p. 269-270).

După această mirifică viziune a paradisului, pentru prima oară rostită în limba română ascultătorilor săi, Mitropolitul Varlaam le spunea „că Fiiul lui Dumnedzău, Domnul Hristos, pentr-aceasta din ceriu au pogorât pre pământ, ca să ne facă acéia cinste și acela ospăț și cale la Dânsu să ne deschidză”. Și tot pentru așa ceva „sămt toate obicinele Besérecei și a credinței noastre: Svântul Botedz și Svânta Cumenecătură, posturile, rugile, milosteniile și toate faptele céle bune creștinești”.

Această primă parte a predicii despre parabola cinei le oferea așadar românilor, pe limba lor, imaginea unui paradis în care vor scăpa de tot ceea ce le era greu pe pământ. Dar vor reîntâlni dincolo, într-o stare ideală și veșnică, pe cele îndrăgite aici, nelipsind carnea dulce și vinul ales, și chiar minunea de-a avea și soare și lună în același timp!

Nu era prima oară când Mitropolitul Varlaam făcea din evocarea paradisului magnetul cu care voia să atragă și să lipească sufletele de învățătura creștină și de codul ei moral, mai degrabă decât recurgând la frica de pedepsele iadului. Aici găsim pagina cea mai expresivă și mai cuprinzătoare, și este firesc să ne întrebăm cât i-o datorăm lui și cât celui din vecini.

Mergând la titlul dat de fiecare, din nou descoperim cum din cel românesc radiază lumina: *Pentru mărirea și pentru slava cinei lui Dumnedzău*. Este și foarte exact, deoarece în această primă parte nu se vorbește nimic de cei ce au refuzat să vină la ea. Imaginea fascinantă a binelui ceresc rămâne astfel netulburată în ochii sufletești ai ascultătorilor. În schimb, în cartea lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki ne întâmplă de la intrare personajele negative și limba răsucită: **В НЕБЛАГОДАРНЫХЪ И О ВЛГОСТИ БГА ЗВА(В)ШАГО НХЪ НА СЮ ВЕЧЕРЪ**: Despre cei nerecunoscători, și despre bunătatea lui Dumnezeu care i-a chemat pe ei la această cină.

Deosebirea nu se oprește aici. Avem din nou surpriza să constatăm că **întregul text al părții întâi din Cartea românească de învățătură este altul decât în partea întâi la scriitorul ucrainean. Nici măcar un rând nu este luat din acest izvor**. De asemenea, orice ecou și orice asemănare cu ceea ce citim în *Omiliarul patriarhal* sunt cu desăvârșire absente. Din ambele lipsește viziunea paradisului și punerea acestuia în relație cu cina împreună cu prietenii, care este *centrală* și structurează tot discursul din predica varlaamică.

După cum arată și titlul, în cartea ucraineană prima parte se ocupă de cei ce au refuzat invitația la cină, explicându-ni-se pe larg ce înseamnă fiecare,

conform motivului invocat pentru absență. Adică tocmai de cei lăsați afară în mod premeditat de Mitropolitul Varlaam în partea întâi a tâlcului său, pentru a pune reflectorul numai pe viziunea raiului spre care a venit să ne deschidă porțile Mântuitorul.

Despre ospățul lui Artaxerxes care servește drept termen de comparație pentru ospățul ceresc cel veșnic, nici *Omiliarul patriarhal* și nici autorul ucrainean nu pomenesc nimic. Întrucât n-am reușit să găsim izvorul din care și-a luat Mitropolitul Varlaam această informație (nu este nici în *Septuaginta* și nici în cronograful neogrecesc); rămâne să fie găsit în viitor, făcând astfel dovada lecturilor ierarhului moldovean.

Partea a doua din predica românească, intitulată *Pentru lepădarea jidovilor și pentru chemarea limbilor* începe prin a tâlcui *cina* drept odihna cea veșnică „întru veacul ce va să hie”, în care se vor odihni și toți sfinții care „s-au trudit, într-această lume”, „în lumina acéia carea pururi strălucéște”.

La această cină a fost chemat întâi „rodul” evreesc, cu legea și cu prorocii adică „la credința lui Hristos și la Beséreca Lui aicea pre lume”. Dar au refuzat, și „pentru-aceea și Dumnedzău pre dânșii blăstămă-i ca să nu guste nicedănăoară de aceia cină”.

Au fost chemați alții, și în descrierea lor îl descoperim iar pe Mitropolitul Varlaam deosebit de Kiril Trankvilion-Stavrovetki, care și el, după cum spuneam, are o asemenea descriere dar în prima parte.

De reținut cum îi introducea autorul român pe ceilalți care au refuzat invitația:

„În mijlocul acestora oaspeți ce șed la masa Sventei Evanghelii **sămt unii lepădați mai rău decât jidovii**, carii sânguri [înșiși] de bună voia sa să leapadă și să osindesc de cătră cinstea și ospățul acela”. Urmează trecerea lor în revistă:

Cumpărătorii de sate „sămt ceia ce nedejduiesc pre avuție și îmbogățesc din ustenințele altora, și iubăsc odihna trupului, tot în mândrii și în dulcești a petréce”.

Cumpărătorii de pluguri cu boi „sămt plugarii, țărării, proștii” [adică oamenii simpli] „carii numai pregiur agonisită și pregiur vită ce grijesc” și „numai pământul caotă, iară nu ceriul”.

Cei ce ș-au luat nevastă sunt cei ce „lângă muieri totdeauna șed, în pohte spurcate și în scârnavii”.

Concluzia fiind:

„Și așa aceștea toți, pentru sate și pentru boi și pentru muieri să leapadă de veselii cinei aceia.

Întăiu iaste mândriia și mărirea, pentru carea cădzu îngerul din ceriu și fu

diiavol. A doa, lăcomiia, pentru carea Adam cădzu din raiu. A treia, necurăția pentru carea lumea să îneacă cu potop de apă. Așea și chemații aceștea cu acéște trei păcate cad din-părăția ceriului și nu să spodobăsc să între în casa Domnului de sus, să guste de cina Lui.” (p. 271)

După această **tâlcuire** ce se întinde peste ambele părți, urmează pe o pagină și 15 rânduri din ediția noastră o adresare directă către ascultători, care aparține oratoriei propriu-zise. **Este o pagină de antologie a elocinței românești pe care n-o găsim luată de nici unde, ca și ceea ce-i precedase, afară de introducere.**

Predica din duminica a 28-a după Rusalii sporește așadar și numărul de pagini originale din *Cartea românească de învățătură* și valoarea acestora ca operă aparținând cu toate drepturile literaturii.

LI. Duminica a douăzeci și noua după Rusalii cu pericopa din Evanghelia după Luca 17¹²⁻¹⁹ ilustrează **ingratitudea** etern-omenească, prin istoria celor zece leproși vindecați de Mântuitorul, dintre care numai unul s-a întors să-i mulțumească, iar acesta era samarinean! De data asta autorul „parabolei” nu mai era Dumnezeu-Omul ci... realitatea vieții.

A mulțumi pentru binele primit, ceea ce înseamnă a avea simțul recunoștinței, din păcate nu foarte răspândit, **este o temă morală care apare aici pentru prima oară în limba română** și este enunțată de la primele cuvinte ale introducerii: „Mare dar iaste mulțămirea sufletului celui drept. Așijdere și nemulțămirea, foarte iaste rea și de vătămare sufletului”.

Să ai simțul recunoștinței este deci un dar de la Dumnezeu: „Mulțămirea adună milă și bine și ia daruri de la Dumnedzău, iară nemulțămirea rașchiră și piarde și de mila lui Dumnădzău departe gonéște pre oamenii cei nemulțămitori”.

Este o învățătură care venea pe deasupra și pe delături de a ceea ce se citea în pericopă, unde nu era vorba decât de faptul în sine, elocvent doar în legătură cu „natura umană”. **Căci Mântuitorul nu și-a retras binele făcut.** Dar întrebarea pusă celui venit să-i mulțumească vadește unda de amărăciune din sufletul Dumnezeului-Om în fața acestei biete ființe umane, pe care a venit să o ridice din decădere, plătind lucrarea Sa mântuitoare cu patimile și cu moartea pe cruce înconjurat de corul batjocoritorilor.

Citind întreaga predică la această duminică, în ea găsim în prima parte **învățătura despre faptul că Dumnezeu a făcut ce a făcut știind dinainte tot ce avea să urmeze, de la căderea îngerilor și a lui Adam la nerecunoștința celor nouă leproși.**

Este una din întrebările chinuitoare, speculate de adversarii credinței

creștine încă din antichitate: de ce, știind dinainte ce va fi, Creatorul a adus totuși din neființă în ființă această lume ce dă în aparență atâtea motive de îndoială față de înțelepciunea Celui căruia îi atribuim desăvârșirea. Nu găsim nici aici un răspuns. Dar înregistrăm apariția temei respective și, în mod firesc, suntem curioși să știm cui aparține: cărții românești sau izvorului?

Tot restul predicii gravitează în jurul leprei și a celor ce au fost pedepsiți cu ea, și din ce motive.

În legătură cu trimiterea celor zece la preoți mai avem și o punere în lumină a importanței cinului preoțesc: „că cum alegea preuții atunci și cunoștea curăția și necurăția celor stricați, așa ș-acmu preuții cei iscusiți și duhovnicii cunosc stricăciunea ranelor noastre cele sufletești, când să curățesc și când să înmulțesc” (p. 275).

Găsim – și-i bănuim imediat izvorul – o nouă trimitere spre neamul evreesc privit otova, drept motiv servind faptul că toți cei nouă nerecunoscători erau evrei:

„Pretutinderea să arată nemulțămirea jidovilor către binele lui Hristos, iară mulțămirea limbilor arată acest samareanin; că dzéce stricați să curățiră și întocma vindecare dobândiră, iară mulțămirea nu le fu întocma, că nouă nu să întoarsără să dea laudă lui Dumnedzău, și era izdrailteani. Mai gata fură păgânii a crede lui Hristos decât nemulțămătorii jidovi.” (p. 275-276)

Cât și ce-i rămâne autorului român și de data asta, după ce mergem la cartea lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki și căutăm și în *Omiliarul patriarhal*?

O primă constatare: și introducerea din cartea ucraineană (**pe care o găsim iarăși luată cuvânt cu cuvânt în cea românească**) și cea din *Omiliarul patriarhal* pune la început elogiul **mulțumirii** și condamnă **nemulțumirea**:

„Multe și de toate năravurile dăruit-au noao Dumnezeu să lucrăm, cineș spăseniei sale. Un nărav, cel dentâi, iaste blagodereniia. Și și nemica nu iaste mai mare și mai vârtos de aceasta și cu folos. Că cum blagodereniia cu folos, atâta iaste și neblagodereniia cu vătămătură. Că blagodereniia carei o iubesc, cu bună înțelepție-i face-i, iară neblagodereniia carei nu o socotesc, dârji și nebuni i face. Iară blagodereniia, cât de bine o avăm, ea o păzește și o ferește, și cât nu avăm, pre iușor dăruiaște, și câtă vătămătură turbură pre noi, departe o gonește, și încă și cealea ce nu ne-ară turbură, nu le lasă a fi. Iară neblagodereniia, varecătă dulceată și bunătate avăm, ea o răsipește și o piiarde, iară ce nu avăm, de-aciiia nu mai adauge. Că această amu vătămătură ce ne vatămă, ține și păzește, ce se nevoiaște și ce nu iaste să aducă și să adaugă.” (Ed. Pușcariu-Procopovici, p. 422)

Prevederea din lege ca leproșii să se arate preoților spre a constata dacă-s vindecați este de asemenea prezentă:

„Că leage era stricatului celui ce se vindecă, nu de sineși să se înveațe să-ș ispitească curăția, ce și între ochii preuților să dea arătare, și cu zisa acelora să se meastece cu cei curați. Milostivi-se de oameni iubitoriul de Dumnezeu de glasul acelor amărăți stricați, și-i milui de acel chin ce se chinuia de tot, că drept acel lucru se ivise pre pământ, de fu om. Și zise cătr-înșii: «Păsați, de vă spuneți preuților. Nici-i chemă pre ei Domnul cătră el, nici se atinse de ei, derep-ce era oprit leagiei să nu se apropie, nici să se atingă stricatului. Nici iarăș fără de lucru goni pre ei, după leage, ce și milă le deade și leagea păziia, derep-ce că mila lui e nespasă, și mândriia lui neajunsă e și nespasă. Că nu drept elu-ș feace aceasta, ce drept ceaia ce vedea, derep-ce amu că de se vrea atinge de stricați, părea-le-se-vrea că necurat a fi și el, și cu necurăție și cu prepus. Și ară fi spus tuturor îputându-i de ce fu. Ce nu se apropie, nici se atinse de ei, că și leagea necurat zicea că iaste carele se atingea de stricat sau cât de puțin să și se apropie de el.

Drept aceia și leagea necălcăță să fie păziia, și ca Dumnezeu milostiv dăruia lor și glas lăsă, cel ce și sufletele lor vindecă și trupurelor toată sănătatea desăvârșitu le deade. Zise amu lor să se arate preuților, derep-ce amu că preuții ispitia pre aceia, și de la aceia, și de la aceia judecată lua, au curați era de stricăciune, au necurați. Că avea preuții semn; carele era nevindecă de stricăciune, ei-l cunoaștea. Ce și cu stricăciunea carele se strica, de-aciiia, dobândia vindecare. Preuții-l ispitia pre el, și dar aducea-se ce era în leage tocmă. Că zice amu Dumnezeu cătră luminatul glasnicul Moysi să leapede den săbor tot stricatul și tot necuratul suflet.

Și iară și această leage e stricatului: în ce zi se va curăți, și adus să fie cătră preuți. Și să iasă preutul den besearcă și să vază pre el preutul că i e vindecă rana stricăciunei.” (Ed. Pușcariu-Procopovici, p. 423-424)

Găsim și aici reproșul la adresa evreilor, priviți fără a-i distinge și osebi pe cei ce i-au învrăjbit două milenii cu Dumnezeescul Mădular – după trup – al etniei lor:

„Făcură cei zeace ce se zisease lor de la Hristos, și cu vindecare întocma spodobiră-se. Ce însă cei noao, ei era izrailteani, nemulțemitori arătară-se și întru uitare de mulțemire căzură. Și nu se întoarseră să dea slavă lu Dumnezeu, fără acest samareanin, fiind păgân, că mai gătiți era păgânii spre credență decât ovreaii. Că priimi Domnul pre acest samareanin, ca un bun înțelegătoriu, și zise lui: «Credința ta mântui-te».

Așa grăind Hristos, împreună aducea-le aminte, carei era acolo, de ce fusease mai nainte de ciudă. Împreună le și arată, că samareaninii buni înțelegători sânt. Iară ovreaii, de ce era dăruiti nu mulțemii, că era iuți și mânioși și neaducându-ș aminte de dumnezeescul dar până în sfârșit. Că îpută acelora Domnul că nu se întoarseră, mulțemită cu cinstă să dea lui, iară samareaninul cu bună înțelegută și cu bună mulțemită arată-se. Priimi-l și spăsenie-i dăruia.” (p. 428)

Cum toate aceste se aflau și la Kiril Trankvilion-Stavrovețki nu avem o dovadă categorică și pentru folosirea celui alt izvor de către Mitropolitul Varlaam.

După introducerea tradusă cuvânt cu cuvânt, constatăm similitudinea titlurilor pentru prima parte: *Pentru mila Domnului nostru, lui Iisus Hristos, carea o dă și celor nedemni, și pentru nemulțămirea celor dzéce stricați*, corespunzând întocmai la *О влѣости гѣ нашего Іс Хѣ ꙗко и недостойнымъ сѣю дарѣтъ. И о невлѣодарствѣ девѣтѣхъ прокаженныхъ*.

La partea a doua însă, titlul din *Cartea românească de învățătură* este *Pentru păcatele carile cu stricăciune să certa pre oameni* și spune exact despre ce era vorba mai departe. La Kiril Trankvilion-Stavrovetki avem *В законномъ очищенію прокаженныхъ и ꙗко сѣе бысть въбраз истинного вчищеніа нѣго в Хѣ въ тайнѣ крѣщеніа* [Despre curățirea prin lege a leproșilor și cum că aceasta a fost chipul adevăratei noastre curățiri de Hristos în taina botezului]. Explicația acestei diferențe ne rezervă surpriza majoră a predicii, după cum vom vedea.

Mai există și aici o „Învățătură morală” cu titlul *Правоученіе о крѣщенію ꙗковлю силѣ иматъ и ꙗко всакій хр(ѣ)тіанинъ по крѣщенію длъженъ естъ хранити себе в(т) грѣха* [Învățătura morală. Despre botez și că are mare putere și că fiecare creștin, după botez este dator să se păzească pe sine de păcate. Cu totul, predica lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki are 11 pagini, față de 5 ½ în cartea românească, adică exact jumătate.

Lectura paralelă a celor două texte ne arată că toată prima parte a predicii din *Cartea românească de învățătură* este tradusă cu maximă fidelitate de la început până la „pentru mila Sa-i vendecă de stricăciune” (p. 274), iar de aici până la sfârșit este o traducere prelucrată, cu care ne-am întâlnit și altă dată, în care unele idei sau fapte sunt deplasate, altele rescrise. Cuvântarea imaginată și pusă în gura leproșilor despre drama lor cu cei apropiați devine sursă pentru informația dată de autor despre boală și necazurile celor loviți de ea. Dar materia este aceeași și rămâne un împrumut din carte. Nu însă tot ceea ce se găsea aici a fost trecut în cartea românească. Sfârșitul primei părți este la Kiril Trankvilion-Stavrovetki o amplă diatribă la adresa nrecunoștinței și celor ce se fac vinovați de acest păcat. Ea ocupă nu mai puțin de o pagină și trei rânduri din cele patru pagini întregi, deci un sfert din textul primei părți. Nu a contribuit însă cu nimic la textul românesc, bazat numai pe primele trei pagini.

Marea surpriză rezervată de această predică se găsește însă în partea a doua: admirabila povestire despre cei pedepsiți cu lepră pentru mândria lor sau pentru alte păcate este în întregime opera Mitropolitului Varlaam. În cartea ucraineană, așa cum ne anunța deja titlul și cum se vede și din „Învățătura morală” de la sfârșit, discursul este axat pe paralela între curățirea leproșilor și curățirea prin botez de lepra păcatelor noastre. La Varlaam avem o adevărată

istorie a celor bătuți de Dumnezeu cu lepră în Vechiul Testament. În care ni se revelează încă odată talentul „primului nostru povestitor”.

Într-o viitoare antologie a tuturor paginilor pe care analiza noastră le-a identificat a-i aparține, această parte a doua din predica la duminica celor zece leproși va ocupa un loc de frunte.

LII. La Duminica a treizecea după Rusalii, spre deosebire de ceea ce se află în *Evangheliar*, avem pericopa de la Luca 9⁵⁷⁻⁶², în care Mântuitorul apare dialogând cu doi inși dornici să-L urmeze și cu un al treilea pe care-l cheamă El însuși. Schimbarea îi aparține din nou autorului ucrainean, dar de data asta cel român și-o însușește.

Primul dintre cei doi inși, care vine din proprie inițiativă, declară că-L va urma oriunde se va duce, dar primește răspunsul că Învățătorul – cum i se adresează – nu are nici măcar adăpostul vulpilor și al păsărilor cerului, deci să știe ce-l așteaptă dacă se va hotărî să-L urmeze.

Al doilea, pe care însuși Mântuitorul îl cheamă, și care este singurul din *Evanghelii afară de apostoli ce s-a învrednicit de așa ceva*, îi cere însă voie să meargă mai întâi să-și îngroape părintele aflat acasă pe năsălie și primește răspunsul teribil „Lasă morții să-și îngroape morții lor, iar tu pasă de vestește împărăția lui Dumnezeu”.

Nici despre cel dintâi și nici despre al doilea nu aflăm din *Evanghelie* dacă a plecat descurajat, precum tânărul bogat (a cărui pericopă este chiar cea rânduită a se citi în această duminică și a fost înlocuită de Kiril Trankvilion-Stavrovetki), sau dacă dimpotrivă, au dat ascultare, unul pornirii lăuntrice neintimidată de perspectiva greutăților, iar celălalt îndemnului de a lăsa în urmă totul și a se angaja în marea lucrare de vestire a împărăției lui Dumnezeu.

Al treilea însă, care a zis „Îți voi urma Doamne, dară întâi îngăduie-mi ca să rânduiesc cele din casa mea” este sigur că n-a făcut-o, din moment ce a provocat al doilea aforism amar, după cel cu urechile acului și cămila: „Iar Iisus a zis către el: Nimeni care pune mâna pe plug și se uită îndărăt nu este potrivit pentru împărăția lui Dumnezeu”. Ceea ce se înțelege aici – dată fiind succesiunea după cuvintele adresate antecesorului – pentru vestirea împărăției, nu pentru a intra în ea.

Acest text din *Evanghelia* după Luca îl surprinde pe Mântuitorul în căutarea de noi „vestitori ai împărăției lui Dumnezeu” alături de cei 12 apostoli. Este ceea ce-l determină să-i pună la încercare pe cei trei, spre a-i face să-și dea seama ei înșiși dacă sunt în stare de o asemenea lucrare, fiindcă desigur El știa dinainte ce-i vor răspunde. Pe unul îl previne că nu-l așteaptă o

viață ușoară dacă vrea să-L urmeze; celuilalt îi poruncește, în cuvinte dure, ceva ce călca peste sentimentul devoțiunii filiale, tocmai spre a-i pune la încercare vocația de slujitor cu orice sacrificiu al cauzei pentru care l-a chemat. Celui de al treilea nu-i rămâne decât să-i constate nevolnicia. Dar despre ceilalți, cum am spus, putem tot așa de bine să presupunem și că au răspuns chemării și că au pornit alături de El la vestirea acelei „împărății a lui Dumnezeu” ale cărei temelii se așezau atunci și care avea să fie o mare parte din viața omenească de-a lungul a două milenii.

Cele istorisite în această scurtă pericopă ne aduc în fața unui adevăr încă prea puțin luat în seamă, dar pe care împrejurările ce ne sunt date să le trăim noi acum îl vor scoate tot mai mult la lumină și-i vor conferi o pondere tot mai mare: că Acela care a avut puterea de a vindeca orbii și leproșii, de a porunci vântului și mării și de a învia pe cei morți, a avut-o, ca nimeni altul de când e lumea, și pe aceea de a frământa realitatea și a scoate din ea ceea ce obișnuim să numim ISTORIE. S-a înălțat, în aceasta, cu mult peste toți cei care făcând istorie au fost și întemeietori de religii – precum Moise, Budha și Mahomed – sau doar creatori de împărății lumești, precum Alexandru, Cezar, Napoleon sau Lenin. Singurul ce-i poate fi alăturat este cel pe care l-a recrutat, după Înălțare, pe drumul Damascului, pentru a-i continua și desăvârși opera!

Domnul nostru, al creștinilor, Iisus cel numit „din Nazaret” în cea mai recentă biografie, deși s-a născut – ne-o spun două din cele patru Evanghelii – la Betleem, este cel mai mare făuritor de istorie din câte cunoaște Istoria! Este cel ce a făcut istoria universală să intre pe făgașul Său, precum peștii în mreaja lui Simon-Petru.

Este meritul unuia dintre cei mai benefici corifei spirituali ai veacului trecut, contele Hermann Keyserling, de a ne fi atras atenția că persoana Fiului lui Dumnezeu n-a fost doar locul de întâlnire a dumnezeirii cu umanitatea, ci și sălașul celui mai mare „om politic” din câte a dat specia umană. Și că în această calitate, El s-a folosit de mijloacele specifice acestei categorii, astfel încât i se potrivește perfect (cum a și pus-o într-unul din colontitlurile eseului închinat Lui) sintagma „Iisus als Realpolitiker”¹⁴⁴. Cu excepția acelor mijloace care au creat cuvântului și o rezonanță negativă. Și mai trebuie să spunem, în plus, că este „Realpolitiker” la scară divină.

¹⁴⁴ Graf Hermann Keyserling, *Menschen als Sinnbilder*, Darmstadt, Otto Reichl Verlag, 1926, p. 215. Versiunea franceză: *Figures Symboliques*. Traduit de l'allemand par Christian Senechal. Seconde édition française contenant, en guise de préface, un essai autobiographique inédit directement écrit en français par l'auteur et intitulé *Anticipation et réalisation*, Paris, Éditions Stock, 1939 (ed. I, 1926).

După cuvintele aceluiasi autor „Iisus Hristos a conferit lumii o nouă orientare și ca urmare un sens nou... Prin El un spirit nou a fost chemat să domnească pe pământ”. Și pentru a realiza aceasta a creat Biserica, în care un Mussolini avea să vadă cel mai puternic și longeviv „partid politic” al tuturor timpurilor. După cum sublinia Hermann Keyserling, Iisus este adevăratul întemeietor al Bisericii ca instituție pământească gândită să dăinuie și să lucreze „până la sfârșitul veacurilor”¹⁴⁵.

În noua conjunctură istorică în care ne găsim, este imperios necesar să-L redescoperim pe Cel care acum aproape două milenii a stat la originea unui nou ciclu al istoriei universale care avea să se numească „era creștină”, și care a creat Biserica, adică realitatea terestră ce a configurat și însuflețit acest nou ciclu istoric pe o mare parte a planetei.

Îndrăznim să credem și să afirmăm că în această operă imperios necesară, de redescoperire a puterii lui Iisus Hristos asupra Istoriei, putere menită să ajute și omenirea actuală să-și schimbe direcția în care aleargă acum spre prăpastia finală, este instructiv modul cum neamul românesc, prin Biserica și voievozii noștri în trecutul îndepărtat, și prin Biserică și mucenicii temnițelor bolșevice în cel apropiat, au trăit și rodit această putere.

Biruind cu ea răul istoric, în fața căruia s-au aflat nu doar în ultima vreme, românii au produs astfel dovada că această putere continuă să lucreze, făcând istoria să fie altfel decât o vor cei ce acționează cu puterea „marelui degradant”, cum l-a numit André Malraux pe diavol.

Stihiei disoluției universale, care bântuie acum planeta și o împinge în apocalipsul creat de om, trebuie să-i opunem puterea dătătoare de viață a lui Hristos. Iar cele două mari cărți creștine ale românilor, una scrisă de un sfânt voievod și alta de un sfânt ierarh, sunt menite tocmai să reîncarce sufletul de azi cu puterea care i-a ajutat pe cei dinaintea noastră „să îndrăznească și să biruiască lumea”.

* * *

Este firesc să constatăm că acum aproape patru veacuri, lucrurile nu ajunseseră acolo încât să trebuiască să vorbim de o lume „pe marginea prăpas-

¹⁴⁵ Und insofern ist er auch wirklich, was immer historische Forschung beweise, der Stifter der christlichen Kirche; gerade deren fortwachsendes Dasein beweist die Wirklichkeit und Echtheit seiner Berufung [Și întrucât el este cu adevărat – ceea ce totdeauna cercetarea istorică a demonstrat – întemeietorul Bisericii creștine, a cărei creștere puternică dovedește adevărul și autenticitatea chemării Sale] (p. 240). În franceză a fost tradus prin „Et c'est ainsi qu'il est effectivement, malgré tous les résultats de l'exegese, le fondateur de l'Eglise chrétienne, dont la croissance perpétuelle apporte précisément la preuve de la réalité et de l'authenticité de sa mission” (p. 207). În mod stupefiant traducătorul a răsturnat afirmația autorului și în loc de „ceea ce totdeauna cercetarea istorică a demonstrat” a pus „în ciuda tuturor rezultatelor exegezei”!

tiei”¹⁴⁶. Propovăduitorii de felul lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki le puteau vorbi ascultătorilor așa cum citim pe românește datorită Mitropolitului Varlaam. Căci pentru încă o dată autorul român a crezut că este mai bine să-i dea lui cuvântul, rezervându-și pentru sine doar munca de traducător. Dar cu economisirea spațiului tipografic și a timpului ascultătorilor lecturii de la strană. Ca urmare, în cartea ucraineană sunt 9 ½ pagini și în cea românească 6. Diferența se explică urmărind în paralel cele două texte.

Introducerea este preluată cuvânt cu cuvânt. De data asta nu mai avem trei părți în cartea ucraineană, ci numai două, ca și în cea românească. Titlurile lor sunt identice: **Устра(н)ствію Хвѣ и ѡ ницетѣ его на зе(м)ли = Pentru streinătatea lui Hristos și pentru meserătatea Lui pre pământ și О нашемъ странствію, ꙗко презъ миръ сеи и въ ннѣ вѣкѣ странствѣемъ: и да не овзираемса възпѣтъ аще что и нѣужного естѣ = Pentru călătoria noastră în ceastă lume și în celălalt veac călătorim și cum nu ni să cade să căotăm înapoi, săvai să ne-are hi și cu greu.**¹⁴⁷ Sunt omise doar cuvintele **и въ ннѣ вѣкѣ странствѣемъ** – „și călătorim spre celălalt veac”.

Lăsând la o parte primele trei rânduri ale părții întâi din predica lui Kiril Trankvilion-Stavrovetki, Mitropolitul Varlaam traduce restul filei 351 verso până jos și continuă cu primele 5 rânduri de pe fila 352. Din textul românesc de la fila 280-281 rândul 5 (până la „ș-au deschis”) nu lipsesc decât două rânduri după **ѡ(т) нѣси на землю** și anume: **ѡ(т) надра ѡ(т)ча въложесна чистои двѣ изложеснѣ въ ми(ръ) ꙗко отроча младо ве(т)хій днѣми и крѣпкій бѣ ꙗко немоцный** [Din sânul Tatălui a intrat în curata fecioară; s-a închipuit în lume ca un copil mic cel vechi de zile, și puternicul Dumnezeu ca un neputincios¹⁴⁸].

Sunt sărite rândurile 6-21 de pe fila 352 și reia traducerea de la rândul 22: **но всѣхъ снхъ образъ подаетъ съврѣшеннои добродѣтели** [Cu aceste toate dă chip (exemplu) de fapte bune...] până la rândul patru de jos cu „goli ne naștem în lume și goli ne ducem din lume”. Dar reduce textul, așa încât 14 rânduri devin 6 în românește.

Pentru următoarele 8, de la „Nu te lega cu lucrurile cele putrede” la „moartea

¹⁴⁶ Lester R. Brown, *Lumea pe marginea prăpastiei. Cum să prevenim colapsul ecologic și economic*. Cuvânt înainte, Ion Iliescu. Traducere din limba engleză Dan Crăciun, București, Editura tehnică, 2011.

¹⁴⁷ **Овзирати** înseamnă a privi jur-împrejur. **Возпѣтъ** = înapoi; **нѣж(а)но** = greu, periculos.

¹⁴⁸ **Въложити** = βάλλειν, iacere, immitere (Mikl.) are mai multe înțelesuri, între ele: a fi culcat, a zăcea dar și a vâri, a introduce. **Изложити** însemna și a expune, a povesti, a crea, a alcătui (**изобразитъ** словом – Djac.). Traducătorul a găsit inspiratul „s-a închipuit”.

Lui” folosește textul de pe ultimul rând al filei 352 recto și rândurile 1 – 8 de pe verso.

Sare din nou 7 rânduri și reia de la rândul 16: **снѣ же члческій...** comprimând o jumătate de pagină.

Finalul primei părți la Kiril Trankvilion-Stavrovetki, de pe fila 353, rândul 3-17, corespunde cu cel de la Varlaam, de la „Acéstea audzind și tu” până la sfârșit. Dar din nou este comprimat la 11 rânduri în loc de 14.

Față de prima parte, care are mai puțin de două pagini, partea a doua are trei. Dacă prima fusese consacrată „călătoriei” Mântuitorului pe pământ și învățaturii pe care trebuie să o tragem din ea, partea a doua este integral rezervată descifrării învățaturii despre „călătoria noastră în ceastă lume” cu viziunea tipică, accentuată în epoca barocă, și anume:

„Ca o apă répede ce cură. Așa și noi curăm și ne apropiem de moarte, și dzilele noastre trec ca o umbră de nuăr fără de ploaie. Ca corabiia pre mare ce o bate vântul spre margine, ca o piatră din deal la vale când să răntună și nu să poate opri, așa mérge de tare și viiața noastră cătră moarte. Și noi simtem ca nește nemérnici în ceastă lume .

Că această lume iaste ca o chervăsărie: numai pentru călători iaste făcută și pentru hrana călătorilor. Și într-însă cine-i stăpân? Iaste moartea, și-i foarte mânioasă. Curund ne scoate din casa sa și ia de la noi tot cât avem, ca un fur și ca un tâlhariu, și ne lasă goli, numai cu trupul, de ne ducem în cale departe și streină.

Pentr-aceea să cade ție, o, oame, să știi de unde vii și unde te duci.” (ed. noastră, p. 282)

Și continuă:

„Duci-te din ce n-ai fost, întru viiața céia ce-i pururea fiind, di-ntunérec în lumină, și călătorești în ceastă lume ca pentr-un codru întunecat, plin de furi și de tâlhari și de fieri réle și cumplite, plin de draci și de diavoli și de zmei zburători și de alte duhuri rréle. Unii leșuiesc trupul tău să-l înghițe, alții sufletul tău să-l mănânce; unii cu lăcomiia avuției, alții cu necurăția curviei, alții cu mândriia lumiei și cu iubirea mării.

Călătorești în ceastă lume cum ai înota pre o mare cu valuri și cu vânturi rréle, unde sămt în toate dzile furtuni de scârbe. De o parte bat valurile boalelor și a neputințelor, de altă parte valurile năpăștilor și a sărăciilor, de altă parte valurile nevoilor ș-a greutăților celor mai mari. Că cumu-i în mare, de înghit peștii cei mari pre cei mici, așa și într-această lume cei putérnici pre cei neputérnici.

De toate parțile ești în frică și în groază, cât nu știi până a doa dzi: hi-veri viu? Pentr-aceea te rog să cunoști călătoria ta, unde te duci. Că dacă veri cunoaște, știiu că te veri téme și te veri folosi.” (p. 282-283)

Urmează lămurirea că merge „în locuri strașnice, în lume minunată” în

care va „întra pre două porți groaznice, unde frică și spaimă mare va avea sufletul tău”. Ele sunt moartea și judecata, despre care spune mai departe.

Așadar, toată viața de aici este văzută „cum ai înota pre o mare cu valuri și cu vânturi réle, unde sămt în toate dzile furtuni de scârbe” și unde „de toate părțile ești în frică și în groază, cât nu știi până a doua zi”.

Cu greu s-ar putea face un tablou mai sumbru al eșecului Celui ce s-a străduit șase zile ca să aducă „din neființă în ființă” un asemenea iad! Singura soluție de îndreptare a ratării creației lumii i-ar fi rămas lui Dumnezeu – potrivit acestei viziuni – „lumea cealaltă”. Adică aceea în care ne ducem pe poarta morții.

Că o asemenea viziune este făcută să dezarmeze orice strădanie de a reda acestui infern terestru ceva din înfățișarea proiectului inițial al Creatorului, considerat totuși operă a iubirii divine, nu mai este cazul să insistăm. Din fericiire, avem toată Evanghelia Mântuitorului Iisus Hristos în care, mai ales prin parabola talanților, dar și prin tot restul învățaturii, omul este îndemnat și ajutat să facă a RODI această viață dată lui de Dumnezeu. Să facă asta și în slujba semenilor săi, dar să o trăiască și pentru el însuși, în loc să o risipească în goană bezmetică după averi ce se pot pierde într-o singură noapte.

Când a rostit cuvintele ce atârnă mai greu decât toate asemenea sinistre viziuni baroce „Eu am venit ca lumea viață să aibă, și din belșug”, Întemeietorul lumii creștine ne-a pus în mână cheia pentru descifrarea misiunii terestre a Fiului lui Dumnezeu.

Sintetizând o anumită mentalitate, căreia i se făcea purtător de cuvânt în lumea post-bizantină ca și cartea lui Damaschin Studitul, *Evanghelia învățătoare* a lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki a devenit cu aceste pagini, prin pana Mitropolitului Varlaam, și un fragment din *Cartea românească de învățătură*. Dar el ne apare într-un context făcut să nuanțeze, prin tot restul paginilor, această tonalitate sumbră, și să deschidă un orizont mai senin, marcând totodată un drum către acel „Creștinism pentru mâine” „pândit” de Jean Delumeau.¹⁴⁹

Cel puțin trebuie să-i fim recunoscători autorului ucrainean pentru ideea de a încălca încă o dată rânduiala și a pune în această ante-penultimă duminică pericopa ce ne-a dat ocazia să atragem atenția asupra celei mai „actuale” imagini a Mântuitorului!

În *Evangheliar*, după cum spuneam, la această duminică găsim textul din Luca 18₁₈₋₂₇, despre tânărul bogat, cu rostirea despre cămilă și urechile acului. La fel în *Omiliarul patriarhal* tipărit în versiunea românească de Coresi. Numai

¹⁴⁹ Jean Delumeau, *op. cit.*, vezi p. 717, nota 92.

la Kiril Trankvilion-Stavrovețki avem pericopa despre întâlnirea cu cei trei, adusă aici din sâmbăta săptămânii a 26 după Rusalii. Mitropolitul Varlaam a avut buna inspirație să o păstreze, dar și de data asta, după cum preveneam la început, a considerat că rolul său trebuie să rămână al unui traducător.

Ca urmare, tot ceea ce am citat și comentat înainte și este începutul părții a doua din predica Mitropolitului Varlaam, se dovedește traducerea *ad litteram* după începutul părții a doua din predica lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki pe fila 353, rândurile 21-37, cu încă două rânduri de pe verso.

Autorul român n-a omis decât *яко вѣгъ конскій до кресѣ. Докресѣ*, apare tipărit într-un cuvânt ca sute de alte cuvinte similare. Dar din context reiese că este fugă de cal până crapă. Fugă cu care se aseamănă curgerea vieții noastre, pe lângă celelalte comparații: cu piatra ce cade la vale și cu corabia bătută de vânturi.

A doua intervenție privește corabia: la Kiril Trankvilion-Stavrovețki ea este purtată de valuri și vânt la nesfârșit: *и яко коравль волнами мѡрскими и вѣтры носимый безъ(ъ) постоаніа*. Mitropolitul Varlaam o duce totuși spre un mal.

Ceva mai jos a sărit peste *понеже странствоуемъ невидимы(мъ) стра(н)ствіемъ презъ(ъ) позорище мира яко презъ(ъ) нѣкъю гостинницѣ* [Deoarece călătorie nevăzută călătorim prin teatrul/panorama lumii, ca printr-un han].

Descrierea infernului pământesc prin care este prevenit ascultătorul sau cititorul că va umbla, începe de la „Duci-te din ce n-ai fost” până la „și te veri folosi”. În total sunt 15 rânduri, după care urmează descrierea celor ce să vor întâmpla odată intrat pe poarta morții „în locuri strașnice, în lume minunată”, pe pagina 283 a ediției noastre, de la rândul 9 până la 27. Pe ultima pagină și jumătate din cele șase, deci pe un sfert citim învățătura adresată auditorilor, începând cu „Iara tu, o suflete păcătoase, audzind acéasta” și până la sfârșit. Cele 15 rânduri sunt rezumatul realizat de autorul român al celor de pe fila 353 verso începând cu rândul 7 și până jos. După care sare peste aproape toată fila 354 reluând traducerea de la rândul 9 de jos, despre „calea neștiută și locurile strașnice”.

Dăm integral tabloul „călătoriei” celei întunecate prin infernul terestru, însoțindu-l de traducerea doamnei Manuela Anton, pentru ca cititorii să poată face comparația cu ceea ce a reținut și cum a reușit să rescrie acest text trankvilian Mitropolitul Varlaam:

Странствѣешь во въ мирѣ семъ презъ(ъ) позорище оудивителное и страшное и плаваешь презъ(ъ) море всегда вѣрное и мрачное идеже

сѣбраны безчисленныи рѣдове звѣрѣвъ и гадѣвъ белорѣвъ
на пожрєніе дшѣ твоєи. ѡ(т) высоты сѣодатъ молніи съ грѣмы
оубивателныи. ѡ(т) глѣбины смѣцы дшѣ тлѣнныи кѣтѣ
ѡ(т)врѣзоша оуста своа готовы въ пожрєніе ѡ(т) стра(нѣ)
разбойницы оубы мнѣ ѡ(т)всюдѣ ми стра(хѣ) и оужасѣ въ
стра(н)ствїи моемъ в томъ морѣ мнѣго матежного мира вѣтры
дѣхѣве словныи боурѣ въздвизаютъ и корабль оупованїа моего
оусплѣютъ превратити. ѡ(т) странѣ разбѣ(н)ницы хитрїи
бѣсѣве власти темныи препинаютъ шествїю ншѣмъ ѡ(т) высоты
молнїа оубивателнаа, касающася на(съ) рѣка вжїа: ѡ(т) глѣбины
кѣтѣве бѣсы и еретицы готовы на пожрєніе мнѣ(го) вѣдствѣемѣ
дшѣ и мысленный фараонѣ съзиди и погоничѣ его постигаютъ
странствѣющѣю дшѣю.

Сего ради члѣе въздыхай и болєзнѣи странствѣеши во през(ѣ)
мѣста страшныи и смѣтныи пре(зѣ) пѣстыню грѣховнаго житїа
посредѣ горѣ и высокнѣхъ холмѣвъ горделивыѣхъ помыслѣвъ
нѣо и тыи запинаютъ намъ прѣходѣ до живота вѣчнаго и паки
странствѣемъ посредѣ падолѣвъ темны(хѣ) и терноваты(хѣ)
въ нихъ же полно змїевъ и яросныхъ звѣрей посредѣ зѣмнаго
пристрастного грѣховнаго житїа идеже растѣ(тѣ) и множи(т)сѣ
тернѣ лестѣ богатѣства сребролюбїа въ нем(ѣ) же змїевѣ прїютсѣ
блюдоущѣ и назирающе пѣтоу помысла нашего и сїи спинаютъ
нашѣмъ шествїю кѣ обѣтованномъ градѣ.

[Căci călătorești în această lume, prin teatrul minunat și înspăimântător, și
înoți în marea mereu furtunoasă și întunecată, unde sunt adunate nenumărate
specii de animale și reptile, pești albi care sunt gata să-ți devoreze sufletul. Din
înalțuri vin tunete și fulgere ucigătoare, din adâncuri chiții își deschid gurile
pentru a înghite sufletul nestatornic. Vai și amar, din toate părțile ești în frică și
groază. În călătoria mea, acea mare este zbuciumată, vânturile duhurilor rele
stârnesc furtună și corabia nădejzii mele o clatină. Din toate părțile demonii vicleni,
forțele întunecate pun piedică călătoriei noastre. Din înalțuri, prin fulgerul ucigător,
ne atinge mâna lui Dumnezeu. Din adâncuri chiții, demonii și ereticii sunt gata să
înfulece sufletul chinuit, iar netrupescul faraon și gonacii lui ne fugăresc sufletul
călător.

Pentru aceasta, omule, plângi și suferi, căci călătorești prin locuri înspăimân-
tătoare și neliniștite, prin pustiul vieții în păcat, printre munții și colinele înalte ale
gândurilor trufașe, căci acestea ne îngrădesc trecerea la viața veșnică. Și iarăși urcăm
pe padini întunecate și spinoase pline de șerpi și fiare feroase, călătorim în mijlocul
vieții pământești șubrede și păcătoase, unde crește și se înmulțește mărăcinele,

patima iubirii de arginți. Aici își găsesc adăpost șerpii care păzesc și supraveghează
gândurile noastre, împiedicând astfel calea noastră spre țărâmul promis.]

Următorul fragment, de pe ultimele rânduri ale filei 354 și de pe verso, până
la rândul 25 corespunde cu textul românesc de pe p. 283, de la „Duci-te într-o
cale neștiută” până la „nu o veri vedea în veci fața mea”.

Идеши въ пѣтъ невѣдомый, въ веши чѣдныи на мѣста страшныи
идеже вса нага и трепетна; идеши въ врата двѣи страшливыи
идеже оужасѣ и страхѣ велїи въспрїиметъ дшѣю твою.

Прѣвыи врата пройди моушишъ по нѣждѣ зѣ воазнїю срамотоу
и болєзню великою се слышавъ смѣртъ помысли през(ѣ) которѣю
пойдешъ радѣ и не радѣ до вѣчнаго бытїа. Вѣ тыѣхъ вратѣхъ
стражіе страшливыи и немѣ(ѣ)тивыи обствѣпа(тѣ) тѣ и ѡ(т)
всего обнажатъ в чим сѣ найлѣпше веселишъ на пѣти странствїа
твоего цѣ естѣ телеснаго то ѡ(т)верѣтѣ тылко дѣховное оставатъ
аще же снѣхъ не боудеши имѣти то наго пошлютъ тѣ кѣ вторим
вратомъ страшнаго сѣдѣ вжѣго.

Пред(ѣ) лице праведнаго и неоумолимаго сѣдїи пред(ѣ) позорѣ
дивнаго и оужаснаго видѣнїа аггѣлѣвъ Бжїихъ и пред(ѣ) соборѣ
ч(ѣ)тнѣхъ дрѣгѣвъ его сего ради оубойсѣ и трепецїи ѡ члѣе не вѣси
во что тѣ тамо срацїетъ и яковїи привѣт дадоутъ тѣвѣ аще же
наго тамо прїидешъ ѡ яковѣю срамотоу въспрїимешъ. Въ прѣвыѣхъ
спытаютъ тѣ почто тако оубого и наго сѣмо приходишъ. И рекѣтъ
гдѣ еси погоубивъ многоцѣннѣю ризѣ бесмѣртїа еи же одѣанѣ былъ
еси на сѣтомъ крїщенїю. Въпросатъ тѣ о дары дѣхѣвныи и о снѣвство
вжїе.

И речетъ тѣвѣ правосѣднѣи соудїа чѣсо ради ннѣ яко рабѣ
срамотнѣ наго сѣмо прїидѣ пред(ѣ) толнокѣ мнѣжество сынѣвъ
вжїихъ и пред(ѣ) пр(ѣ)тѣлѣ славы моєи. Гдѣ еси подѣвѣ и яко
погубивъ дарованныи тѣвѣ дары подобно речешъ ѡ(т)даѣтъ
то зѣ малоуѣю сладостѣ грѣха на пѣти странствїа моего. внѣгда
странствовахъ през(ѣ) странѣ князей тѣмы вѣка сего.

Сего ради речетъ тѣвѣ гдѣ и азъ тебе яко неблагодарнаго,
незгордителя дарѣвъ моихъ сѣжоу лѣкавыи рабѣ по дѣлѣмъ твоимъ
и не прїимѣ тѣ в(ѣ) число дрѣговъ моихъ. Но ѡ(т)сылаю тѣ ѡ(т)
селѣ въ оузлище вѣчное и темное идеже к(ѣ) томѣ въ вѣки лица
моего не оузриши и милости не познаешъ въ вѣдахъ твоихъ.

[Mergi pe o cale neștiută, într-o lume minunată, în locuri înspăimântătoare,
mergi gol și înfiorat spre două porți înfricoșătoare, unde sufletul tău va fi cuprins

de frică și spaimă. Cu voie, fără voie vei trece prin prima poartă cu rușine și mare durere. Auzind aceasta, gândește-te la moarte, prin care vei trece spre viața veșnică. La poarta aceea este strajă strașnică și neîndurătoare, care te va înconjura și te va dezbrăca de toate de câte ai în această lume și de ceea ce te-a bucurat în călătoria ta. Îți va lua tot ceea ce este lumesc și îți va lăsa numai cele sufletești. Iar dacă nu le vei avea pe acestea, te va trimite gol spre a doua poartă a Judecării de apoi.

În fața judecătorului drept și neînduplecat, sub privirea minunată și înfricoșătoare a cetelor îngerești și înaintea soborului de cinstiți prieteni ai lui Dumnezeu, teme-te și tremură, omule, pentru că nu știi cum vei fi întâmpinat și ce răspuns vei primi. Iar dacă vei merge acolo gol, o, ce rușine vei păți! Mai întâi te vor întreba de ce ai venit așa sărac și gol. Și-ți vor spune: „Ce-ai făcut cu veșmântul neprețuit al vieții fără de moarte, cu care ai fost îmbrăcat la Sfântul Botez?” Te vor întreba despre darurile sufletești și despre Fiul lui Dumnezeu. Și îți va spune judecătorul drept: „De ce ai venit ca un rob necuviincios și gol înaintea atâtor fii ai Domnului și înaintea tronului slavei Mele? Unde ai ascuns și cum ai pierdut darurile care ți s-au dat?” Vei răspunde astfel: „Le-am dat pentru puțină dulceță a păcatului pe drumul călătoriei mele în țara dumnezeului veacului acestuia”. Pentru aceasta îți va spune Domnul: „Și Eu pe tine, robule viclean, ca pe un nerecunoscător și nemulțumitor față de darurile Mele, cu a ta măsură te voi judeca și nu te voi primi în rândul prietenilor mei. Dar te trimit de aici în robia veșnică și întunecată, unde în vecii vecilor fața Mea nu o vei vedea și îndurare în necazurile tale nu vei cunoaște”. [...]

Pentru ceea ce urmează de la „Iară tu, o suflete păcătoase” (rândul 5 de jos al filei 283), până la „în vrulul dintr-însele” (p. 284, rândul 4) avem în continuare: ты же сіа слышавши ѡ, дше грѣхолоубнаа оубойса идеже идеши, ибо прамо тебе стонтъ смѣръ лютаа, соудъ праведный и страшливый и моуки вѣчныи огнь геенскій неоугасимый тма кромѣшнаа идеже свѣтъ блг(ѣ)ти вѣжен не сіает, идеже плачъ и скрежетъ зѡвныи снхъ оубойса сѣло. И престанъ ннѣ ѡ(т) грѣха на поути еце сѹще странствіа твоего покайса въскорѣ доколѣ еце не доше(дъ) еси оныхъ мѣст(ъ) страшныхъ всегда имѣи неспящее око дшѣ твоен. Безъ дрѣманіа ясно зри въ тыи страшливыи врата през(ъ) которіи нечаючи пройдеши до вѣчного житіа и что та тамо оусращеть небѣси.

Сего ради всегда поминай странствіе твое ибо посредѣ сѣтей многыхъ стра(н)ствѣши тѣм же ѡ(т) всюдѣ себе обзираи окомъ дшѣ твоен да не впадеши в нихъ.

[И ловъ боудеши діаволѣ но опасно преходи море и пѹстыню житіа сего: и всегда поминай послѣданна твоя и въ вѣки не съгрѣшиши сира(хъ)̅̅̅.]

[Iar tu, o, suflete păcătos, auzind acestea, teme-te unde mergi, căci înaintea ta stă moartea cumplită, judecata cea dreaptă și groaznică, chinurile veșnice ale focului nestins al gheenei, întunericul unde lumina binelui dumnezeiesc nu strălucește și unde este plânset și scrâșnirea dinților. De acestea să te temi foarte și părăsește păcatul până ești încă pe calea vieții tale, până nu ai ajuns încă în acele locuri înfricoșătoare. Niciodată să nu se închidă ochiul sufletului tău. Fără încetare uită-te cu minte limpede la acele porți înfricoșătoare prin care, deznădăduit, vei trece spre viața veșnică, pentru că nu știi cum vei fi întâmpinat acolo.

Pentru aceasta ține minte mereu că în viață îți sunt întinse multe curse și cu ochiul sufletului tău încearcă să nu cazi în vreuna dintre ele.

[Și vei ajunge vânat diavolului, dar caută să treci marea și pustiul vieții acesteia. „În tot ce faci adu-ți aminte de sfârșitul tău și nu vei păcătui niciodată” (Înțelepciunea lui Isus Sirah 7₃₈).] [...]

Următoarele 16 rânduri de pe fila 355 (p. 284, rândul 4) sunt sărite, și pentru ceea ce urmează de la „Și lasă în lume, ca Avraam...” reia de la Но аще хоцѣши быти истинный странник(ъ) тогда изыйди ѡ(т) рѹда твоег(о) и ѡ(т) оцества ѡ(т) области темной миродрѣжца яко иногда оный великій Авраамъ: [такѡ и ты ннѣ хр(ѣ)тіанине стра(н)ствоу(и) въслѣд Хвѣ оставивши вса краснаа и сладкаа мира сего просто реши всако въждедѣніе грѣхѡвное оустраниса ѡ(т) въсакого зла и тако твори странствіе твое и не възвращайса въспатъ ѡт(н)юдѣ же изшелъ еси].

Тако бо гѣ поучаетъ хотащихъ ити въслѣд его, яко слышавъ еси ннѣ въ еѹ(г)лїи, яко нѣкто ѡ(т) книжникъ рекъ емѣ: оучтаю идѣ по тебѣ точїю повели ми прежде шедше погребсти ѡ(т)ца моего. Гѣ же рекъ емѣ остави мѣртвыхъ(ъ) погребст мѣртвеца свѡа. Видиши ли яко и ноужны(хъ) вещей ѡ(т)рицаетъ Хс ты(мъ) иже въслѣд его хоцѣт ити. И слѣжити емѣ бе(з)грѣшны(мъ) и безпечалны(мъ) житїемъ днѣ и ноцѣ. Подѡбает же стран(н)икови оставити въ мирѣ ѡ(т)ца мѣртвѡго грѣхъ иже много роди(тъ) страстей дше тлѣнны(хъ) и гѣбителны(хъ) и всѣ таковыи мѣртвы въ мирѣ иже грѣхѣ рабѡтают аще и родителѣ соѹ(тъ) такѡвыхъ оставити повелѣваетъ гѣ. Аще же кто ѡ(т) мира странствѣ(тъ), к томѣ оуже въспа(тъ) да не обзираетса на прежнее дѣанїе, не можетъ бо таковой оуправленъ быти въ цр(ѣ)тво вжїе яко гѣ рекъ ниже възвращаемса въспатъ яко іѣльтане въ еѹпегтъ до котлѡвъ свинныхъ масъ тѣм же не внидоша въ землю обѣтованнѹю но ко(ѣ)ти тѣхъ падоша на пѣстыни и трѣпѣ на растерзанїе свѣрѡм.

Тако и ты ннѣ влюдиса новый Іілю иже въ слѣдъ Ха предво-

дителя своего шествоуеш аще и ты начнешъ възвращатисѧ въ египетъ темный грѣха до котловъ масъ любовоустрѣмъ грѣхъ(в)наго тогда и твои дѣла падеть троупъ на пѣстыни вѣка сего на снѣденіе и растерзаніе нечисты(мъ) птицамъ дѣмъ(н)скомъ рѣдѣ и не внидешъ въ землю обѣтованную къ граду нѣ(с)наго Іер(с)лима. Но скоро вѣжи ѡ(т) грѣхъ(в)наго житіѧ ꙗко ѡ(т) ѡ(т) запалена Содомы въ горѣ Сигоръ [marginal а мо ѿе] на высокое житіе стѣхъ и не обзирайсѧ въспл(тъ) къ похотемъ блѣуднымъ и къ погубели грѣшны(хъ) ꙗко жена Лотова да не обратишисѧ въ столпъ сланъ вѣчнои мѣртвости на ползаниіе безславесны(мъ) страстемъ. Сего ради молю ѡ(т) стра(н)ници въслѣдъ Хвѣ идѣщи(хъ) въскорѣ вѣжѣте ѡ(т) Египта и мѣчителства мыслного фараона и предъ погубничи его оутѣкайте спѣшно и море всегда воурное бе(зъ) законснѣніѧ преходѣте и вѣлами слезъ вашихъ всадники его потопѣте въ пѣстыни смѣтної не медлѣте стра(хъ) и риданіе ерихонскимъ сожителемъ задайте а сами стѣны его оудѣвъ разореныи стѣхъи скоро минайте и нѣчтоже въ немъ соущаго ѡ(т) проклатого не възимайте. Сами же наипаче спѣшно въ землю обѣтованную идѣте за предводителемъ вашимъ Хмѣ иво той васъ преводитъ ѡ(т) тмы въ свѣтъ, ѡ(т) смѣрти къ животу, ѡ(т) смѣтної пѣстынѣ вѣка сего: въ землю обѣтованную къ горѣ Сионовѣ къ позорѣ тмамъ аггавъ и къ собору стѣхъ прѣворѣдныхъ написанныхъ на нѣси преводитъ ѡ(т) землѣ на нѣбо до цр(с)тва его. Идеже всѧ блгаа ѡ(т) вѣка съкровеннаѧ наслѣдишъ ѡ(т) бѣга тебѣ обѣщанную радость еѧ же прагне видѣти аггаскѣ око: таковои радости всѣхъ насъ вѣрныхъ твоихъ сподоби Хѣ вѣже нашъ въ(ъ) ней вѣчне жити и тебе хвалити коупно съ ѡ(т)цемъ и стѣмъ твоимъ дхмъ ннѣ и присно и въ вѣки вѣкомъ аминь.

[Dar dacă vrei să fii călător adevărat, atunci lasă-ți neamul și patria, întinericul stăpânitorului veacului acestuia, ca odinioară marele Avraam. Așa și tu, creștine, urmează-l pe Hristos, părăsind plăcerea și dulceața lumii acesteia, de asemenea, promite <părăsirea> poftelor păcătoase și ferește-te de orice rău. În felul acesta străbate calea ta și nu te întoarce înapoi la obârșie.

Căci așa îi învață Dumnezeu pe cei ce vor să-L urmeze. Cum s-a auzit în Evanghelie că un cărturar i-a spus: „Învățătorule, te voi însoți, numai dă-mi voie întâi să merg să îngrop pe tatăl meu”. Iar Domnul i-a spus: „Lasă morții să-și îngroape morții lor”. Vezi cum pe cei ce vor să-L urmeze Hristos îi oprește să facă chiar lucruri trebuincioase și <cere> să slujești Lui cu viață fără de păcate și tihnită zi

și noapte. Se cuvine călătorului să-l lase în lume pe tatăl mort, să lase păcatul care dă naștere multor patimi sufletești pieritoare și vătămătoare. Pentru că toți cei ce sunt robi păcatului și pe părinte nu îl lasă sunt muritori.

Poruncește Domnul: „Cel ce se îndepărtează de lume să nu se mai uite la faptele de mai înainte, căci acela nu va putea fi îndreptat spre împărăția lui Dumnezeu”. Așa cum a spus Domnul, să nu ne întoarcem înapoi ca iudeii în Egipt la oalele cu carne de porc, neajungând astfel în țara făgăduită, iar oasele lor căzând în pustiu și trupurile fiind lăsate pradă fiarelor.

Așa și tu ascultă de noul Ilie, urmează-l pe Hristos, conducătorul, căci dacă te vei întoarce în întunecatul Egipt al păcatului, la oalele cu carnea patimilor și plăcerilor, atunci și trupul sufletului tău va cădea în pustiu veacului acestuia, pradă păsărilor necurate de neam demonesc, fără a intra în țara făgăduită, Ierusalimul crește.

Cât mai repede fugi de viața în păcate, ca Lot din Sodoma în flăcări în muntele Sigor, spre viața înaltă a sfinților și nu te uita îndărăt, ca femeia lui Lot, la poftete rele și la moartea păcătoasă, pentru a nu te prefăce în stâlp de sare a muririi veșnice, lins de necuvântătoarele păcătoase.

Pentru aceea vă rog, o, cei ce urmați pe Hristos, fugiți cât mai repede de robia Egiptului și de chinul faraonului cel netrupesc și al paznicilor lui. Și treceți marea mereu furtunoasă fără nicio amânare și cu valuri de lacrimi înecați-i pe gonacii lui. Nu zăboviți în pustiu întunecat. Băgați spaimă și plânset în locuitorii Ierihonului, iar voi părăsiți cât mai repede zidurile lui ruinate de stihie. Și faceți diferența dintre ceea ce este adevărat și ceea ce este blestemat.

Fără întârziere mergeți în țara făgăduită, urmându-l pe Hristos, căci El vă conduce din întuneric spre lumină, din moarte spre viață, din pustiu întunecat al veacului acestuia în fața cetelor îngerești și a soborului sfinților protopărinți ale căror nume sunt scrise în cartea vieții. El conduce de la pământ la cer, în împărăția Sa, unde este ascuns tot binele din veci făgăduit ție, bucuria promisă ție de către Dumnezeu, pe care năzuiesc s-o vadă și îngerii. Cu care bine și pe noi toți credincioșii Tăi învrednicește-ne, acolo în veci să trăim și pe Tine să te proslăvim, împreună cu Tatăl și cu Sfântul Duh, acum și pururi și în vecii vecilor. Amin.]

Și acestei predici la a 30-a duminică după Rusalii i se potrivește integral caracterizarea dată de Dan Horia Mazilu întregii cărți, dar în urma unei *generalizări* care nu se dovedește valabilă: **o traducere**.

LIII. Duminica a treizeci și una după Rusalii, cu pericopa din Luca 18³⁵⁻⁴³ este a *vindecării orbului din apropierea Ierihonului*, căreia de data asta Kiril Trankvilion-Stavrovetki îi dă numai 6 pagini și două treimi, dintre care prima conține introducerea și pericopa, iar pe ultimele 9 rânduri avem titlul părții întâi pe două rânduri și începutul pe celelalte șapte.

Pe verso-ul filei 356, pe fila 357 recto și 357 verso rândurile 1-22 avem în continuare această primă parte, deci pe trei pagini fără câteva rânduri. Titlul

ei este **В БЛГОСТИ ХВѢ** ꙗко всѣмъ простерта невъзбранно (*Despre bunătatea lui Hristos, că ea le este dată tuturor fără oprire [le este îngăduită tuturor]*).

Partea a doua cu titlul **Правоучителна ѡ панствѣющихъ и ѡ млтвѣ прилежнѡй къ Бгѡу** [*Învățătură morală. Despre cei ce beau și despre rugăciunea neconținută către Dumnezeu*], se întinde peste numai două pagini. La început vorbește despre cum trebuie să ne rugăm neîncetat, precum orbul care a dobândit astfel vederea, cea mai mare parte fiind însă rezervată beției vinovată de orbirea sufletului.

Confruntarea celor două texte ne arată că Mitropolitul Varlaam a preluat introducerea, dar a redus-o la jumătate și a procedat la fel cu prima parte, din care a tradus și lipit fragmentele reținute, după obiceiul său, reducând astfel cele trei pagini la mai puțin de una. **Dar a înlocuit integral partea a doua cu un text propriu.** La început, în 17 rânduri se inspiră din partea a doua – despre rugăciune – de la Kiril Trankvilion-Stavrovețki, folosind și unele formulări din textul lui. După care însă trece la condamnarea jurământului, care-i aparține integral. În consecință, dacă titlul primei părți traduce exact pe cel slavon, al doilea este *Pentru orbirea sufletului și pentru giurămante*. Pentru el, nu beția ci jurământul este cea mai mare orbire.

LIV. Duminica a treizeci și doua după Rusalii cu Evanghelia de la Luca 19¹⁻¹⁰ este *a lui Zaheu vameșul*, și pentru ultima oară autorul *Cărții românești de învățătură* înlocuiește introducerea din izvor (care asemuia pe vameși cu fiarele sălbatice din munți și din pustii), cu o expunere pe puncte a învățămintelor ce se desprind din această pericopă.

În același scop, de a sintetiza și a ușura reținerea acestor învățături, a înlocuit și titlurile celor două părți cu *Pentru a lui Dumnedzău iubire către oameni și pentru întoarcerea lui Zachei* și respectiv *Pentru îndurare și pentru plata celor asupriți și năpăstuiți cu carea s-au îndreptat Zachei*. La Kiril Trankvilion-Stavrovețki avem: **В БЛГОСТИ БЖЕЙ и ꙗко грѣшныхъ ради высокій Бгъ смири сѧ** [*Despre bunătatea lui Dumnedzău și că pe cei păcătoși chiar înalți, Dumnezeu îi smerește*] și **О скоромъ преложенію Закхеевъ ѡ(т) злобы къ добродѣтели и ꙗко аще кто не оставитъ всѣ(х) долиныхъ мира сего не може Хв видѣти** [*Despre grabnica trecere a lui Zaheu de la rele la fapte bune și că cine nu părăsește toate ale lumii acesteia nu poate vedea pe Hristos*]. Există din nou și o **Правоученіе ѡ мл(ѣ)тнии ꙗко ѡ(т) праведныхъ трѣдо(в) достонтъ ю творити, зѣло красное**

[*Învățătură morală despre milostenie și că trebuie făcută din lucrări drepte/cinstite. Foarte frumoasă*].

Din nou constatăm diferența între cele 7 ½ pagini câte ocupă cele trei părți în cartea ucraineană și cele 3 ½ din *Cartea românească de învățătură*. Lectura lor ne prilejuiește pentru ultima oară, în această parte a scrierilor lor, alăturarea celor doi mari propovăduitori ai Evangheliei la două popoare vecine cu o alcătuire sufletească foarte asemănătoare, ceea ce explică și osmoza culturală, unică în felul ei, care și-a pus pecetea pe două secole – al XVII-lea și al XVIII-lea – din istoria spirituală a fiecăruia.

Prima parte din predica Mitropolitului Varlaam aparține **povestirii**. Odată mai mult, arta lui de povestitor are ocazia să se desfășoare. Doar ultimele șase rânduri sunt rezervate îndemnului către cei păcătoși, să nu se lase pradă păcatului și să nu deznădăjduiască de mântuire (ceea ce se înțelege prin „Deci să nu te părăsești, o păcătoase!”) fiindcă Domnul pentru aceasta a venit pe lume, așa cum se arată și din Evanghelia zilei: „Deci nedejduiaști aceluia Domnu, că nice pre noi nu ne va părăsi de ne vom părăsi de păcate și de vom cere mila Lui”.

Este chemarea și învățătura ce au străbătut ca un fir roșu toate paginile de până aici. Se vede odată mai mult cât de puternică a fost credința Sfântului Ierarh Varlaam în capacitatea omului de a se păstra în frumusețea dintâi cu care l-a făcut Dumnezeu. Iar dacă viața din jur și omul însuși au făcut-o să se șteargă din ființa sa, puțința de a și-o redobândi îi este mereu la îndemână. Numai să dorească.

Toată strădania păstorului sufletesc al întregului neam românesc a fost concentrată în această direcție și putem spune fără rezerve că i-a fost încununată de reușită, din moment ce nici acești 70 de ani de potopire de către un „imperiul răului” de la Răsărit și altul al „mai răului” din partea opusă, n-au reușit să-i surpe zidirea până la temelie. **Iar pe această temelie, care s-a dovedit mai trainică decât năvalele istorice, reînălțarea ei este în curs, tocmai prin lucrarea celor cărora le-a fost cândva întâistătător pe pământ și continuă să le fie ajutor din cer.** Simbolul însuși al acestei rezidiri sufletești fiind *Catedrala Mântuirii Neamului*.

În partea a doua avem predica morală, adresată în mod special celor care, precum Zaheu, și-au adunat averile nu pe căile Domnului. Dar și lor ușa îndreptării le rămâne deschisă. **În recucerirea demnității și frumuseții omului nimic nu este cu neputință, dacă îl avem pe Dumnezeu, care până și cămila o poate face să treacă prin „urechile acului”.**

Așternând pe hârtie acum 370 de ani *Cartea românească de învățătură*,

Sfântul Ierarh Varlaam s-a arătat unul dintre cei mai dăruți slujitori ai cauzei „omului frumos”¹⁵⁰. E ceea ce conferă cărții sale o actualitate și o valoare universală în vremea noastră, când s-a putut da despre om definiția degradantă a lui José Saramago.

Ce-i datorează autorul român confratelui ucrainean pentru această nouă reușită cu care încheie tâlcul Evangheliilor din cele 32 de duminici de peste an?

Parcă spre a infirma definitiv, anticipând-o cu aproape patru secole, teza istoriei literare despre cartea sa ca simplă traducere, el a ținut să demonstreze aici încă o dată că poate fi un creator cu nimic mai prejos de cei cu care s-a însoțit pentru a realiza acest neprețuit dar făcut limbii și neamului românesc. Elocvenței trankviliene (de care se folosea și pentru a ocoli teritoriile notate în hărțile medievale prin *hic sunt leones!*) îi juxtapune din nou, parcă spre a le oferi demonstrația definitivă istoricilor literari de mai târziu, o creație proprie puternic marcată de **stilul** inconfundabil ce-l rânduiește printre marii noștri scriitori, unde l-au așezat Ioan Alexandru și Valeriu Anania.

Din nou ne întâlnim cu despărțirea de drumuri caracteristică nu numai în raport cu autorul ucrainean ci și cu cel neogrec, despărțire determinată nu numai de acel *suflet* de care vorbea Tudor Vianu, ci și de vocația specifică a *scriitorului* recunoscut chiar de către un critic nu excesiv de generos cu vechea noastră literatură, care l-a socotit pe Mitropolitul Varlaam „cu siguranță, primul nostru povestitor”¹⁵¹.

Este rațiunea pentru care și aici citim nu pe oratorul de școală barocă, ci pe *povestitorul* care începe – spre deosebire de cartea ucraineană – cu evocarea impresionantă a măreției dumnezeiești ce s-a arătat lui Moise pe Sinai și evreilor în pustie. Dar care s-a smerit luând trup omenesc, spre a mântui oaia cea pierdută. În cinci rânduri, de la „Acela Dumnezău smeri a sa mărire” la „rodul omenesc ce s-a închinat idolilor” găsim sintetizată o pagină și jumătate a lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki, și chiar cuvintele acestuia de pe fila 360, ultimele 7 rânduri:

Сего ради Бг слово ѡ(т)чее смирн свое величествѡ и свѣтъ нестерпимого вж(ѣ)тва. Покри плотію плоть пріанасѡ [Іоан а] с пречистон двѣ мрн и тако пришедъ въ миръ пастырѣ доврїй. Готовъ естъ и дшю свою положити за погвышю овцѣ. Сего ради прилежно ищеть и обходяще всѡ грады іудейскїи и въ Іерихонѣ

¹⁵⁰ Vezi Dan Puric, *Omul frumos*, București, Editura Lumina Tipo, 2009.

¹⁵¹ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008, p. 45 și 47.

приходитъ на позысканіе¹⁵² многѣхъ и Закхеево съ кротостію многю призываетъ его по имени глашаетъ свое ѡвца.

[De aceea Dumnezeu, cuvântul Tatălui își smeri măreția sa și lumina dumnezeirii de neîndurat. Se acoperi/ascunse cu trupul, primind trup (Ioan 1) din Preacurata Fecioară Maria și astfel a venit în lume păstorul cel bun. Gata este sufletul său să și-l pună pentru oaia pierdută. Pentru aceasta neconținut caută și cutreierând toate orașele evreești ajunse și în Ierihon spre căutarea multora și pe Zaheu cu multă blândețe îl chemă pe el, striigându-l și pe nume, oaia sa.]

Urmează istoria lui Zaheu, în care se dau informațiile necesare ascultătorilor despre cine era acela, informații pe care nu le găsim la Kiril Trankvilion-Stavrovețki. De pe fila 360 verso și din primele 9 rânduri ale filei 361 cu care se termina **prima parte** a tâlcului la Kiril Trankvilion-Stavrovețki, sare rândurile 5-19 de pe 360 verso dar folosește restul, care era și acolo povestire. Le scutură însă de înfloriturile retorice trankviliene.

Reproducem această parte în imediată continuare a celor de mai sus de pe fila 360 verso, rândurile 1-4: **Закхею потщавсѡ слѣзи. Дне(съ) бѡ ми подобаетъ быти въ домоу твоємъ да познаешъ мѡ доброго пастыря и творца своего, ꙗко тебе ради смири(х)сѡ и зракъ раба прїа(хъ) и прїйдо(хъ) исторгнѣти тѡ ѡ(т) оустъ смїевыхъ.** [Zahee, silește-te de coboară. Că astăzi mi se cade să fiu în casa ta, ca să mă recunoști drept păstorul cel bun și creatorul tău, care pentru tine s-a smerit și a luat chip de rob și am venit să te smulg¹⁵³ din gura șerpilor].

Luăm cunoștință în continuare de stilul inconfundabil al lui Kiril Trankvilion-Stavrovețki, care în gura Mântuitorului pune retorica propovăduitorului epocii baroce. Dar de care Mitropolitul Varlaam din nou s-a lipsit!

În schimb, tot ce urmează după cele 13 ½ rânduri sărite, până la sfârșitul primei părți i-a servit autorului român pentru restul textului din prima parte a predicii sale și-l reproducem în consecință:

Сего ради любезно съ крото(ѣ)тію призываетъ его по имени: Закхее потщавсѡ слѣзи. Не на смоковници бо сей токмо оувидишъ мѡ но въ домоу твоємъ подобаетъ ми быти. И не единымъ видѣніемъ лица моего оусладишсѡ, но и поученіемъ сѡвесѣ моихъ.

Он же егда оуслыша гласъ Гѡ Бгѡ Іѡѡва гласъ вѣчнои радости, гласъ онъ иже въздвизаетъ мртвыхъ, прогони(т) вѣсѡвъ, очнщаеъ прѡкаженныхъ, просвѣщаеъ слѣпцевъ, глас сей иже

¹⁵² позысканіе este cuvântul folosit pentru căutarea Sfintei Cruci la Ierusalim de Sfânta Elena.

¹⁵³ Истргнѣти – evellere, rapere, extrahere (Mikl.).

ω(т) воды творитъ вино и его же съ трепетомъ послѣшаютъ вѣтры и море, гласъ онъ иже призываетъ грѣ(ш)ныхъ на покааніе, тогда дша его и ср(д)це наполниа неизреченного веселіа и сладости. И авіе съ по<т>щаніемъ слѣзе ω(т) смоковницѣ радѣаса и припадше къ прч(ѣ)тымъ нѣгамъ его поклониса до лица земли и благодареніе въздавъ и прнатъ его розрадованною дшею въведе въ домъ свой и невѣстъ онаа сѣаа дша что ω(т) радости творити.

ω(т) всѣхъ видимыхъ и красныхъ мира сего в забытіе приходи(т) ако иногда Петръ на Фаворѣ, тако и Закхей все имѣніе богатѣствъ многое и злато вѣнчаетъ за блато, точію да приоврацетъ Хѣ единого и с нимъ вѣчное богатѣствъ на нѣси.

Сего ради ставши предъ лицемъ хвѣ(м) рекъ: „Гѣ се полъ имѣніа моего ницимъ раздамъ и аше кого обидѣхъ четверницею ω(т) дамъ по заповѣди твоей, точію прійми ма въ число оучникѣвъ твоихъ в наслѣдіе цр(ѣ)тва твоего. Гдѣ же мой зѣло оудивиса вѣрѣ Закхеевъ и скоромъ его преложенію и рекъ ако ннѣ спсеніе домъ семъ бысть иво и сей естъ снѣ Авраамъ, вѣрова во ми вѣрою Авраамлею ω(т)ца своего. Сего ради азъ възискахъ, его ω(т) погывели вѣчной. На се во прійдохъ въ миръ и в домъ его ако снѣ члч(ѣ)кѣ възискати и спсти погывшаго и ω(т) мене оудалившася призвати въ цр(ѣ)тво мое.

[De aceea cu dragoste și blândețe l-a chemat pe el pe nume: „Zahee, silește-te de coboară ca nu din smochin să mă vezi pe mine ci în casa ta se cuvine să fiu. Și nu numai de vederea feței mele să te îndulcești, ci și cu învățătura cuvintelor mele”.

Iar el auzind glasul Domnului Dumnezeuului lui Israil, glasul bucuriei veșnice, glasul ce învie morții, alungă demonii, curăță pe cei leproși, dă lumina orbilor, glasul acela care din apă face vin și de care cu cutremur ascultă vânturile și marea, acel glas care-i cheamă pe păcătoși la pocăință, atunci sufletul său și inima s-au umplut de o veselie de negrăit și de dulceață. Și imediat cu sârg a coborât din smochin bucurându-se, și a căzut la preacinstitele sale picioare și s-a închinat până la fața pământului dând mulțumire și cu suflet bucuros l-a dus în casa lui.

De aceea, stând înaintea feței lui Hristos spune: „Doamne, această jumătate a averii mele o voi da săracilor, și dacă l-am obidit pe cineva îi voi da un sfert, după poruncile Tale, numai să mă primești pe mine în rândul ucenicilor Tăi și a moștenitorilor împărăției Tale”. Domnul meu s-a mirat foarte de credința lui Zahei și de grabnica lui schimbare și zise ca să fie mântuire casei lui fiindcă și el este fiu al lui Avraam care a crezut în Mine cu credința lui Avraam față de Tatăl Meu. De aceea Eu l-am scos¹⁵⁴ din moartea vecinică. Fiindcă pentru asta am venit pe lume și în casa

¹⁵⁴ Възискати – quaerere, exquirere (Mikl.) înseamnă a căuta spre a descoperi ceva dar

lui, ca Fiul Omului să-i caute și să-i mântuiască pe cei căzuți, iar cei îndepărtați¹⁵⁵ să fie chemați de Mine în împărăția Mea”.]¹⁵⁶

După aceste cuvinte, în Evanghelie este rostită varianta la pilda talanților.

Îndemnul final din *Cartea românească de învățătură* care începe cu „Deci să nu te părăsești, o păcătoase” îi aparține autorului român.

Dacă în prima parte îl regăsim pe autorul *Evangheliei învățătoare* de la Rohmanov, **nimic din el nu mai este în partea a doua**. În cartea ucraineană avem o predică îndreptată împotriva mitarnicilor (vameșilor) și a cămătarilor, foarte asemănătoare, iarăși, cu ceea ce citim și în *Omiliarul patriarhal* al lui Coresi. Sunt chiar unele fraze și idei ce dau certitudinea acestei legături. La Varlaam însă, **toată greutatea este pusă iarăși pe talerul cel bun**: predica lui urmărește nu să-i facă pe cei vinovați să privească spre ce-i așteaptă pe lumea cealaltă, **unde vor schimba binele de aici cu răul de dincolo**, ci să le netezească drumul și să le sădească impulsul de a se avânta pe drumul cel bun, curățindu-se de tot ceea ce-i poate opri să intre la rândul-le în împărăția cerului.

Este un veritabil „tratat de mântuire”, cu indicarea precisă a ceea ce trebuie să aibă prioritate în faptele lor bune, pentru a se învrednici, precum Zaheu vameșul, de iertarea greșelilor și de cuvintele roștite de Mântuitorul despre casa lui.

În mod vădit Mitropolitul Varlaam a ținut să-și încheie această parte a cărții sale, care se întinde pe mai mult de o treime din pagini (170 față de 116 de la Duminica vameșului și fariseului la Rusalii și 123 pentru partea a treia cu Sărbătorile Domnești și ale Sfinților), cu o creație în întregime personală. Ea ne este oferită ca mostră, peste veacuri, de ceea ce putea spune el însuși atunci când nu-l mulțumeau „tâlcovnicii” cărora ni s-a înfățișat doar ca modest adunător și traducător.

și a căuta spre a alege (vezi G. Guțu, *Dicționar latin-român*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1983).

¹⁵⁵ Оудалити = remove (Mikl.) – a da la o parte, a îndepărta cu sensul de pierduți, rătăciți.

¹⁵⁶ Cuvintele din Evanghelie: „Astăzi s-a făcut mântuire casei acesteia, căci și acesta este fiu al lui Avraam. Căci fiul Omului a venit să caute și să mântuiască pe cel pierdut”.